

PETRE BELLU

**CAZUL
DOAMNEI
PREDESCU**

PETRE BELLU

CAZUL
DOAMNEI
PREDESCU

EDITOR N. D. RĂDUCAN
1991

Către cititori

Acum unsprezece ani, îi scriam la Paris lui Panait Istrati, mărturisindu-i bucuria ce-o aveam cu prilejul apariției primei sale opere. Eram în București un cerc de prieteni, care nu mai mâncam și nu mai beam altceva decât izbânda acestui hoinar cu suflet fără pereche, căruia mai zilele trecute, cu umerii noștri, i-am ajutat să-și desăvârșească ultima călătorie, spre locașul de veci.

Acum unsprezece ani eram mulți entuziaști. La mormântul lui Istrati m-am găsit singur însă... Lipseau aceia cu care am pornit să credem necondiționat în sinceritatea lui Panait Istrati și în marea lui prietenie.

Am fost printre cei mai oropsiți prieteni ai lui. El m-a înțeles și mi-a întins cea mai caldă mână, pe care n-o întinsese nimănui vreodată. Când, în ziua de 15 august anul trecut, prima ediție a cărții mele se epuizase până seara, am înțeles că acest „succes” se datora în primul rând cuvântului dat de Panait Istrati. Miile de admiratori

anonimi ai acestui om îmi dovediseră că nu sunt singurul care credeam în sufletul său.

Acum, după ce ochii lui s-au închis pe vecie, vorbele sunt de prisos. Panait Istrati a fost un suflet ales. Să ne gândim numai astfel la el. Să nu-i măsurăm viața cu centimetrul.

*

Mă adresez de aici cititorilor – singurul loc unde-mi este îngăduit să scriu liber – celor care mi-au întins o mână caldă și frățească, cu prilejul apariției primei mele cărți „Apărarea are cuvântul”. Celor cunoscuți și necunoscuți care m-au chemat la ei și m-au primit cu sufletul deschis. Așa am să le vorbesc și eu. Căci m-am convins că nu există alt criteriu pentru selecționarea valorilor decât această masă anonimă de cititori, care știe să ridice și să doboare la timpul cuvenit, pe oricine.

Din mahalaua mea noroioasă, am ieșit cu o cărțuție săracă și ieftină și le-am întins-o prietenește, ca să fiu înțeles. Și m-au înțeles.

Pentru aceasta le mulțumesc!

Aș putea să mai adaug acum: Mulțumesc postum lui Panait Istrati pentru frumoasa prefață pe care a dat-o cărții mele. Dar, nu: Acestui om datorez mai mult chiar

sufletul curat și prietenesc al cititorilor. El a deschis calea spre adevăr, mie, cititorilor și editurii care a tipărit „Apărarea are cuvântul”.

Cititorii m-au încredințat de acest adevăr.

Prima întrebare a miilor de oameni care m-au întâmpinat peste tot locul, a fost: „Ce face Panait Istrati?...” Prin dragostea pentru el, cititorii au dovedit că știu să iubească și să respecte. Nu știu dacă eu merit, în întregime, atenția acestor oameni, dar îi asigur că salutul lor, transmis prin mine marelui nostru prieten Panait Istrati, rămâne cea mai frumoasă dovadă a solidarității umane.

*

De când a apărut prima mea carte, cu toată sărăcia ei aparentă, a avut darul să stârneasca răutatea unor oameni, a căror atenție eu n-am dorit-o nicicând. S-a năpustit asupra mea o mulțime de așa-ziși meșteșugari ai condeiului, căutând să lovească în mine cu toată puterea de care dispun.

Nu înțeleg pentru ce...

N-am jinduit la masa nimănui. N-am cerut ajutorul niciunuia dintre acești oameni și nu m-am gândit niciodată că pot fi scriitor, alături de ei. Am dorit și am

visat o mână prietenească, dar ei m-au înjurat ca pe cel din urmă răufăcător. Am tăcut. Au lovit în mine și în editura care nu și-a făcut decât datoria, satisfăcând cititorii. Oare suntem noi vinovați pentru că cititorii ne-au urmat cu sinceritate, cu zecile de mii?

Să răspundă cititorul care se simte vinovat de încurajarea pe care ne-a dat-o. Am fost acuzat că sunt analfabet, că am adus o carte plină de obscenități, că am ridicat în slăvi niște femei cu moravuri urâte.

Dacă la cea dintâi acuzare las cititorilor să aprecieze până unde este adevărată, iar pe a doua o resping cu indignare, pe a treia o primesc bucuros.

Da, am dat o frățească mână de ajutor femeilor pierdute și am unit puterea mea cu durerea lor, strigând umanității greșeala pe care o face neglijând aceste ființe nenorocite, care sunt suflete tot așa de bune sau rele, ca și noi, ba uneori chiar demne de admirat. Regret că puterile mele au fost prea slabe. Dacă cititorii mei mă cred vinovat, să mi-o spună. Lor, sunt gata să le răspund.

L-au acuzat pe editorul meu că este speculant, corupător și... „evreu”. Sau că Panait Istrati m-ar fi „vândut” lui.

Am mai spus și-o repet: Editura Ig. Hertz nu are nevoie

de apărarea mea. Dar eu mă simt obligat să dau o explicație pentru cititorii care poate au dat crezare acuzațiilor de mai sus.

Nu m-a vândut nimeni Editurii Hertz. Eu l-am dus pe Panait Istrati acolo, când cartea mea era aproape tipărită. Nu este vorba nici de corupție, nici de speculă. Nu este întrebat nimeni în țara asta cât câștigă, sau cât pierde – în aceste vremuri de criză – cu întreprinderile sale, și nu cred că tocmai Editura Hertz trebuie luată la rost.

Cât privește pe „evreii hrăpăreți” din această editură, am și eu de spus ceva, din constatările proprii pe care le-am făcut. Vorbesc ca oricare cititor.

Citesc cărți literare de la vârsta de șase ani, deci de vreo 62 de ani. Pe stradă sau în tramvai, la umbră sau la soare, la muncă sau acasă în pat, flămând sau sătul, am citit cu toată patima sute de pagini zilnic și nu m-am gândit niciodată că voi deveni scriitor. Mi-am îndeplinit doar o datorie de cetățean conștient al acestei țări. Ei bine, mai mult de trei sferturi din lectura mea zilnică mi-au furnizat-o două edituri: Hertz și Alcalay.

Eu afirm că aceste două edituri au cultivat și au ridicat procentul de cititori în această țară. În prezent Editura Hertz deține un număr de cititori de trei ori mai mare

decât toate celelalte edituri la un loc. Dacă scriitorii mari neglijează această masă de cititori, nu este vina editurii. Ușile ei au fost deschise pentru mine, care eram amărât și necunoscut, iar pentru ceilalți scriitori sunt cu atât mai mult date la perete.

Vorbesc cititorilor, pentru că ei mi-au acordat încredere și mă simt dator să le dau aceste lămuriri. Îndreptând privirea lor spre mine, au zvârlit mânușa celor care le-au negat existența. Nu caut să măgulesc pe nimeni când spun că am încredere în cavalerismul cititorilor mei. M-au chemat în mijlocul lor și m-au primit frățeste. Am simțit în căldura mâinii lor, căldura sufletului meu. Pretutindeni unde am fost chemat, dragostea lor mi-a umezit ochii. Nu voi uita niciodată pledoariile măștrilor: Titu Bădescu și Eugen Ionescu din Caracal, Vasiliu, Cotlaru, Ciofu, Solomon, din Galați; Radu Petrescu din Brăila; Willy Katz din Focșani, Kaușanschi din Iași; Filderman din Bârlad, sau pe preoții: Noaptes din Brăila și inimosul fără pereche I. Sfârâială din Romanai, sau pe d. Coca Vidrașcu din Roman. Nu voi uita nici primirea frumoasă din orașul meu natal Roșiorii de Vede, unde am fost invitat în primele zile.

Tuturor le mulțumesc de aici.

Cred în prietenia cititorilor!

AUTORUL

PARTEA ÎNTÂIA

Domnului Ion Eliad, avocat.

Sunt o femeie!

Învinsă de fatalitate, sau de legea supremă a dreptății umane. Mi-am înfrânt sufletul care mă covârșea dureros, m-am luptat cu mine, ca să mă pot alătura legilor, cărora trebuie să ne supunem cu toții. Am primit dreptatea umană și m-am jertfit pentru ea.

Ce mai vreți?

Eu nu cer iertare de la nimeni, am făcut un gest și sunt gata să suport toate neajunsurile lui. Învățați-vă cu oamenii sinceri, cu acei oameni care sunt gata de jertfă pentru apărarea credinței care-i stăpânește.

Alerg pe străzi urmărită de sfânta dreptate, mă strecor prin mulțime și caut să mă asimilez ei, pentru ca loviturile dreptății să fie mai puțin dureroase.

Ce mai vreți de la mine? Sunt o femeie! Ați făcut din mine tot ce s-a putut. Am greșit. Lăsați-mă să-mi ordonez mintea,

pentru ca să pot spune sincer: da, aveți dreptate!

Paragrafele legilor stau agățate de inima mea ca niște copci ascuțite, mă chinuiesc și mă fac să cred că nu vor decât distrugerea mea.

În cele din urmă sunt nevoită să primesc orice. Dar să nu credeți că aveți dreptate, fiindcă dreptatea voi o faceți. Voi, bărbații care vă uitați și vă rugați lui Dumnezeu pentru dreptate.

Nu!

Legea mi-a tulburat mintea, încât nu știu dacă sunt sau nu vinovată prin gestul pe care l-am făcut față de soțul meu, lipsindu-l de bucuria unei familii create. El era bărbat, bărbatul de-atâtea veacuri, iar în fața mea n-a fost decât ce credea că trebuie să fie. Dacă și-a impus părerile, n-a făcut altceva decât să consfințească o lege: dreptul de a face dreptatea și a o împărți în virtutea tradiției care ne-a robii. Că mai eram și eu un suflet oarecare; că în vederea trăinicieii asociației noastre trebuia să ție seamă și de mine o clipă pe zi, asta n-a vrut să știe soțul meu. Era bărbat, iar eu eram femeie. Sclava și stăpânul!

Poate să existe un punct de împăcare între aceste două elemente? Nu. Va fi veșnic o ciocnire de sentimente între acești doi poli, care poate că va duce umanitatea de râpă.

Pentru că baza de durată a unei societăți nu va fi decât armonia elementelor ce o constituiesc. Priviți peștii în apă și păsările în zbor, și veți vedea ce înseamnă armonia. Câtă ambianță se află între ele! Aceste vietăți nu au nici universități, nici crescătorii pentru sugacii lor, totuși perseverează, deși ochiul omului le pândește.

Nu tot același lucru se petrece cu fiarele codrului, care nu cunosc armonia și care se ucid la prima, întâlnire. Așa fac și oamenii.

Soțul meu a vrut să mă lovească impunându-se tot timpul, eu am căutat să mă feresc, iar din aceste mișcări a ieșit un dezastru. Sunt învinuită că am greșit.

Vreți oare să mă despart de sufletul meu și să mă subordonez fără protest altei voințe? Nu, nu mai sunt nici la vârsta, nici la mintea unei novice care se mărită pentru a avea un bărbat convențional. Eu aveam nevoie de un prieten sufletesc. Greșeala soțului meu a fost că n-a căutat să mă înțeleagă. Desigur că nu era nevoie de formulat într-un contract aceste preferințe, dar totdeauna am sperat că Predescu să ajungă la ce gândeam eu. M-am înșelat. Am ajuns aici.

Domnule Eliad, înainte de a-ți explica greutatea pasului de care-ți vorbesc, ar fi bine să cunoști viața mea, drumul pe

care l-am parcurs atâtea ani pentru ca să ajung unde sunt. Îmi scrii că astă seară te duci să-ți întâlnești logodnica într-o familie, acolo vei găsi pe toți prietenii care ne cunosc. Te temi că vei fi întrebat, și că vei fi nevoit să dai lămuriri asupra „cazului” Predescu. În acest moment nu pot să-ți dau alte lămuriri, decât cele pe care le știi. Ai fost prietenul și uneori confidentul nostru, ai aflat destul pentru ca să satisfaci lumea curioasă. Nu am de ascuns nimic. Îmi scrii că vrei să mă aperi. Frumos! Nu mă apăra până ce nu vei cunoaște în întregime viața mea. Va fi mai bine, atât pentru mine, cât și pentru dumneata. Te rog!

Nu mă gândeam niciodată, în serile frumoase pe care le petreceam în casa noastră, alături de nefericiții noștri copii, că va veni o zi în care dumneata vei fi nevoit să mă aperi. Nu m-am gândit nici atunci, în ultima seară petrecută în trei, când te rugam să iei apărarea unui om nefericit.

Dar, ce vrei? Eu sunt o femeie, după cum soțul meu a fost un bărbat, iar amândoi am fost victimele marelui conflict uman, care dăinuiește de veacuri pe pământ. Puteam, noi, doi, să punem umărul și să răsturnăm ordinea socială? Eu sunt o frunză stingheră în lupta vijelioasă a omenirii. Câte frunze ca mine nu sunt azvârlite în largul lumii, fără nicio speranță de scăpare? Mă gândesc de multe ori dacă luxura

străzilor nu înglobează în cireada femeilor pierdute, multe suflete deznădăjduite ca și mine.

Norocul meu, a fost viața pe care am trăit-o din copilărie, loviturile soartei, pe care le-am primit cu mult înainte de adolescență, în focul acestor lovituri, mi-am format și mi-am călit sufletul cu care astăzi încerc să rezist împrejurărilor.

Vei primi în curând pvestea vieții mele la care scriu acum.

Viața mea a fost tristă de la început...

MARIA PREDESCU

CAPITOLUL I

— PLECTISITOARE SEARĂ, zău!

— Da. Însă nu știu de ce! Oare nu suntem aceiași din săptămâna trecută? Drept să-ți spun, obiceiul acesta cu sindrofiile s-a învechit. Observi că am rămas în urmă ca niște neputincioși, față de moravurile de aici? Ne-o iau tinerii înainte, cu felul lor de a petrece nopțile de iarnă, așa cum știu ei.

— Nu trebuie să disperi, draga mea, așa sunt sindrofiile, unele vesele, altele triste... Altele plectisitoare.

— Dacă ar fi între noi avocatul Eliad, ne-am simți mai bine.

— Dar unde a plecat? A fost aici mai înainte...

— Asistă la o partidă de șah, în fumoar. Pare foarte trist.

— Oare, de ce o fi trist?

— A fost la înmormântarea unui prieten.

— Să-l chemăm aici.

— Ar fi greu. Poate domnișoara Marineanu să aibă puterea de a-l aduce. S-o rugăm pe ea.

Domnișoara Marineanu primi cu plăcere această obligație. Despre domnișoara Marineanu și despre avocatul Eliad se vorbiseră destule. Până în cele din urmă cineva pomeni de-o viitoare logodnă. Întrebați de prieteni, cei doi tineri confirmară zvonul. Astfel că de două luni erau logodiți.

După cinci minute domnișoara Marineanu sosi, aducând de mână pe avocatul Eliad. Iubitul său era un tânăr de 31 de ani și trecea drept un avocat priceput. Chiar așa și era. Uitase de mult tinerețea, vorbea ca un om bătrân și judeca la fel. Logodnica lui, în schimb, era destul de zvăpăiată. Nicio clipă nu-l lăsa în pace, în serile când se întâlneau în salonul părinților ei. Dacă întâlnirile aveau loc ziua, atunci însemnau trei ore de colindat pe la toți furnizorii de mode. Avocatul Eliad își iubea logodnica și dorea s-o vadă fericită.

— Domnule Eliad, ești ciudat astă seară! Ce ai? îl întreabă amfitrioana.

— Sunt mâhnit, răspunse el.

— Știm, dar așa de mare este mâhnirea dumitale încât ai uitat și de logodnică!...

— Am rugat-o din vreme să mă ierte.

— Este adevărat, confirmă domnișoara Marineanu,

zâmbind.

O altă doamnă, probabil slabă de auz, îl întrebă:

— Nu cumva a fost vreo chestie de dragoste?

Ceilalți râseră. Eliad se grăbi să explice:

— Nu, cu totul altceva: am pierdut zilele acestea un amic bun. Astăzi a avut loc înmormântarea lui. A fost destul de dureros pentru mine, mi-a fost un bun prieten în barou...

— Avocat? întrebă domnul Leonte Rădulescu, un musafir rar prin saloane, venit de la țară unde avea câteva pogoane cu viță americană.

— Da, un avocat de seamă, se numea Alex. Predescu.

Domnul Leonte Rădulescu sări ca fript:

— Cum ai spus? A murit Alecu Predescu?!...

— A murit.

— Extraordinar! Bine, dar cum așa?! Fără să știe cineva!... Extraordinar! Mi-a fost un bun prieten, domnule... Sărmanul Predescu!...

Domnul Rădulescu își lăsă capul în mâini.

— Bietul Predescu! E drept, cinci ani nu ne-am mai văzut... Eu la țară, el aici. Bine frate, dar Predescu, care, oricum, n-a fost un om de rând, să dispară dintre noi, așa?... A fost un om de valoare!

— Adevărat, dar cu toate acestea, la înmormântarea lui n-au fost decât câteva persoane. A avut o înmormântare simplă, așa cum i-a fost viața toată...

Doamna Zimbru, o altă invitată, o cucoană destul de simțită, interveni în discuție:

— CunosC și eu ceva din viața lui Alex. Predescu; după câte știu, era în divorț cu nevastă-sa. Așa am auzit. Un divorț care dura de câțiva ani.

— Nu cred! protestă domnul Rădulescu. Țin minte că Predescu era foarte mulțumit în căsnicie.

— Erau în divorț, confirmă avocatul Eliad.

— Tot mai ciudat!

— Am auzit – reluă una dintre doamnele prezente – că soția l-ar fi părăsit pentru a pleca cu un om de rând.

Domnul Eliad protestă:

— Nu este adevărat! Doamna Predescu, vă asigur, nu s-a gândit vreodată să-și părăsească soțul pentru altcineva, nu este adevărat!... Vă rog să mă credeți.

Se produse o rumoare printre asistenți. Tonul cu care protestase avocatul Eliad emoționează pe toți. Domnul Rădulescu, de altfel om în vârstă, găsi energia trebuitoare să se ridice și să străbată la iuțeală salonul.

— Lămuriți-mă odată, pentru Dumnezeu! Ce s-a

întâmplat, ce tragedie s-a petrecut? Ce enigmă planează asupra morții prietenului meu, Alecu Predescu?...

— Nicio enigmă, lucrurile s-au desfășurat simplu.

— Lămurește-mi această simplitate!...

Urmă un moment de tăcere adâncă. O doamnă își privea unghiile cu foarte mare atenție, domnișoara Marineanu mângâia cu degetele blana unei pisicuțe ce se așezase somnoroasă alături de dânsa. O doamnă bătrână dormita și ea pe un scaun plușat. Amfitrioana surâdea mulțumită că musafirii săi nu se mai plictiseau. Doar domnul Rădulescu se oprise, cu o atitudine de luptător, cu mâinile înfipite în șolduri, în fața avocatului Eliad.

— Doriți ceva, domnule Rădulescu?

— Da, să-mi spui cum a murit Predescu.

— Bucuros, dar, vezi dumneata, ar fi o poveste destul de lungă, pe care nu pot să v-o spun în două, trei cuvinte: Alaltăieri a murit într-un sanatoriu, avocatul Predescu. În momentul în care a murit se afla lângă el soția lui...

— A! Nu... Știm asta. Vreau ceva mai amănunțit.

— Altfel, trebuie să consultăm doamnele.

Doamna Rădulescu, care privea totdeauna prin lornetă, își retrase brusc sticlele și vorbi aproape nervoasă:

— Leonte!... Nu te mai înțeleg defel, dragă! Mă rog

dumitale, avocatul Predescu ți-a fost frate?

— A fost prietenul meu.

În cele din urmă toate doamnele consimțiră să asculte, pentru că altfel tot nu aveau ce să facă. Era ora zece și douăzeci de minute.

CAPITOLUL II

— POVESTEA ESTE FOARTE COMPLICATĂ; pentru a vă face dovada de cele ce urmează, deci, am nevoie de acte, pe care nu le am la mine. Nu știam că voi fi nevoit, imediat după înmormântarea scumpului meu prieten Predescu, să dau explicații. Sunt sigur că de aici adevărul spuselor mele se va răspândi în mijlocul celor care l-au cunoscut. Doresc acest lucru. Iar la întâlnirea următoare voi fi nevoit să vă citesc câteva scrisori pe care le am acasă. Însă până atunci știți cu toții că Alex. Predescu a fost avocat în orașul acesta. Cu bună dreptate s-ar putea spune că nu era un avocat de rând, ci unul dintre cei mai buni din baroul Capitalei, cotate ca atare de toată lumea. Înzestrat cu cele mai alese însușiri profesionale, era cult, așa cum rar se găsesc oameni.

Strângând cu pasiune cunoștințe peste cunoștințe din toate părțile și din toate domeniile științei, nu a fost de mirare că de la un timp prietenul nostru își formase o pricepere personală cu care cerceta toate chestiunile ce-l interesau. Vedea, judeca și hotăra numai cu mintea lui.

Dar în aceste condițiuni nu putea trece cu ușurință prin

mijlocul oamenilor fără a stârni ura sau bunătatea lor. Trebuie să zâmbim amar. Nu, așa s-a întâmplat. Și pentru aceasta își crease foarte mulți dușmani, amicul Predescu

Nu vreau să exagerez – spuse avocatul Eliad – nu erau chiar dușmani, acești «dușmani», erau doar niște prieteni cu păreri, pentru moment opuse, pentru că, mai curând sau mai târziu, cu talentul său Predescu reușea să-i cucerească.

— Exact, ca și la mine! strigă domnul Rădulescu.

Pentru Predescu nu era un lucru greu să-și facă din dușmani prieteni, sau din prieteni, dușmani. A fost singurul om în viața mea la care am văzut că prietenii se confundau cu dușmanii.

Cucerea pe oricine; înfrunța adversarul foarte ușor. Pentru părerea celor mulți avea prea puțină atenție, nu-l interesa mai defel. Părerea mulțimii nu valora nimic, atunci când Predescu se hotăra să lupte. Lupta cu oricâți dușmani i s-ar fi ivit în cale. Tresărea, deschidea puțin ochii, totdeauna uimit, pe urmă întindea mâna cavaleriește, parcă ar fi spus: «da, primesc să mă bat și cu gloata».

Nu se poate spune că în toată ținuta lui de titan, nu avea și momente de oboseală. Stăpânea pe toți, dar numai

atunci când împrejurarea era de prea mare importanță, când el, înflăcărat, căuta să se impună. Altfel, Predescu nu avea de gând să se afirme. Prietenul nostru răposat, se asemena cu animalul acela din junglă care nu pornește la atac dacă nu simte mirosul de sânge. Rămânea mut, părea absent și inofensiv. Rămânea în umbră cu o nepăsare revoltătoare pe care alții o speculau, crezându-l slab. Era un animator, dar nu era om politic.

Nu era nici conservator, nici comunist, nimic. Combătea toate sistemele politice și filosofice, pe care le cunoștea amănunțit. La el nu încăpea jocul de cuvinte încrucișate pe care îl găsim la toți oamenii politici de azi. Predescu spunea totdeauna «nu», și era convins până în inimă de acest *nu*. Era neînțeleș, dar cucerea.

Nu-l înțelegeam, rătăcea în haos, sau noi eram prea mici pentru el!

L-a întrebat cineva odată, într-un moment de tăcere sufletească: pentru care fond sau formă politică se pronunță. A răspuns, dar cred că mai mult și-a bătut joc: «Sunt pentru nimic!».

Prea era pronunțată batjocura ca să-l mai fi ascultat cineva. Ce însemna, *nimic*? O religie, o profesie de credință? Un plan de luptă?... Un cuvânt spus la

întâmplare?

Cu acest răspuns s-a achitat pentru totdeauna, lăsând sn jurul sau o atmosferă de om neînțeleș. Oricine, de atunci, când nu-l înțelegea, spunea simplu de tot: nimic.

Tristă situație.

Pentru că nu era adevărat, Predescu vroia prea mult de la viață. Toată înțelepciunea lui era pentru frumos și adevăr. El spusese «nimic» oamenilor care nu-l înțelegeau și acestor oameni le-a fost mai ușor să pună temei pe o vorbă neînțeleasă, fără să simtă ironia ei. Așa s-a făcut că Predescu a rămas neînțeleș toată viața lui.

Bătrâna doamnă Breazu se ridică domol de pe fotoliul în care șezuse, stăpânindu-și cu mare greutate o căscătură somnoroasă:

— Pe mine să mă scuzați, plec. Sunt prea bătrână ca să mai iau lecții despre caracter, mai ales despre caracterul bărbaților. Cunosc bărbații. Am avut până acum trei, și toți au fost încăpățânați ca ăsta despre care vorbești dumneata, domnule Eliad. Am crezut că ai să ne povestești ceva despre căsnicia lui.

— Dar tocmai acolo vreau să ajung, doamnă, răspunse avocatul Eliad – dați-mi voie vă rog.

— Nu mă interesează defel pasiunea lui Predescu.

— Veți vedea că această pasiune l-a zdrobit pe el. Ascultați-mă puțin.

— Bine, dă-i drumul, nu plec. Să vedem pentru ce lupta omul dumneata. Oare pe el nu-l bătea nimeni?

— La luptă, Predescu era greoi, – continuă avocatul Eliad – lovea cu hotărâre, fără cruțare, pe oricine. Nu dezarma până ce nu avea triumful asigurat. După luptă se retrăgea în colțul său și cugeta cu mărinimie.

Atunci jubila Predescu. Cu câtă plăcere se juca cu dușmanii, răsucindu-i în vârful cuvintelor ca într-o spadă! Îi lăsa să se creadă victorioși câțeva vreme, până când dintr-odată, îi răsucea pe loc, zdrobindu-i cu patimă.

Abia atunci sfârșea într-adevăr lupta.

— Foarte frumos! strigă domnul Leonte Rădulescu, admirativ – strașnic om!

— Domnule Eliad, spuse doamna Breazu – după câte înțeleg, dumneata ai fost un bun prieten al familiei Predescu.

— Da, doamnă.

— Spune-ne, frate, ceva și despre nevasta lui, nu numai despre Predescu. Vorbești de aproape un ceas și nici măcar nu ai pomenit numele acestei femei. E frumos ce spui despre Predescu, dar vrem să știm și cauza despărțirii

lui de nevastă-sa. Pentru că a fost o neînțelegere!

Domnul Rădulescu se ridică, mai ofensat decât avocatul Eliad. Roti privirea deasupra tuturor și văzând că soția lui nu-i face niciun semn, se adresă doamnei Breazu:

— Dumneata, cucoană Aglaie, ești pornită contra bărbaților, nu poți suferi când cineva îi laudă.

Doamna Breazu sări ca friptă:

— Auziți vorbă! De unde știi dumneata asta? Eu am ținut *trei* bărbați, puteam să știu numai unul dacă era vorba de asta.

Domnul Rădulescu vroi să mai spună ceva, dar vocea soției sale se auzi, ascutită:

— Leonte!

Atunci se lăsă din nou pe scaun, spunând avocatului Eliad:

— Spune mai departe, domnule.

— Tocmai aici am ajuns cu povestirea, doamnă. Relațiile dintre soții Predescu au fost partea tragică în tot deznodământul ce va urma. Neînțelegerea, pentru că neînțelegere a fost, a făcut să se petreacă o dramă cu urmări mult mai triste ca de obicei. Dumneavoastră ați bănuir că a fost o neînțelegere.

— Da, am bănuir, era și firesc. Un om ca Alex.

Predescu, care se războia cu toată lumea, desigur că nici cu soția lui nu putea să fie altfel.

— De-o egală forță i-a fost soția, dar cu o mare deosebire de temperament. Forma tocmai polul opus concepțiilor lui. Ședea pe un plan de viață contrariu, iar între amândoi nu era trasată o axă definitivă. Nu știu cum să precizez mai bine. Unul avea calitățile care lipseau celuilalt. Pe când el era rece și hotărât, dânsa era meditativă și șovăitoare. Când el învingea, dânsa suferea alături de cei învinși, fără a cerceta cine avea dreptate. Pentru doamna Predescu, învinșii erau mai nobili decât învingătorii.

— Chiar dacă la început învinșii au fost niște ticăloși? întrebă domnișoara Marineanu.

— După părerea doamnei Predescu, da.

— Dacă Predescu era un om cult, desigur că nu s-a putut împăca cu soția sa, pentru acest motiv. Desigur că a fost o mare deosebire între amândoi.

— Ciudat însă. Luați amândoi și priviți aparent, formau omul perfect, fără niciun cusur. Despărțiți, erau două legiuni de gândiri revoluționare, care, deși urmăreau același scop, se urau pe motive tactice.

— Ce vroia Predescu și ce vroia soția lui? întrebă

doamna Zimbru.

— M-am convins personal că în fond nu-i despărțea nimic, sau mai nimic, și cu toate acestea, cât de vulcanic era terenul dintre amândoi!

Când am cunoscut mai de aproape această căsnicie, mi-am spus convins: despărțire inevitabilă. De ce? Pentru că erau ca doi frați care moșteniseră o avere fără testament. Frați și dușmani.

— În cazul acesta, întrebă amfitrioana, pentru ce oare nu s-a produs mai devreme ruptura? După cât aflai, ei totuși s-au despărțit...

— Poate chiar din cauza copiilor nu se despărțeau.

— Nu mă pot pronunța de ce doamna Predescu nu părăsise casa mai devreme. Despre el cred că n-ar fi făcut niciodată acest gest. Sunt convins că era mulțumit.

Doamna Zimbru interveni în discuție:

— Cred că se iubeau.

— Poate! reluă Eliad.

— Pot afirma un lucru sigur: Predescu își iubea soția, până la idolatrie. Omul acesta nu se prea juca cu inima. În mintea lui, doamna Predescu luase proporții de ideal. Așa a fost, fiindcă într-o zi când ședeam de vorbă despre diferite cazuri sentimentale, el mi-a declarat hotărât: dacă

vreodată vei auzi că eu, Alex. Predescu, m-am împușcat, să știi că am făcut acest gest pedepsindu-mă pentru greșeala de a mă fi gândit o clipă la altă femeie...

Declarația era categorică și sinceră. Nici nu putea să fie altfel la el, care lupta contra minciunii și lașității. Avea nevoie totdeauna de mâna caldă a unei femei scumpe. O femeie înțeleghătoare, supusă și iertătoare.

— Poate că și ea îl iubea tot așa de mult! își dădu cu părerea cineva dintre ascultători.

Avocatul Eliad rămase pe gânduri puțin. Șovăia să-și exprime o părere.

— Acum când din Predescu n-a mai rămas decât amintirea, când am văzut cu ochii mei pământul prăvălindu-se peste corpul lui neînsuflețit, pot spune cinstit: totdeauna doamna Predescu și-a respectat soțul. A fost un respect care a înlocuit foarte bine iubirea. Avea pentru soțul său un cult deosebit de mare. Era ciudată poziția lor și prea se urmăreau până în cele mai mici amănunte, ca să se cunoască! Era o frământare adâncă în ochii amândurora, atunci când neînțelegerile îi agitau. Când el se asemena cu un leu, rece și încrezut în forțele sale, ea părea un sclav care cugeta frenetic în lanțuri. Nu înțeleg ce vroia această femeie sortită prin tradiție să

suporte jugul umilinței. Sunt în lume milioane de femei care suportă, senine, încătușarea voinței. Pentru ce tânjea tocmai sufletul ei după o libertate cu care, în cele din urmă, nu avea ce face?

— Ai putea să precizezi cine era vinovat?

Întrebarea i-o pusese avocatului Eliad, tocmai logodnica sa.

— Nu pot stabili acest lucru, răspunse el zâmbind. Dumneavoastră care mă ascultați puteți să vă dați seama, mai ușor decât mine; pentru aceasta povestesc. Sau, dacă vroiți, în curând voi avea povestea vieții doamnei Predescu pe care o scrisese acum două luni, când se hotărâse să divorțeze de soțul ei. Eram apărătorul unei părți în acest proces și doamna Predescu scrisese anume pentru mine această poveste.

— Pe cine apărui? întrebă domnul Rădulescu.

— Dați-mi voie să nu spun decât că sufletește eram pentru o împăcare. Doamna Predescu înțeleșese intenția mea și de aceea și scrisese povestea vieții sale.

— Dar cum se face că erai pentru împăcare când mai adineauri ai spus că nimic n-ar fi fost mai bun în familia Predescu decât o despărțire? întrebă doamna Zimbru.

— Da, am spus, dar mai târziu m-am convins că acești

doi oameni nu puteau trăi decât împreună. Dovada o am că unul dintre ei a căzut imediat.

Domnișoara Marineanu părăsi locul pe care ședea și trecu, în picioare, lângă fereastră.

— Eu cred – spuse dânsa – că Maria Predescu era vinovată, tocmai pentru că încerca să aibă păreri deosebite față de soțul său. Este o lege stabilită: bărbatul hotărăște în casă. De unde-și ia dreptul o femeie să se opună bărbatului care aduce pâinea necesară?

— Eu, dimpotrivă, zise avocatul Eliad, cred că Predescu era dator să țină seama de valoarea soției sale. Aici a fost marea greșeală. O ținea departe de tot ce făcea el afară din casă și nu-i dădea dreptul la niciun discernământ.

Într-o seară pe când dânsa ajunsese să ne convingă într-o discuție pe care am avut-o, el care nu vroia să cedeze, i-a spus supărat: «Ești mamă de copii și nimic mai mult

Această metodă se poate întrebuița cu un om înapoiat, dar nu cu o femeie care se dovedește superioară. Vroia Predescu să domine cu orice preț? Nici eu nu permit autoritatea femeii în casă, dar când îmi dovedește un adevăr îl respect, pentru că atunci femeia nu mai este tovarășul impus de lege, ci prietenul meu sufletesc. Este o teorie ciudată căsnicia legală, ea oprește pe soți să devină

prieteni. Or, cel mai trainic sentiment rămâne tot prietenia. Dacă doi soți nu sunt și prieteni, căsnicia lor nu are niciun farmec. Legea interzice de la început prietenia soților, ea pune formule reci prin care bărbatul devine stăpân pe femeia sclavă. Femeia, după lege, nu trebuie să aibă nici cap, nici inimă. În căsnicie femeia nu are ce face cu aceste două aparate nefolositoare. De aceea de multe ori uită că le are. Atunci pentru ce bărbații urlă pe la toate colțurile de stradă când femeia săvârșește o greșală, fără cap sau inimă? Noi știm doar, că nefuncțiunea anihilează organul. Predescu s-a repezit și a strigat soției sale, când ea și-a permis să-și spună o părere: «Ești mamă și... nimic mai mult!».

— Poate că a avut dreptate, spuse domnișoara Marineanu.

— Nu! Datoria de mamă și-o îndeplinea cu prisosință doamna Predescu, nu mai era nevoie să i se atragă atenția, iar când Predescu făcea asta o jigneau profund. Un singur gest făcut de el, putea să suprimă toate piedicile: mâna prietenească întinsă soției sale. În toate discuțiile pe care le aveau, chiar în cele mai mici, el avea aerul să spună: Eu sunt superiorul, prin urmare eu domin, inteligența mea lucrează tot!»

În cele din urmă, suferea!

Suferea, pentru că nu era obișnuit cu niciun fel de înfrângere. Timp de doisprezece ani au dus viața așa, nimic nu a intervenit ca să tulbure bunul mers al căsniciei lor.

— Ești sigur? întrebă bătrâna doamnă Breazu.

— Atât cât poate fi sigur un prieten bun.

— Nu cred. Eu m-am despărțit de trei ori de primul meu soț, dar n-a bănuیت evenimentele nici chiar mama mea.

— Se poate să aveți dreptate. Am observat în căsnicia Predescu o fatalitate care menținea atmosfera într-un tempo permanent. Credeam că va merge așa până ce una dintre aceste două inimi agitate avea să cedeze, desăvârșind o căsnicie imposibilă. Cerul acestei familii era veșnic înnourat, ca un cer din regiunea arctică, pe care soarele nu apare decât ca o pată cenușie.

Nu spun că în mijlocul familiei Predescu era totdeauna o agitație supărătoare. Dimpotrivă, am cunoscut la ei momente rare. În afară de clipele tulburate, erau clipe de adevărată fericire, Predescu și nevastă-sa erau doi iubitori de artă. Dânsa era muzicantă, picta cu mult talent și zilnic era la punct cu toate manifestările artistice și literare. O

oră petrecută în casa lor era o revizuire a tot ce este mai frumos în lume. Numai în aceste momente, Predescu se pierdea cu desăvârșire. Îl vedeam retras pe un divan, uitat de sine, cucerit până în albul ochilor. Muzica îl stăpânea, vocea ei topea sufletul lui, răscolindu-l. Când muzica înceta, ochii lui Predescu lăcrimau. Era alt om.

Alecu Predescu, în tinerețe a fost un dușman al căsătoriei, nu credea în această fericire. De aceea s-a căsătorit după ce trecuse de treizeci de ani. Alături de soția sa, mai târziu s-a convins că nu avea dreptate. Așa spunea tuturor.

CAPITOLUL III

PRINTRE ASISTENȚI ERA O DOAMNĂ, singura care nu participase nici măcar cu un gest, la discuție. Doamna Zahareanu părea să fie cu totul absentă printre ascultători. Urmărea tăcută toate mișcările și vorbele. Părea mai mult că îndeplinea un surghiun, asistând. Era o doamnă mititică și gingașă, cu o figură de copil. Poate de aceea puse și întrebarea pe care nimeni nu o pusese:

— Vreau să știu înainte de toate: copiii acestor doi oameni cum își petreceau viața lângă părinții lor?

— Foarte frumos. Desigur că soții Predescu erau destul de civilizați ca să nu introducă pe copii în pasiunile lor. Iubeau foarte mult copiii. Bineînțeles în feluri deosebite, fiecare după principiile sale. Cu această ocazie să vă povestesc un moment din viața lor, pentru ca să fiți lămuriți. Mă invitaseră într-o seară la masă. Vorbind, timpul a trecut neobservat, iar când să plec începuse o ploaie torențială. De plecat cu umbrela nu se putea. Toată truda servitorului de a găsi o mașină de piață, a fost de prisos. Atunci am fost invitat să rămân peste noapte în casa lor. Cum nu aveam nicio obligație urgentă la mine

acasă, am primit cu plăcere. O casă ca a lor, extrem de primitoare, mă tenta totdeauna, deși niciodată nu m-am simțit mai fericit într-altă parte ca în patul meu.

De dimineață, a doua zi, eu și cu Predescu ne aflam în sufragerie, sorbind cafelele. Era ora șapte și noi, avocații, la ora aceasta avem mai mult de lucru decât în orele de tribunal. De dimineață punem la punct treburile zilei în curs de desfășurare. Atunci avem nevoie de mai multă liniște, orice zgomot străin de noi ne stingherește. Dar, tocmai atunci apărură, în stol, cei trei copii ai soților Predescu, toți trei îmbrăcați în cămășuțe albe, sclipitoare, întrecându-se în gălăgie.

— Bună dimineața, domnilor!

Predescu, foarte supărat, îi întrebă:

— Cine v-a spus să vă sculați așa de dimineață?

— Mama! răspunseră copiii în cor.

— Înapoi, în pat!... se răsti Predescu.

Copiii ieșiră zburdând, reușind prin mișcările lor nevinovate să scoată un zâmbet tatălui lor. Dar reveniră imediat, însoțiți de doamna Predescu.

— Eu am dat voie copiilor să se scoale, Alexandre, spuse dânsa după ce ne salută.

— Mi-au spus ei mai înainte, zise Predescu – foarte rău

ai făcut. Pentru ce nu lași copiii să doarmă?

— Am socotit că aerul de dimineață, răcorit după ploaie, nu le poate face decât bine.

— Ești greșită, copiii trebuie să doarmă.

— Dar au dormit destul nouă ore!

Observam cum Predescu se enerva. Pasiunea de a se afirma îl stăpânea cât mai mult. Se ridică de pe scaun și adăugă, hotărât:

— Nu are nicio importanță, doamnă, află că somnul nu se măsoară cu ora... deci, la culcare, copii!

Copiii ridicară din umeri, privind nemulțumiți spre părinții lor.

— Să ne ducem, mamă? întrebare ei supărați.

Doamna Predescu, la rândul ei, ridică din umeri și le spuse zâmbind:

— Da, dacă spune tata!...

— Și până când să dormim?

— Știu eu!... Până la prânz. Aflați și voi că somnul nu se măsoară cu ora.

Copiii plecară triști.

După plecarea lor, am crezut că discuția se va opri la cele petrecute până atunci. Se încinse însă o discuție vie asupra creșterii copiilor, în care Predescu ținu să

demonstreze părerile sale în această chestiune. Fără să vreau mă angajai și eu cu o părere. Nu vreau să părtinesc pe nimeni, dar părerea soției lui Predescu mi se păru dreaptă. Consultase o mulțime de manuale în această privință, aducând dovezi cărora Predescu personal nu le-a găsit nicio greșală.

Acum, vă rog să-mi îngăduiți a face o paranteză. O obiecțiune critică asupra felului cum sunt crescuți copiii în zilele noastre.

— Mi se pare că lungești discuția, domnule Eliad, spuse domnul Leonte Rădulescu. Am așteptat până acum să ne spui cum a murit Alex. Predescu. După cât observ, vrei să ne mai ții un curs despre creșterea copiilor.

— Poate că are nevoie, domnule Rădulescu, zise domnișoara Marineanu.

— Nu înțeleg ce rost are creșterea copiilor cu moartea lui Predescu. Vedeți dumneavoastră vreo apropiere?

— Niciuna – spuse avocatul Eliad – dar voi fi scurt, tocmai pentru că nu are nicio legătură obiecțiunea mea cu cazul familiei Predescu.

— De ce dar cauți să întârzii sfârșitul povestirii dumneatale?

— Veni vorba de copii, neînțelegerile pe această

chestiune există în toate familiile.

— Fiindcă mâine este sărbătoare și am timp de pierdut în noaptea aceasta, dă-i drumul.

— În familiile sărace, își reluă povestirea avocatul Eliad, ca și-n familiile bogate, creșterea copiilor rămâne o problemă greu de rezolvat. Cu toții am fost copii și avem (sau vom avea) copii, dar cu toate acestea nu știm formal cum se cresc copiii, ce educație să le dăm pentru ca, în viitor, ei să fie adevărați cetățeni conștienți pentru societate. Statul ne oferă școala, dar această instituție primește copiii prea târziu și-i lasă prea devreme liberi împrejurărilor neprevăzute. Vorbesc de cursul primar, majoritatea copiilor se folosesc numai de acest curs. Ce educație poate primi copilul în cursul primar? Desigur, prea puțină, nici nu se poate altfel. Adevărata și cea mai trainică educație, copilul trebuie s-o capete în cei șapte ani de acasă. Dar cine să i-o facă, dacă părinții au fost și ei la timpul lor copiii altor generații, trecută prin aceeași lipsă de educație? În orice familie, bogată sau săracă, tatăl totdeauna este extrem de ocupat cu lupta pentru existență. El trebuie să se ocupe cu agonisirea pâinii necesare, ceea ce, de multe ori, îi răpește toată ziua și o parte din noapte. Tatăl familiei vede foarte rar copiii. De

multe ori este nevoit să-i sărute dormind, pentru că ziua nu se întâlnește cu ei decât din duminică în duminică.

Rămâne mamei toată grija educației copiilor. Da, mamei. Mama! Ea este bună, duioasă și harnică. Ochii ei veghează ziua și noaptea asupra copiilor. Ea plânge când îi doare ceva, ea cântă când copiii vor să doarmă, ea nu are odihnă și fericirea ei este fericirea copiilor. În mâinile mamei stă totdeauna viitorul societății umane, și ea are răspundere pentru nefericirea copilului. Mama este aceea care cultivă geniile și le îndrumază spre făgașul adevărat. Mama săracă, sau mama bogată, au aceleași obligații, deși n-au aceeași libertate. Sărăcia este o robie în plus, pentru mama de jos. Dar aceste mame nu sunt recunoscute de societate ca educatoare de copii și nu sunt formate pentru această îndeletnicire. Societatea nu le recunoaște ca educatoare, iar bărbatul își bate nevasta când copilul a apucat pe căi greșite. Femeia nu este primită la masa unde se discută existența societății. Femeia n-are dreptul la cuvânt, dar este obligată să creeze soldați pentru apărarea patriei. Pentru noi bărbații, femeia nu este decât o mașină care n-a putut fi concurată pe cale mecanică. N-avem niciun pic de respect pentru mama noastră. Pentru educarea ei nu există niciun curs

necesar. Nici nu-i simțim nevoia, deși desăvârșirea celor șapte ani de acasă ai copiilor, o lăsăm pe seama femeilor. Legile existenței ne răpesc pe noi bărbații, fără să știm ce s-a petrecut în timpul zilei cu copiii noștri, lăsați în seama unei femei căreia nu-i recunoaștem niciun drept omenesc, în grija femeii pe care o jignim în fiecare clipă, obligând-o să poarte cercei și să-și fardeze obrazii pentru nevoile noastre de alt soi. Femeia pe care o forțăm să ne dușmănească. Femeia-mamă care n-are nici personalitate, nici educație, nici cuvânt.

Revin la cazul familiei Predescu.

Vreau să vă spun că, în ciuda tuturor interzicerilor, a piedicilor pe care le punem noi bărbații, femeilor, răsar totuși multe femei care-și dau seama de situația societății de azi. Femeile acestea înțeleg răspunderea pe care o au față de viitorul copiilor. Cu toată nedreptatea ce li se face, ele se străduiesc să dea copiilor educația ce li se cuvine. Acestea sunt femeile conștiente de datoria lor.

O astfel de femeie a fost doamna Predescu. Am spus că avea priceperea mamei bune. Știa să-și crească copiii cum trebuia. Nu avea nevoie să capete ordine de la cineva. Dar Predescu era tot timpul contra soției sale. Atunci, desigur, copiii erau hărțuiți.

În dimineața aceea l-am cunoscut bine pe Predescu: voia să fie numai el în tot ce-l înconșura.

Predescu, cu firea lui, n-a reușit decât să stârnească sufletul soșiei sale și să-l pună în gardă. Această situație l-a transformat cu totul, în cursul vremii. Mergeam de multe ori acolo, dar mereu ne găseam față-n față tăcuți, de teamă de a nu dezlănțui o nouă furtună. Nu-mi dau seama de ce, dar presimțeam ceva nou care avea să provoace o schimbare în casa lor. Cunoșteam tăria de caracter a fiecăruia și-mi dădeam seama că niciunul nu dorea să făptuiască ceva care ar atrage după sine o nenorocire. Presimțirea mea persevera, înrădăcinându-se în eul meu, mă frământa zi și noapte. Niciodată nu mă duceam la ei fără ca inima să nu-mi bată puternic.

Uneori îmi venea să strig din toate puterile teama ce mă cuprindea văzându-i în plină agitație.

Evenimentul sosi. A fost ceva fără importanță, față de cele ce se-ntâmplau zilnic. Dar cele mai mari focuri iau naștere de la scânteii, atunci când totul este prielnic pentru foc.

Am spus că în ultimul timp Predescu se schimbase mult. Se înrăise și totdeauna răspundea mahmur la orice întrebare. Nu mai răspundea la saluturi, nu mai făcea

vizite, ocolea ocaziile de a mai face prietenii noi. Se-nchidea tot timpul liber în bibliotecă sa și când mă duceam la el, mă lăsa câte o oră singur în birou. Barba, pe care altă dată o îngrijea cu măiestrie, crescuse neregulată dându-i un aspect de om chinuit. Numai ochii lui vioi și aprinși dovedeau că Predescu nu era un ratat. Ochii lui scânteiau tot mai puternic. Restul era schimbat. Așa mi se părea mie, sau poate căuta să fie numai față de mine așa. Pentru aceasta îmi rărisem vizitele la ei. Mă duceam foarte rar, doar atunci când aveam de consultat vreo carte de specialitate din bibliotecă lui. Uneori nici nu știau de prezența mea acolo decât după ce plecam. Veneam, citeam și ieșeam ca dintr-o bibliotecă publică, ocolind orice întâlnire.

Într-una din zile Aspasia, o servitoare bătrână, îmi spuse pe când intram, că ar vrea să vorbească cu mine ceva mai ferit. Era o bătrână totdeauna cu fața îngrijorată. O ascultai. Nu era frumos pentru mine ca să stau să ascult ce spun servitorii, înțelegeam însă că trebuia să fie ceva dureros. Îmi destăinui că „domnul” s-a făcut foarte rău și că ea de multe ori o găsește pe cucoana cu ochii roșii de plâns, după ce domnul a făcut mare gălăgie.

Am rămas mahnit.

— Poate ți se pare, i-am spus.

— Nu, de când îi cunosc, nu a mai fost așa.

— Nu știi nici măcar din ce cauză?

— Nu, sau, pe cât știu, din lucru de nimic. Și-apoi cuconița nu mai are voie să iasă nicăieri singură. A schimbat și pe profesorul de pian al copiilor și a adus o nemțoaică bătrână.

Am rămas și mai mult pe gânduri. Pentru ce toate aceste schimbări la Predescu? Ce-l făcea să ia măsuri contra soției sale? Gelozia? Nu cred. Această teamă n-o putea nutri Predescu nici în gând. Femeia aceea își respecta bărbatul cu o pasiune mai tare decât iubirea.

CAPITOLUL IV

MĂ HOTĂRĂSEM SĂ MĂ FAC FORTE să-l conving pe Predescu să meargă cu mine pentru vreo două luni în străinătate. Nici eu, nici el, nu mai depășisem granițele țării de foarte mult timp. Tocmai se anunța o mare expoziție la Paris și eram sigur că era un bun pretext de călătorie. Vroiam să-i ofer ocazia de a vedea Franța, țara pe care n-o putea suferi din cauză că Germania studiilor lui îl fanatizase și-i formase o părere greșită despre spiritul francez. Franța, mă gândeam eu, are să-l schimbe, va face din el omul adevărat. Tot sufletul pe care-l pierde cineva colindând prin lume, în Franța reînvie în clipa când pune piciorul pe pământul ei. Chiar germanii deseori se duc la Paris pentru o cură de suflet.

Așteptam momentul prielnic ca să-i fac lui Predescu propunerea. Nu știu de ce, dar eram sigur că va accepta. Însă după vreo săptămână de la convorbirea avută cu servitoarea, primesc o scrisoare de la doamna Predescu, prin care mă ruga, deși Alecu era plecat în provincie pentru un proces, să vin la dânsa, având să-mi facă o rugămintă.

Credeam că voi afla ceva referitor la cele comunicate de servitoare și mă jenam. M-am dus foarte îngrijorat să nu cumva să comit o indelicatețe față de acest bun amic al meu.

A fost cu totul altceva. Mi-a vorbit foarte frumos despre situația lor, fără să uite a-mi reproșa răpirea vizitelor mele. M-am scuzat cum am putut.

— Nu încape altă scuză, decât aceea pe care o bănuiește Alexandru, îmi spuse doamna Predescu, zâmbind.

— Anume?

— Ți-o va spune el, mai cu haz.

— Îmi închipui, Alexandru greșește.

— În sfârșit, din partea mea ești iertat și-apoi dacă va fi ce crede el, foarte frumos! Să-ți spun pentru ce te-am chemat. Este un caz de specialitatea avocaților. Eu sunt femeie și poate nu mă pricep. Mă adresez deci dumneata, om de legi, care trebuie să veghezi totdeauna ca dreptatea să fie aplicată imparțial. Dumneata ești avocat și ca atare în măsură să mă înțelegi. Ți-am spus: sunt o femeie și te rog să ții seama de această afirmație când va fi nevoie ca să spui ceva ce mie nu mi-ar conveni. Nu pretind ca toată lumea să aibă gândul meu. Dar să vezi: ieri a venit la mine o femeie, o bătrână necăjită. O

bătrânică slabă, cu ochii înlăcrimați. A întrebat de Alexandru. Când a auzit că nu este în București, s-a așezat plângând pe scaun și mi-a povestit necazul ce-o aducea aici. Este o văduvă, are un singur fiu. Acesta a fost lucrător într-o uzină de la marginea Capitalei, până mai acum o lună, când dimpreună cu ceilalți lucrători au făcut grevă. Pentru ce, nici bătrâna nu știa să-mi spună mai lămurit. Patronul uzinei credea că fiul văduvei, care este printre maiștrii din ateliere, ar fi primul instigator al grevei. Astfel într-o zi l-a chemat în biroul său și i-a propus ca, în schimbul unei sume de bani, să convingă pe ceilalți greviști să reia lucrul în vechile condiții. S-a întâmplat ca tânărul acesta să fie, în sufletul lui, un om cinstit și să refuze propunerea. Patronul, obișnuit probabil cu oameni care să-l asculte, n-a înțeles cinstea lucrătorului și, enervat din cauza refuzului, l-a pălmuit.

Nimic nu ar fi grav, dacă lucrurile se opreau aici. Un om sărac pălmuit de un om bogat, nu este un caz tocmai rar în zilele noastre. Lucrătorul, fără a-și da seama de gravitatea faptului, a ridicat mâna și a lovit și el pe patron. Acest gest nu mai este fără importanță. Adică a răsplătit cu aceeași monedă cu care fusese plătit. Spune-mi sincer, dumneata ce ai fi făcut în locul lucrătorului?

— Același gest ca și el, am răspuns prompt d-nei Predescu.

— La fel și eu.

Dar, de aici a urmat arestarea lucrătorului și trimiterea lui în judecată. Procesul este în curs. Bătrâna se teme că fiul ei va fi condamnat, mai ales că patronul l-a angajat ca avocat pe Alexandru. Îmi cere să determin pe soțul meu ca să renunțe și să se retragă din proces.

Încheind această povestire, doamna Predescu mă întrebă:

— Ce zici?

— Știu eu, doamnă!... Dacă Predescu s-a angajat, cred că cunoaște situația conflictului mai bine decât bătrâna mamă a lucrătorului. Alecu este un om care cugetă.

— Uite ce vreau să te rog, adăugă doamna Predescu, dacă lucrurile s-au petrecut așa cum mi le-a narat bătrâna, fă-i dumneata serviciul pe care mi-l cere mie. Este o chestiune simplă, totuși nu vreau să-l rog eu pe Alecu, deși cred că nu m-ar refuza. Primești?

— Bucuros, dacă este numai atât.

— Bun. Mâine seară vino la noi la masă. Vom fi toți trei. Vreau să satisfacem această mamă nefericită, care suferă destul. Nu-i oferim salvarea fiului ei, dar cel puțin

îi spulberăm îngrijorarea care o chinuiește.

Am primit și am plecat.

În seara zilei următoare m-am prezentat la ora obișnuită, în casa familiei Predescu. L-am găsit pe Alecu Predescu răsfoind ziarele de seară, foarte bine dispus. Când m-a văzut, i-a făcut plăcere. Mă privea vesel pe deasupra ochelarilor.

— Sunt mulțumit că te văd, dragul meu. Trebuie să fie ceva de mare importanță dacă te-ai hotărât să mai dai pe la noi, după atâta vreme. Probabil o invitație la nuntă, mai știi!...

— Ași, te-nșeli! Sunt eu invitat la masă, aici.

— Așa?! N-am știut.

— Da, adăugă doamna Predescu – este invitat de mine.

— Foarte bine ai făcut. Ia loc, dragă.

Luai loc și discutarăm despre diferite evenimente, cu foarte multă înflăcărare. Ba, făcurăm mare haz despre unele chestiuni nostime, impresii aduse de Predescu din provincie. Era bine dispus în urma succesului obținut pe unde fusese. Nu observai nimic din răceala despre care-mi vorbise bătrâna servitoare cu câteva săptămâni mai înainte. Doar aerul gânditor al lui Predescu, parcă se mai accentuase pe figura lui. Acest aer i-l scuza și vârsta. Avea

aproape cincizeci de ani și tinerețea lui, cu care totdeauna ne concurase, se mai trecuse și ea.

După câteva minute, servitoarea ne anunță masa.

Mâncărăm păstrând între noi aceeași notă hazlie, timp de o oră. Ca să-mi reamintească angajamentul luat de mine, doamna Predescu aducea mereu în discuție diferite cazuri profesionale petrecute în ultimul timp.

Predescu deschise singur vorba, fără a fi întrebat de cineva. El spuse:

— Voi avea în curând un proces interesant.

— Anume? întrebai eu fără a fi sigur de ce-mi va răspunde.

— Este vorba de un lucrător care a avut îndrăzneala să lovească pe un mare industriaș, patronul său.

Mărturisesc, când am auzit cuvântul „interesant” cu atât mai puțin m-am gândit la procesul în chestiune. Nu mi s-ar fi părut de fel interesant un astfel de proces pentru forța lui Predescu. Procesul acela nu avea decât o singură calitate: interesul doamnei Predescu, care se sesizase de el. Cu atât mai mult, cu cât doamna Predescu, auzind despre ce proces era vorba, a întrebat puțin emoționată, pe soțul său:

— Pe cine aperi Alexandre?

Dacă nu se grăbea cu această întrebare care a stârnit atenția lui Predescu, el poate n-ar fi răspuns contrariat:

— Pe cine! Desigur că numai pe patron îl voi apăra.

Răspunsul lui hotărât ne amuți, dar nu atât ca să dispară dintre noi toată buna dispoziție de până atunci. Predescu își pipăia tâmplele cu un calm aparent, soția lui rămăsese cu privirea pe un tablou din perete, iar eu loveam nervos cu degetele în marginea mesei. Nu știam ce trebuia să mai fac. Pe urmă privirăm cu toți fundul farfuriilor ce se perindau înaintea noastră.

Începusem să sper că discuția despre proces se terminase la cele câteva fraze. Mă gândeam să înfiripez o discuție prin care să-mi aranjez o plecare deghizată, dar cât mai urgentă. Sincer spus: îmi părea rău că venisem. Nu se-ntâmplase ceva extraordinar, dar complicitatea aceea tăcută mă jena. Mai bine ar fi făcut doamna Predescu dacă nu mi-ar fi spus nimic. Apărarea lucrătorului o luam eu, fără cererea dumisale. Fiindcă era o chestiune de dreptate.

Noroc că sosi vinul care ne mai învioră puțin. Predescu făcu o aluzie nostimă care ne făcu să zâmbim. Atunci îmi veni în minte o întâmplare de la tribunal, pe care, povestind-o, stârnii râsul. Doamna Predescu se asocie la

hazul nostru și pe negândite buna dispoziție se restabili între noi.

Dar promisesem că voi interveni pentru lucrătorul arestat. Puteam să plec fără a satisface cererea unei femei? Oricât mi-ar fi venit de greu, nu trebuia să uit promisiunea. Simulai un calm desăvârșit și într-un moment de liniște, întrebai:

— Ce zici despre lucrătorul acela, Alecule, ce-a făcut?

— Nimic altceva decât că a tras o palmă patronului său.

— Pentru ce?

— Pentru că mai înainte primise și el o palmă de la celălalt.

— Așadar, avea dreptate!

— Ba, defel, n-avea nicio dreptate.

— Se apăruse!

— Legea spune: dacă ești lovit, reclamă, dar nu aplica singur pedeapsa. Pentru ce sunt autorități și tribunale? Pentru ce avem legi și judecători? Or, lucrătorul acela a sfidat legile...

— Dar atunci când este cineva atacat se mai poate gândi la legi? Noi știm, suntem oameni de legi, dar oricât am fi de superiori tot nu putem sta liniștiți când cineva ne-ar pălmui, cu drept sau fără. Lucrătorul nu s-a gândit

nici el.

— Dacă nu s-a gândit, să sufere... Patronul era o persoană onorabilă, oricând putea să răspundă în fața legii de greșeala pe care o făcuse...

Această discuție, în sufletul meu, trecuse de limita unei promisiuni. Simțeam ceva personal. De-aceea insistai cu îndărătnicie.

— Spune-mi, care este originea conflictului?

— Lucrătorul era grevist.

— Cum de-au ajuns la bătaie?

— A fost invitat în biroul fabricii, să zicem că a fost chemat într-adins spre a fi mituit pentru trădarea grevei, fiind considerat cap de instigație. Cu toate acestea nu trebuia să lovească, atunci când patronul, supărat că nu primește târgul necinstit, l-a lovit el mai întâi...

— Până acum văd că lucrătorul avea dreptate. Era conștiincios față de camarazi.

— Să fie sănătos, să-și fi luat pălăria și să fi plecat.

— Pălmuit?

— Da, pălmuit.

— Dar e înjosire asta pentru un om care se simte!

— Nu văd nicio înjosire când avea justiția la îndemână,

căreia putea să-i ceară aplicarea sancțiunilor cuvenite.

Aici interveni doamna Predescu, care asistase înfrigurată:

— Totuși era un om, dragă Alexandre!...

Alexandru Predescu, după ce-și privi soția mirat, adăugă cu vocea ceva mai ridicată:

— Legea poate fi înțeleasă mai ușor de un om, decât de o brută. Omul conștient știe că legea pedepsește toate abaterile de la litera ei.

Soția sa nu-i răspunse, dar întristată, suspină. El privind-o mohorât, o întreabă:

— Pentru ce suspini?

— Pentru omul acela nedreptățit. Poate pe lângă el mai suferă și altcineva.

Predescu bătu ușor cu palma pe masă.

— Trebuia să se gândească la toate neajunsurile când a ridicat mâna!

Se făcu din nou tăcere, din nou nu mai aveam ce vorbi. Predescu se menținea dârz, neînduplecat. Eu, din nou mă gândeam la plecare. Eram gata să mă ridic, când observai că ochii doamnei Predescu, luceau. Mă lăsai înfrânt pe scaun; plângeam și eu în inima mea. Mă dureau lacrimile femeii care se simțea datoare să plângă pentru suferința

unui nenorocit. Atunci mi-am zis: Femeia aceasta a cunoscut suferința! Unde și-o fi petrecut viața până ce a întâlnit pe bărbatul său? Prin ce chinuri o fi trecut? De ce nu rămâne nepăsătoare azi, față de orice nenorocire a semenului său? De ce se zbuciumă de prisos când mii de oameni nu au habar de un lucrător căzut la închisoare? Câte mii de oameni nu stau nevinovați prin închisori!

Amărăciune și lacrimi de prisos!

Soția prietenului meu se ridică, emoționată:

— Alexandre, zise dânsa, omul acesta are o mamă bătrână, ea a fost zilele acestea aici ca să te roage același lucru ca și mine: să nu intervii în proces acuzând pe fiul său, căci se teme de o condamnare sigură. Așa crede ea. Te rog gândește-te că în aceste momente, când noi suntem îndestulați, când copiii noștri sunt fericiți, dincolo, la mahala, o femeie bătrână suferă. Ea crede că intervenția ta poate să agraveze situația fiului ei. Lasă pe alții să facă acest lucru...

Drept răspuns, Predescu ridică brațele în semn de încurcătură, pe urmă se sculă și începu să se plimbe prin cameră foarte agitat.

— Imposibil! zise el.

— Te rog foarte mult, Alexandre!

— Nu pot, mi-am luat această sarcină față de un client vechi al meu. Refuzându-l pierd o afacere. Trebuie să merg până la capăt, nu pot altfel.

Priveam tăcut spre cele două ființe zbuciumate și mă gândeam nelămurit: Ce lege tainică împinge pe oamenii aceștia spre nefericire?

Lacrimile femeii, intransigența lui, nu erau decât opera unei legi necunoscute care frământa sufletele lor și-i ducea spre destrămare. Când doamna Predescu a strigat disperată: „Te roagă mama copiilor tăi!”, atunci am înțeles clar că din răspunsul lui Alecu, răspuns pe care-l bănuiam, începe deznodământul fatal. Predescu s-a uitat spre mine, parcă ar fi avut nevoie de un ajutor, și-mi spuse obosit:

— Înțelege-mă tu, nu pot, ar fi o abatere de conștiință.

Zarul negru căzuse. Ridicai umerii nedumerit. Doamna Predescu tresări, o privii, era palidă. Ridică puțin capul întrebând:

— Cum? Ești convins că omul acela trebuie să suporte o pedeapsă? E vinovat?

— Da, răspunse Predescu, hotărât.

Soția sa luă o atitudine care-mi dădu să înțeleg că într-adevăr, deznodământul începe. După o tăcere de câteva

clipe, vorbi cu tot calmul posibil:

— Nu vreau să par extraordinară, dimpotrivă, așa cum am fost totdeauna, sinceră din experiența mea și din a altora care m-au inspirat. Sunt o femeie și după legile și mentalitatea societății n-am dreptul la cuvânt. Cuvântul femeii nu contează. Nu face nimic. Împotriva legilor, eu mă voi impune cu sufletul meu pe care-l cred cinstit. Legea este omenească, dar un suflet curat este mai presus, fiindcă ne trezește la adevăr. Tu Alexandre, ești supusul formulelor reci, calci în picioare chiar sufletul meu. Vrei să ajuți pe un om nedrept ca să se răzbune pe un om cinstit care nu s-a lăsat pălmuit. Iartă-mă, dar sunt contra părerilor tale. Vreau să fiu sinceră cum ai fost și tu, așa cum mă cunoști. Împotriva părerii tale, vreau să ajut personal pe acest om, demn prin gestul său.

Predescu, roșu la față de mânie o întrerupse:

— Ești contra părerilor mele?

— Da, răspunse nevastă-sa.

— Suntem dușmani?

— Dacă după socoteala pe care o faci ne numim așa, suntem.

Văzui cum Predescu își stăpânea cu mare greutate furia, în timp ce dânsa devenea tot mai liniștită. Doi luptători cu

două arme deosebite: furia și calmul. Care va învinge?

— Ei bine, nu! strigă Predescu – nu permit soției mele ca să-mi ordone ce fel de procese să iau!... Orice abatere de la voința mea o consider un atac contra casei noastre!

Se așază pe scaun obosit. Întrebuințase o metodă pe care de obicei nu și-o permitea. Soția îl înțelese, știa că mai departe de aici nu se mai putea merge. De aceea începu să șovăie. Nu dorise o astfel de înăsprire a lucrurilor. Adresându-mi-se, glăsui:

— Vom face un compromis, domnule Eliad: pentru bunul mers al căsniciei noastre, mă supun voinței soțului meu. Dar vreau să aflu și părerea dumneata asupra procesului.

Mă ridicai și spusei liniștit:

— De acord cu dumneavoastră, doamnă.

Predescu mă fixă cu privirea speriată.

— Dragă Eliad, zise el – într-adevăr sunt eu un om nebun?

— Nu, am răspuns eu scurt – dar este vorba de sinceritate.

— Mă rog! îngână el.

— Te rog pe dumneata, domnule Eliad, să primești apărarea acestui om nenorocit, pentru care în clipa asta

nu am decât milă și respect. Mama lui a fost aici și din sărăcia ei nu are cu ce plăti un avocat care să lupte cu acești domni hotărâți să-l doboare ca pe un criminal odios. Primești propunerea mea?

— Știu eu... răspunsei încurcat – sunt pus într-o dilemă, pe neașteptate. Dați-mi timp să mă gândesc.

Eram îngrijorat de Predescu, dar hotărârea de a apăra pe omul acela o luasem înainte de a fi rugat.

— Nicio dilemă, ripostă Predescu – e o chestiune foarte simplă: din partea mea... bucuros, mergem la judecată. Dacă judecata va găsi că omu-i vinovat, mă închin...

— În cazul acesta – mă adresai d-nei Predescu – dacă nu se va găsi altcineva mai priceput ca mine, primesc să-l apăr.

După puțin timp, plecai.

CAPITOLUL V

A DOUA ZI m-am dus la închisoarea Văcărești, unde se afla depus noul meu client. Țineam să mă conving cât mai repede dacă omul acela merita într-adevăr atenția doamnei Predescu. Există în popor o vorbă: „La pomul lăudat să nu te duci cu sacul”.

Ca măsură de prevedere îmi pusesem în gând proverbul acesta, în momentul când pășeam pragul închisorii. Noi, avocații, nu suntem sentimentali, nici nu putem fi, pentru că sarcina noastră socială se aseamănă cu a medicilor chirurgi. Ce s-ar face un doctor atunci când are de îndeplinit o operație, oricât de mică ar fi ea, dacă și-ar privi cu duioșie clientul? Ar însemna să plângă, sau să sufere alături cu el. Dar se mai poate numi bună o operație făcută de o mână tremurătoare? Doctorii nu au nevoie de inimă în clipele când stau lângă o masă de operație. Pentru această prudență au fost numiți „măcelari”. Proastă comparație!... Măcelarul când ridică toporul cu același sânge rece care este atribuit medicului, nu are ca principiu salvarea unei vieți, ci zdrobirea ei. Este o mică deosebire de scop. Dar tocmai în această mică

deosebire stă măreția actului chirurgical. În asta stă sentimentul de umanitate fără pereche, de care este animat doctorul: salvarea omului!

După cum medicilor chirurghi li se spune „măcelari” tot așa avocaților li se spune „câini”, adică suntern oameni răi. Avocații, ca și câinii, sunt sinceri cu acei care le încredințează apărarea. Noi avocații suntem creați pentru apărare. După cum medicii primesc în cabinetul lor putreziciunea fizică fără a pune mâna la nas, tot așa primim și noi altfel de putreziciune fără a ne simți jigniți. Noi apărăm pentru că omul care a făcut apel la forțele noastre ne-a acordat încrederea fără șovăială. Apărăm!...

Când doamna Predescu mi-a încredințat apărarea lucrătorului grevist, am înțeles că trebuie apărată virtutea umană care sălășluiește și în cel din urmă individ, așa cum medicul salvează viața criminalului odios care, după aceea, va urca poate treptele eșafodului. Sănătatea și virtutea sunt două forțe ale progresului uman.

Deci, oricine ar fi fost lucrătorul, eu eram obligat să-l apăr. Frumos sau urât, tânăr sau bătrân, bogat sau sărac, eu aveam datoria profesională să întind o mână salvatoare acelui om. Pe Dumitru Moraru, lucrătorul grevist, l-am găsit rezemat de tocul ușii de la celulă. Răsucea liniștit o

țigaretă, când m-am dus la el. Era un tânăr de vreo treizeci de ani, sau poate ceva mai mult, cu o figură blajină, fără nicio urmă de violență în privirea lui. De statură mijlocie, nu prea slab, dar mușchiulos, cu brațele încordate, obișnuite cu duritatea ciocanului profesional. La zâmbetul meu obișnuit de încurajare, a răspuns cu un zâmbet de mulțumire. Vorbea calm și destul de frumos pentru situația lui socială. Era vădit tipul omului cumsecade.

Fără nicio introducere i-am spus că, auzind de conflictul său cu patronul, m-am hotărât să-l apăr, fără vreo pretenție în plus peste aceea de a primi admirația mea. Desigur că a rămas uimit. Povestindu-mi amănunțit întâmplarea, am rămas convins că tot ce spusese doamna Predescu, despre el era adevărat.

Am rămas de atunci apărătorul lui, așteptând ziua procesului în care dreptatea avea să iasă la suprafață. Mă întâlneam zilnic cu Predescu la tribunal, prin oraș, sau prin diferite birouri ale colegilor noștri, fără să aducem vorba vreodată despre procesul în chestiune. Nu știu cum, dar parcă mă feream (poate și Predescu făcea la fel) ca să pomenesc ceva despre el. De altfel eram înțeleși: eu apăram, el acuza. Cercetasem special legile și articolele

lor în care era încadrată vina lucrătorului. Țin să spun dinainte că se comisese o ilegalitate, pe care Predescu, omul dreptății, o trecuse ușor cu vederea. Anume: fapta săvârșită de inculpat, palma pe care o dăduse patronului său, intra în prevederile articolului 238 din codul penal. Pentru această vină, pedeapsa cea mai gravă este de trei luni închisoare; așa scria legea pe care Predescu o respecta. Dar când am cercetat dosarul la instrucție am văzut cu totul altceva. Am rămas surprins. Cum venea această întorsătură de lege, când lucrătorul se făcea vinovat de lovire? Foarte ușor. Lucrătorul era acuzat de o faptă mai gravă în primul rând: îndemn la rebeliune; palma venea pe planul al doilea. Îndemnul la rebeliune intra în prevederile articolelor 170 – 173, acestea combinate cu art. 238. Aici consta ilegalitatea pe care Predescu o trecuse cu vederea. Pentru ce îndemn la rebeliune? Pentru ce, după trei săptămâni de la declararea grevei în fabrică, este trimis în judecată unul dintre lucrători? Cum, până atunci nu se știa că Dumitru Moraru există în București și că este cap de instigație într-o grevă?

Predescu a trecut cu vederea această schimbare. Dar eu nu-l mai înțelegeam! Înțelegeam pe patron foarte bine, ceruse aplicarea articolelor 170 – 173, pentru că

rămânând la art. 238 însemna să fie trași la răspundere amândoi la fel, dacă era caz de judecată, căci amândoi săvârșiseră aceeași faptă.

Totuși nu-i cerui vreo explicație lui Predescu, nici măcar atunci când ne întâlnirăm la instrucție. Lăsai toate pentru ziua procesului, care veni curând. Nici pe doamna Predescu nu o mai văzui. Nu știam ce părere mai avea despre proces, sau dacă mai era așa de pasionată. Destul că mă pasiona pe mine și eram mulțumit că aveam ocazia să verific civismul prietenului meu Predescu.

Întârzierea nu ținu mai mult de o lună de la prima vizită pe care o făcusem acuzatului la Văcărești. Era o zi frumoasă de toamnă. De obicei toamna zilele sunt mohorâte și ploioase. Această zi însă a fost plină de soare și mă simțeam mulțumit. De dimineață luai telefonul ca să amintesc doamnei Predescu că mă țin de făgăduială. O anunțai că-mi mențin angajamentul și că după amiază voi fi la proces. Era mulțumită de promptitudinea mea și căută cu toată finețea să mă încurajeze. Nu numai că nu uitase, dar îmi vorbi cu aceeași înflăcărare din seara când ne despărțisem. La fel ca și mine nu mai schimbase o vorbă cu Predescu asupra procesului. Era fericită că nu cedasem. Altfel ar fi fost nenorocită. Mă rugă să-i

telefoniez imediat după terminarea procesului, dorind să afle rezultatul cât de curând.

Mă uimea înflăcăarea nealterată cu care-mi vorbise după atâta vreme. Ce o făcea să se ocupe de o chestiune fără importanță, când viața sa era viața unei femei care trebuia să se numească fericită? Liniște, tihnă, odihnă, îndestulare, ceva ce nu se găsește la orice colț de stradă. Când mi-a strigat prin telefon: „Vreau ca omul acela să se înapoieze cât mai curând lângă mama lui!”, am zâmbit. Ce ușor lucru este să vrei! Cât de greu este însă să realizezi o dorință! Noi, avocații, n-ar trebui să avem inimă. La ce ne-ar folosi inima, dacă trebuie să iubim și să urâm în același timp? Trebuia să spun la telefon, doamnei Predescu: „Doamnă, nu-mi iau decât angajamentul de a vă apăra protejatul!...” Aveam dreptul să spun aceasta pentru că știam abaterea legală ce se săvârșise, cunoșteam patima ce se punea pentru pedepsirea lucrătorului, omul acela, chiar dacă ar trebui să rămân în locul lui: „Da, va pleca spre mama lui”!

Până aici ajunsesem eu cu entuziasmul.

Plecând, pe drum plângeam pe Predescu, care poate în urma tăcerii de acasă credea că nevastă-sa ar fi uitat. Mă prezentai la proces cam agitat. Neastâmpărul meu era

firesc, pentru că de la început constatasem câteva lucruri supărătoare. Situația procesului mi se păruse de la început scandaloasă. Nu numai că patronul era liber, dar angajase pe lângă Predescu, încă trei avocați. Masa lor părea un arsenal de corpuri delictive, tomuri, legi și dosare. Parcă s-ar fi judecat procesul cine știe cărui mare asasin.

Mai revoltătoare a fost atitudinea patronului reclamant: până să înceapă procesul s-a tot plimbat la braț cu toți magistrații care mai târziu trebuiau să dea hotărârea în judecata noastră. Domnul acela se credea stăpân în incinta dreptății, pentru că era bogat, avea burtă și inele scumpe în degete. Găsise câțiva magistrați tinerei care se lăsau măguliți de țigările lui oferite cu o politețe dubioasă. La adăpostul acestui soi de gesturi își făcea mendrele pe spinarea unui om, în cele din urmă nevinovat. Judecata care urma era prea deocheată. Cusută cu ață albă peste tot. Unul avea libertatea să cucerească grațiile magistraților cum vroia, pe când celălalt aștepta în boxa acuzaților, cu două santinele în spate, dreptatea... dreptatea oarbă!... Era scandalos!... Iar Predescu îmi vorbea de o judecată la care să ne închinăm cu smerenie!

Atunci m-am convins că procesul acela era o parodie, în care eram batjocorit eu și lucrătorul împricinat. Eram

sfidați amândoi...

Vă declar pe conștiință: nu mă tem de nicio judecată. Apar alături de orice client, fie el cel mai odios criminal. Nu există faptă fără apărare! Pentru orice vină legea are între paragrafele ei motive de apărare. Legiuitorii știu că mâna care lovește este condusă de un instinct creat de Dumnezeu. Fiecare individ trebuie să îndeplinească defectele și calitățile omenești. Acest lucru legiuitorul îl știe și ține seama de el. Dar legiuitorul nu spune nicăieri că judecata trebuie să fie părtinitoare, să favorizeze pe cel puternic împotriva celui slab. Poate dimpotrivă. Vina cea mare a nenorociților de pe pământ o poartă împărțitorii de dreptate. Ei nu mai țin seama de lege atunci când ajută celui tare ca să subjuge pe cel slab. Dacă legile ar domni cinstit, omenirea nu ar mai fi zbuciumată, dreptatea ar fi dreptate și adevărul, adevăr. Credeți oare că ar fi nevoie de revoluții sângeroase, dacă legile ar fi aplicate sincer? Nimic nu ne îndreptățește să credem că legile nu sunt bune, atunci când nu le respectăm. Respectul legilor este prima lege pe care noi o călcăm. Nu mă îndoiesc că sunt judecători tineri care pentru un fleac de nimic uită litera legii, dar sunt și alții care fac din respectul legilor un crez dumnezeiesc.

Așa gândeam când vedeam că tot procesul nu era decât o parodie. Știindu-mă incapabil de a crede într-o astfel de glumă tristă, mă consultai cu clientul meu în pripă și amândoi am fost de acord că era de prisos orice apărare. Să te aperi atunci când dușmanul vine în luptă cu arme egale. Dar când în vârful spadei lui a pus otravă, atunci înseamnă că te lupți numai așa... de dragul morții! În fața unor astfel de dușmani, singura armă ce-ți mai rămâne este sfidarea. Eu nu eram un luptător medieval care să mă fi luptat cu morile de vânt ca să mă creadă lumea luptător.

Eram de acord să-i lăsăm să facă dreptatea după placul lor, dar nu cu concursul nostru.

La deschiderea ședinței anunțai retragerea mea de pe banca apărării. Noutatea provoacă îngrijorare. Era și firesc, pentru că fiecare, începând cu patronul-reclamant și sfârșind cu Predescu, aveau un plan stabilit. Cunoșteau pasiunea mea pentru apărarea lucrătorului și se organizaseră în vederea ei. Atacurile lor aveau să fie îndreptate spre atacurile mele, centrul lor de lovire aveam să fiu eu. Dar eu plecam de pe teren, iar planul lor anticipat cădea în baltă. În locul meu fu orânduit din oficiu un apărător.

Predescu, pe urmă, și-a făcut datoria: a pledat ca în contra ucigașului copiilor săi.

Justiția, luminată pe deplin, a condamnat pe lucrător, la câteva luni de închisoare. Dreptatea s-a urcat pe una din scările principale ale tribunalului și a strigat mulțimii care forfotea prin sala pașilor pierduți: „Voi care umblați cu limba scoasă după mine, priviți-mă! Exist!... Vin acum de la procesul lui Dumitru Moraru, unde am lăsat o parte din sufletul meu...”

Pe urmă a plecat dreptatea, obosită ca și judecătorii, mulțumită. Numai noi nu am fost mulțumiți. Dreptatea cunoaște proverbul: „nu poți împăca pe toată lumea și pe cei de-acasă”.

Se prea poate sa nu fiu eu drept, nici doamna Predescu; se prea poate ca fabricantul să fi fost omul căruia i se cuvenea dreptatea, se prea poate! Eu nu am să judec și n-am să condamn pe nimeni, de teama de a nu cădea în păcat. Dreptatea este o teorie foarte ciudată; noi avocații, știam acest lucru. Foarte ciudată teorie! E sensibilă ca argintul viu și lungă cât postul Paștelui. Dacă ai porni de la prima intrare în tribunal și ai colinda prin toate secțiile și coridoarele instituției, prin birouri sau prin beciurile de arest, fiecare individ întâlnit în cale îți va spune că

dreptatea este cu el. Criminal sau victimă, hoț sau păgubaș, laș sau erou, escroc sau cinstit, toți acești oameni au câte zece avocați în spatele lor care jură cu mâna pe cruce pentru dreptatea clienților. Fiecare avocat poartă în geanta sa dreptatea celui pe care-l apără.

Judecătorii nu au de făcut altceva decât să controleze legea și să aplice sancțiuni, după ce apărătorul a făcut lumina cuvenită. Judecătorilor nu li se cere să-și facă datoria, ar fi prea puțin. Datoria este o vorbă goală, ea nu are niciun interes în momentul când o singură clipă din viața altui om este în pericol. Datoria este ceva banal. Toți oamenii își fac datoria ca o obligație zilnică. Dar un judecător când își face datoria trebuie să-și calce pe inimă cu picioarele, să se jertfească cu sentimentele lui cu tot. Judecata este divină. Orice greșeală a judecătorului se poate pune alături de greșeala lui Pilat din Pont, care s-a spălat pe mâini nepăsător, în loc să se jertfească pentru Isus. Fiecare împricinat este un Isus nevinovat până în clipa când judecata sinceră și-a spus cuvântul.

De aceea vă spun: în cazul lucrătorului nostru nu vreau să-mi dau o părere, tocmai din teama de a nu greși. Dar sunt liber să am o filosofie asupra oricărei întâmplări și să cuget retras. Filosofia mea mi-a impus ca să nu mai am

nimic cu Predescu. Plecând de la proces i-am întins mâna camaraderește și i-am spus:

— E pentru ultima oară!

El s-a uitat la mine descurajat, fără a-mi răspunde măcar o vorbă. Cred că se aștepta la acest gest din partea mea. L-am văzut cum și-a luat geanta de pe birou, cu mâna tremurătoare, pe urmă, cu pălăria sub braț, a ieșit pe ușă, privindu-mă foarte ciudat. Eram într-un birou din sala cea mare a tribunalului, în mijlocul a cel puțin douăzeci de colegi. Câțiva au încercat să afle cauza acestui schimb de priviri dintre mine și Predescu. Drept orice explicație, am ridicat din umeri. Cum se putea explica o răceală într-o prietenie rară cum era a noastră?... Pentru un proces?... Dar astfel de certuri erau zilnic în barou.

La telefon, am spus doamnei Predescu, după ce i-am comunicat rezultatul, că doresc ca persoana mea să fie exclusă cu desăvârșire de pe lista prietenilor casei Predescu.

Ce puteam face mai mult?

Credeam că lucrurile s-au oprit aici, că Predescu și-a luat satisfacția pe care o dorea, și că numai eu rămâneam păgubit de-o prietenie folositoare și cu o jignire

sufletească în plus. Eram mulțumit că paguba o suportasem singur. Mă gândeam să plec singur undeva departe și să uit în alergătură toată durerea pierderilor suferite. Căci era dureroasă pentru mine această pierdere. O prietenie de aproape cincisprezece ani, în care timp zi cu zi am fost frământați de aceleași idei, nu se poate găsi așa de ușor. Bazat pe prietenia lui Predescu, nu mai cultivasem nicio altă prietenie în acest timp. Am fost ca și elevul său la început, i-am ascultat sfaturile, și orice mișcare făceam în tribunal o supuneam părerilor lui. Era mai în vârstă decât mine și când a înțeles că sunt un om cumsecade, nu m-a părăsit o clipă. Când m-a prezentat prima dată soției sale acum șase ani, mi-aduc aminte că i-a spus, zâmbind:

— Acest tânăr calcă pe urmele mele.

Pe urmă doamna Predescu m-a privit zâmbind la rîndul său, neîncrezătoare parcă, pentru că după vreo șase luni stînd toți trei la masă, dînsa mi-a spus: „Alexandru se înșală, dumneata na calci pe urmele lui”.

Predescu, sigur de sine, a lăsat pleoapele în jos și a zis, visător:

— „Eu niciodată nu mă înșel!”

Părerăa aceasta a avut-o totdeauna despre mine. De

aceea când a plecat fără a răspunde ceva, după ce eu îi spuseseam că nu vreau să-l mai cunosc, am văzut în ultima lui privire ciudată, același reproș: Nu ești un elev ascultător!

Poate era sigur că voi reveni. Era prima dată când încercam serios să evaderez din cercul lui de idei bizare. Dar, adevărat, viața are multe porniri necunoscute, unele ușoare altele mai grele, porniri care în procesul lor de dezvoltare, procură surprize și amețesc chiar și pe omul cel mai puternic.

Cine era amețit, eu sau Predescu?

Predescu a fost un om superior. Mândru de această calitate, sconta orice succes fără cercetare. Lovea fără cruțare, desfătându-se la zvârcolirile celor căzuți. Dacă făcea bine sau nu, iar nu vreau să judec. A judeca înseamnă a te lăsa judecat și orice om cu mintea liberă trebuie să se ferească de acest joc. Greșeala vine mai repede atunci când te ferești de ea. Există o vorbă în popor: „Dracul nu clădește biserici”. Predescu nu s-a gândit că orice lovitură are un efect dublu, și că de multe ori mâna care lovește se frânge. Loviturile sunt ca mingiile legate la capătul unei sfori elastice: o trimiți, dar vine înapoi cu viteza sporită. De multe ori pentru un

cuvânt spus la mânie, cineva capătă luni de închisoare.

Un astfel de joc s-a petrecut la Predescu. Nu vreau să cred că a încercat o lovitură contra soției sale, însă nu se poate numi altfel atitudinea sa în procesul acela. Dacă ceda rugăminților doamnei Predescu, dovedea că era un om bun. Procesul avea să se judece și lucrătorul cu pricina tot aceeași pedeapsă avea să ia, pentru că patronul dovedise că poate să facă orice. Nu pledoaria lui Predescu convinsese pe judecători, aceia erau de mai înainte hotărâți să pedepsească pe inculpat. Predescu a făcut jocul cu mingea pentru ca să-mi dea mie și soției sale dovada că era un om hotărât. Rezultatul a fost dureros pentru toți trei.

CAPITOLUL VI

LA CÂTEVA ZILE, într-o dimineață, pe când mă pregăteam de plecare, aud telefonul sunând. Recunoscui, spre mirarea mea, vocea lui Predescu. Nu știam ce să cred. Îl întreb liniștit ce dorește. Nu-mi spune decât atât: „Înlătură pentru un moment orice supărare și vino până la mine imediat. Caz grav”.

Pe urmă am auzit telefonul închizându-se.

Pe drum n-am vrut să-mi închipui nimic. Mai bine să văd totul la fața locului. Ajuns acolo, găsesc casa complet răscolită. Nimic la locul obișnuit. De la prima ochire am observat lipsa doamnei Predescu. Perdelele neridicate, aer închis, tăcere, tristețe și ruină.

Predescu ședea în biroul său, cu capul sprijinit în palme. Nici măcar nu a simțit intrarea mea, a trebuit să-i pun mâna pe umăr și să-l trezesc dintr-un somn letargic. A ridicat privirea spre mine și m-am îngrozit. Era de nerecunoscut, îmbătrânit cu douăzeci de ani, slab, gârbov, nebărbierit, cu părul vâlvoi, el care mai înainte era de o corectitudine fără pereche. Ochii înfundați în cap, mocneau ca doi tăciuni aproape stinși. L-am privit

îngrijorat, socotind că era grav bolnav.

— Ce s-a întâmplat? îl întrebai.

S-a ridicat puțin, sprijinindu-se cu pumnii de marginea biroului.

— Nu înțelegi? m-a întrebat el, tremurând.

— Te-a părăsit soția?

— Da! Când am venit acasă în seara procesului acela blestemat, nu am mai găsit-o. Plecase fără să-mi spună un cuvânt. A luat copiii cu dânsa. Din seara aceea nu m-am clintit de aici. Cât este de atunci, nu știu. Au trecut zile și nopți, sau n-au trecut, nu-mi dau seama. Știu doar că sufăr groaznic și că-mi va plesni capul de această suferință. Simt cum mi se duc toate puterile, că am să cad jos, fără să mă mai pot ridica vreodată dacă Maria nu va fi aici, dacă n-am să-mi mai văd copiii alergând prin aceste camere. Te-am chemat să-mi curmi suferința. Du-te la dânsa și spune-i tot, roag-o să se reîntoarcă. Sunt sigur că nu și-a dat seama de lovitura ce mi-a dat. Ești cel mai bun prieten al nostru, ți-ai crescut omenia între noi, ne cunoști bine și cred că suferi ca și mine în clipele acestea. Vorba ta va avea greutate. Spune-i că uit toate, că mă închin la tot ce va zice și că voi fi sclavul ei necondiționat.

Apropiindu-se de mine cât mai mult, parcă vrând a-mi

spune ceva la ureche, Predescu șopti învins:

— Recunosc că am fost nedrept. Tot timpul cât am stat în camera asta mi-am revizuit conștiința: Are dreptate, Maria!... Am chinuit-o și am supus-o la nedreptăți, ca un tiran. Du-te și spune-i adevărul. Cazi în genunchi pentru mine, dacă va fi nevoie, și roag-o să se reîntoarcă.

Își puse mâinile pe obraji și adăugă tot mai disperat:

— Ce va spune lumea când va afla!...

— Ha, ha, ha!... izbucni în râs domnul Leonte Rădulescu, care, ca și ceilalți ascultători, nu mai scosese o vorbă de mult timp.

Se ridică apoi de pe scaun și rotindu-și privirea pe deasupra celorlalți, întreabă trist, în contrast cu hohotele de râs de mai înainte:

— Ce ziceți despre acest om?

Nimeni nu-i răspunse un cuvânt. Toți ascultătorii priveau în jos, tăcuți. Parcă nici nu auziseră întrebarea domnului Leonte Rădulescu. Văzându-se singur în picioare se rușină și se grăbi să se așeze din nou pe scaun, stingherit.

— Cel puțin spune-ne dacă te-ai dus la soția lui Predescu? adăugă domnul Rădulescu, ca să mai dreagă puțin din ce stricase.

— M-am dus, desigur, continuă avocatul Eliad – era doar în joc prestigiul familiei Predescu, pe care o respectam. Pe drum mă gândeam: Ce pot vorbi eu doamnei Predescu, ca s-o conving să se reîntoarcă?... Afară de asta, eram eu cinstit, rugând-o să revină?... Eu, care totdeauna îi recunoscusem dreptatea?... Grea misiune îmi luasem! Adică, mi se dăduse, fără a fi întrebat dacă-mi convine sau nu. Lui Predescu i-ar fi fost mai ușor să facă pasul acesta. El nu mai avea de pierdut nimic din momentul în care renunțase la personalitatea sa. Eu trebuia să-mi calc conștiința față de o femeie căreia îi recunoscusem suferințele îndurate. Pentru că totdeauna mă întrebam de ce această ființă nu protestează în virtutea drepturilor pe care le are și cea din urmă femeie. Pentru ce femeia de azi nu mai este nici măcar sclava de altădată? Să se știe acest lucru. Eu n-am să spun femeilor să-și părăsească bărbații, dacă nu le convine viața cu ei, dar am să recunosc că au acest drept. A trecut vremea când bărbatul își biciuia femeia și sluga. Trăim într-o epocă civilizată, când slugile nu mai sunt biciuite la scară de către boierii nebuni și orice animal își are societatea lui de protecție. Ne revoltăm în stradă și facem paradă de suflet când vedem că un om chinuiește caii, iar acasă la

noi torturăm femeile ca niște barbari. Nu ne place, putem lua foarte ușor calea despărțirii, dacă nu vrem să facem altceva. Dar să nu facem, din sufletul femeii noastre, pe care spunem că o iubim, un fel de darabană pe care să ciocănim cu nervii noștri!...

Plecai spre orașelul unde doamna Predescu era refugiată la tatăl ei.

Ajuns în fața acelei femei eram dezarmat complet de propria mea conștiință. Încurcat, am început să repet vorbele lui Predescu, iar de la mine adăugai atât: „M-am achitat de obligația ce am luat-o față de prietenul Predescu, vă rog să meditați asupra celor ce v-am comunicat, iar mâine, înainte de a părăsi orașul dumneavoastră, voi trece pe aici să-mi răspundeți”.

Vroiam să-mi iau pălăria și să plec, dar doamna Predescu mă reținu.

— Nu pleca, nu este nevoie de nicio pauză pentru gândire și răspuns. Crezi că abia de acum înainte trebuie să cuget la ce am de făcut? Timp de doisprezece ani am meditat în fiecare clipă. Ce-aș mai gândi acum după ce fapta s-a consumat? Pentru mine toate s-au terminat în clipa când am părăsit casa soțului meu, hotărâtă să mă despart. Nu mai am de schimbat nimic din ceea ce am

făcut! Te rog să crezi că gestul meu s-ar fi produs acum câțiva ani, dacă nu ar fi fost copiii. Au fost ei, și a trebuit să sufăr pentru viața și sufletul lor. Mi-am apărat copiii, atât. Spune-i soțului meu că nu mă voi reîntoarce, căci mă tem de sufletul copiilor mei. Pentru ei renunț la fericirea ce-mi propune în viitor. Mi-e teamă să nu pierd sufletul copiilor. Îmi spui că este hotărât să fie sclavul meu... Sunt împotriva sclaviei și nu am să mă apuc s-o practic tocmai eu. Nu am plecat pentru ca să târguim revendicări, nu am făcut grevă! Am plecat cu hotărârea de a nu mă mai reîntoarce. Te rog să crezi aceasta cu toată convingerea. Soțul meu m-a nesocotit totdeauna, iar la primul gest al meu mă proclamă stăpâna lui. Nu-l credeam așa de slab. Eu refuz această calitate de eroină ieftină. L-am dorit om cu suflet, nu slugă. Deci, domnule Eliad, nu revin.

Vorbea calm. Am înțeles că este zadarnic să mai insist, deși mă gândeam că dacă doamna Predescu l-ar fi văzut pe soțul său în halul în care l-am lăsat acasă, nu ar mai fi vorbit cu atâta hotărâre. Greșeala amândurora a fost că nu s-au cunoscut timp de doisprezece ani decât sub o singură formă: dușmănia. S-au dușmănit. El nu s-a gândit că refuzând categoric de a reveni, va fi rău. Nu s-au cunoscut.

Aici a culminat deznodământul fatal și tragic.

L-am regăsit pe Predescu în locul unde l-am lăsat. A ridicat puțin capul și mai mult cu privirea m-a întrebat:

— Vine?

Nu a fost nevoie să pronunț rezultatul, îl ghicise de pe fața mea, sau poate că-l socotise mai din vreme.

Ați văzut vreodată cum cad pomii sub securea pădurarului?... Când eram copil mă atrăgea pădurea cu această senzație. Tocmai ca un copac uriaș s-a prăbușit Predescu pe parchet.

M-am plecat repede și i-am dat ajutor. Servitoarea a adus în grabă un medic din apropiere. S-a constatat că avusese un acces puternic de inimă, boală despre care-mi pomenise Predescu de vreo câteva ori în trecut, dar cu zâmbetul pe buze.

L-am transportat imediat la un sanatoriu. Am anunțat despre această nenorocire pe doamna Predescu, care a sosit imediat. Trei săptămâni se trudiră cei mai specialiști medici ca să-l salveze de la moarte. Au reușit. Dar cum?... Au reușit să salveze umbra lui Predescu de altădată. Nu mai era în el nici mintea lui, nici ochii lui, nici vocea lui cu care odinioară ne fermecase. Rămăsese un mort viu, care-și petrecea zilele în suferință, dușmănind pe toată

lumea. Se făcuse rău și cu cât se simțea mai neputincios, cu atât ura lui pentru oameni creștea. Sufletește era un stârv.

CAPITOLUL VII

AVOCATUL ELIAD SE OPRI și se așeză pe scaun, obosit. Vorbise două ore fără întrerupere. De altfel toți ascultătorii au rămas tăcuți. Singură bătrâna doamnă Breazu făcu o mișcare spre a-și duce batista la ochi. Atunci se observă că și domnișoara Marineanu plângea.

— Pe cine plângeți? Întrebă cineva.

— Parcă poți să știi!... răspunse doamna Breazu, socotindu-se întrebată.

— Trăiesc de șaizeci de ani, dar nu m-am gândit că sunt egală cu bărbatul meu. Am avut trei bărbați și toți mi-au făcut toate plăcerile, de ce să vorbesc greșit...

— Dar dumneata, domnișoară Marineanu?

Domnișoara Marineanu răspunse suspinând:

— Îi plâng pe amândoi... Dar parcă mai mult pe ea... a fost o femeie bună, el a fost rău!...

Apoi izbucnind pe neașteptate, strigă, dând drumul lacrimilor:

— Mă mai plâng pe mine, eu care sunt o frunză în vijelie!...

Avocatul Eliad se repezi să-și consoleze logodnica,

îngrijorat. Pentru prima dată o vedea plângând. Domnișoara Marineanu întinse o palmă în spațiu, vrând să pareze apropierea lui.

— Te rog, iartă-mă, spuse dânsa – dar nu pot să mai raționez nimic în astă seară, sunt tulburată. Cred că are să-mi treacă...

— De ce, sufletețul meu? Ce ai?

— Nimic. Dar parcă în fiecare bărbat văd pe Alecu Predescu. Mi-e teamă!...

Gesturile și vorbele fetei făcură asistența să zâmbească. Zâmbi chiar și domnișoara Marineanu, tocmai la timpul potrivit, pentru că avocatul Eliad începuse să se întristeze.

— Dragul meu, adăugă ea – nu fi supărat. Dar gândește și tu... pot fi toate femeile ca Maria Predescu?...

— Într-adevăr, nu!....

Amfitrioana întrebă:

— Domnule Eliad, nu ne-ai spus sfârșitul.

— Adevărat, reluă povestitorul – dar sfârșitul este prea tragic. Dacă v-aș spune că, cu toată starea dureroasă a lui Predescu, soția sa totuși a intentat acțiunea de divorț, o veți condamna, desigur.

— Ce are a face? Dumneata te pricepi de minune ca s-o aperi, își dădu cu părerea doamna Zimbru.

— Am apărat dreptatea, doamnă!

— Da, dreptatea doamnei Predescu, înțeleg. Sunt sigur că tot dumneata ai apărat-o în procesul de divorț.

— Exact.

— Dumneata, doamnă Zimbru, vorbești cu răutate, zise domnișoara Marineanu – doamna Predescu a fost nevinovată!...

Fără a-i răspunde ceva, doamna Zimbru îndreptă privirea spre avocatul Eliad:

— Ia notă stimate domn, are păreri periculoase!...

Domnul Eliad, urmărind pe sub gene fumul țigaretei cum ieșea din nările nasului, răspunse domol:

— Doresc să aibă totdeauna aceste păreri, pentru că sunt în întregime părerile mele... Cât despre sfârșitul povestirii, fiindcă orele sunt înaintate, la ședința viitoare, dacă veți binevoi să fiți prezenți, vom da cuvântul doamnei Predescu să-și apere singură cauza...

— Cum?!... izbucniră toți – va veni aici doamna Predescu?

— Nu. Doamna Predescu nici nu este în București. Dar înainte de procesul care nu a avut loc, domnia-șă, pentru ca să mă lămurească, mi-a trimis scrisă, toată povestea vieții sale. Acolo vom găsi cu toții sfârșitul.

— Păcat, zise domnul Leonte Rădulescu – am tăcut într-adins așteptând cu nerăbdare sfârșitul vieții lui Alecu Predescu. Mă interesa foarte mult. Dar... poate să mă reped pe-aici săptămâna viitoare.

— Asta să nu faci! strigă soția sa. N-ai fi vrând să se prăpădească vinul la cramă pentru poveștile tale!... Tu ești podgorean, nu ești avocat. Să-ți spună acum domnul Eliad sfârșitul...

— Nu pot, pentru că nu știu nici eu, până ce nu citesc.

— Atunci trimite-mi o carte poștală, domnule Eliad, săptămâna viitoare, sunt foarte nerăbdător să aflu sfârșitul vieții amicului meu... spuse domnul Rădulescu, împăciuitor.

Lumea se ridicase de plecare. Avocatul Eliad oferi brațul domnișoarei Marineanu.

— Draga mea, părinții tăi mi te-au încredințat astă seară. Vreau ca înainte de a bate miezul nopții, conform obligației luate, să te prezint lor. Hai să mergem. Și acum, doamnelor și domnilor, noapte bună!...

Sfârșitul primei părți

PARTEA A DOUA

CAPITOLUL I

TATĂL MEU A FOST NEFERICIT, toată viața lui. Mama era o femeie ciudată și nu i-a oferit nicio zi frumoasă. Noi, copiii, o vedeam pe mama rar, la zile mari, fiindcă aproape tot timpul anului era plecată în străinătate. Ne pomeneam fără ea într-o dimineață și după aceea urmau luni întregi de lipsă și tăcere. Atunci tata spunea tuturor că mama este dusă, undeva departe. Nu ne făgăduia niciodată fericirea de a o mai revedea, pentru că nici el, probabil, nu mai spera în reîntoarcerea ei. Dispariția mamei a fost pentru copilăria mea un mister.

Proprietar al unei mari moșii, tata își administra singur pământurile. De aceea vara ne-o petreceam la țară, iar toamna, după culesul viilor, plecam spre oraș.

Eram doi copii, un băiat și o fată. Fratele meu, mai mare cu trei ani decât mine era o fire tot atât de ciudată

ca și mama. Nu știa decât să călărească și să fugă dimineața în pădure, de unde se reîntorcea seara frânt de oboseală. Atunci înjura pe toată lumea. Avea numai opt ani, dar știa să ocărăască mai bine ca un om mare. Când se întâmpla să nu aibă la îndemână calul, urla ca un nebun și alerga furios prin curtea conacului, lovind în oameni fără milă. Desigur că tata nu știa nimic din toate acestea, el se scula mai târziu decât noi și nu-i spunea nimeni nimic. Odată a văzut pe un țăran cu capul umflat și plin de sânge și l-a întrebat ce are.

El a spus că l-a împuns un bou. Adevărul era că-l bătuse fratele meu cu lopata, fiindcă nu-i potcovise calul la timp. Toți argații din curte fugeau din calea fratelui meu, Costin. Femeile și fetele de la bucătărie îl priveau cu teamă și-l blestema urât de tot.

Uneori, Costin nu mă lăsa nici pe mine în pace. Îmi cerea să-i dau jucăriile și păpușile mele pe care le îngrijeam cu sfințenie. Avea și el jucării, dar toate stricate încă din ziua în care le primise.

Dacă nu mă supuneam, trebuia să-i suport ciupiturile și ghionții pe care mi-i dădea pe înfundate. Mama, când era acasă, îi ținea partea și-l încuraja la răutăți. Eu nu mă bucuram de protecția ei, eram copilul simpatizat de tata.

Erau două tabere în casă și pe chestia asta se porneau discuții aprinse. Tata, om mai cumpătat, își mai dădea puțin seama, dar mama nu voia să știe de nimic, striga în gura mare că-și va lua băiatul și va pleca cu el în lume. Însă totdeauna pleca singură. Atunci Costin rămânea câteva zile trist și se ferea de răzbunarea noastră. Mă făceam forte să-l înveselesc, oferindu-i tot ce aveam mai bun, ca să-l conving de dragostea mea. Când nu-l mai durea lipsa mamei, începea din nou să-și facă de cap. Lua calul și pornea val-vârtej peste câmpii, gata în orice moment să fie aruncat la pământ.

Doamne, ce neastâmpărat mai era! Stăteam în pridvorul casei și îi urmăream înfiorată năzdrăvăniile. Costin era un copil ciudat. Uneori parcă mă simțeam mândră de curajul fratelui meu. De ce alerga sau de ce se chinuia atât de mult nu puteam să știu. Avea în el ceva bizar și neînțeleas care mă făcea să cred că e nebun. Când îl aduceau țăranii schilodit, cules de pe drumuri, pe unde-l azvârlise calul năraș, îmi făcea frică și plângeam. El urla de durere, și se zbătea neputincios și lovea oamenii care căutau să-l îngrijească. Zăcea zile întregi în pat, refuzând orice ajutor. Numai de tata se temea, pentru că îl pedepsea adesea.

Eu eram altfel decât fratele meu. Pe cât era Costin de

nebunatic, pe atât eram eu de liniștită. Îmi plăcea să stau întinsă pe pat sau în hamac afară, visând ore întregi, cu ochii deschiși. Când tata pleca pe moșie, nimeni nu se mai ocupa de mine. Femeile din casă nu mă înțelegeau. Credeau că sufăr de o boală necunoscută, se apropiau de mine sfioase și mă întrebau ce mă doare. Ele știau că omul care stă în pat toată ziua trebuie să fie bolnav. Cum puteau femeile acelea să pătrundă în sufletul meu? Pe Costin îl înțelegeau mai ușor, cu toată sălbăticia lui; el urla, bătea, chinuia oamenii și animalele, pe când eu tăceam și eram cuminte. Dacă începeam să plâng, femeile plângeau și ele, dacă râdeam, făceau la fel.

Erau și fete de vârsta mea, mai mari sau mai mici, dar așa de sperioase, încât nu mă puteam apropia de ele. Când mă zăreau venind spre ele, fugeau înspăimântate ca un stol de vrăbii, ascunzându-se prin cotețe sau prin stivele de lemne din curtea conacului. Uneori îmi făcea plăcere să le fugăresc, și când prindeam pe câte una, se lăsa moale în brațele mele și nu scotea o vorbă, chiar dacă nu i-aș fi dat drumul toată ziua. Le auzeam doar inima bătând de spaimă. Când le dădeam drumul alergau orbește și se poticneau de toate pietrele din curte. N-am putut să mă împrietenesc cu nicio fată. Eram condamnată

la singurătate.

Iubirea tatălui meu era pentru mine prea rece, lipsită de farmec. Supărările lui, căci avea multe supărări, nimeni nu le putea ghici. Cine putea să-i pătrundă în suflet? Lipsa mamei întuneca zilele noastre care ar fi putut să fie vesele totdeauna. Tata umbla, din această cauză, mohorât, visător; prezența mamei ar fi fost necesară pentru pacea lui sufletească. Tocmai târziu de tot am înțeles eu zbuciumul de atunci al tatei.

Mamei nu-i plăcea viața de la țară. Nu putea suferi provincia. Când, în sfârșit, se reîntorcea acasă, se-nchidea în camera ei și nu apărea decât la masă.

Era totdeauna obosită. Venea la țară numai ca să se odihnească o lună sau două pe an. Când socotea că e timpul de plecare, ne părăsea fără niciun regret.

Pe mama o chema Matilda, pe tata, Ioan. Ea îi spunea însă „Jean” și obliga pe toți să-i spună așa. Nu putea suferi pe țărani fiindcă aceștia nu vroiau să-i spună altfel decât „boierul Ionică”. Dar „Jean” sau „Ionică”, sub un nume sau altul, ea îl părăsea când o apuca dorul de ducă. Nu era din motive materiale, căci avea o avere moștenită de la părinți, mai mare ca a tatei. Purtarea mamei îmi dădea de gândit. Eram o copilă într-adevăr, dar cazanul

care clocotea în familia noastră, oare nu mă maturizase atât cât să înțeleg ce se petrece în jurul meu? Oare ce aveam de făcut altceva decât să gândesc și să discern cu mintea tot ce auzeam și vedeam! Eu nu eram ca toți copiii care pleacă ziua pe stradă și nu văd nimic din cele ce se petrec între părinții lor. Eu auzeam pe mama aruncând tatei vorbe grele, amenințări cu plecarea definitivă, supărări fără rost, la masă sau seara în grădină. Când se retrage cineva seara în mijlocul trandafirilor se impune un pic de poezie, respectul pentru frumusețile naturii. Aerul este îmbălsămat, visurile vin de la sine, omul devine om.

Vai de poezia pe care o simțea tata alături de mama! Nu asculta supărările mamei prea mult: doar zece sau cincisprezece minute. Dacă nu termina, își lua luleaua și cutia cu tutun și pleca în biroul său. Nu-l intimidau nici leșinurile mamei. Dar îi respecta toate dorințele oricât de absurde ar fi fost. Căci mama avea multe dorințe și pasiuni. Unele dintre ele erau bune. De pildă grădina din curtea conacului nostru, îngrijitul ei costa o avere. Grădina era o pasiune a mamei care avea pentru flori o adorație nespus de mare. Ținea la flori mai mult decât la noi toți. Pentru flori lua și Costin bătaie de la mama. Se aduceau din străinătate cutii încărcate cu răsaduri din

cele mai frumoase flori.

Să ferească Dumnezeu să fi pus cineva mâna pe o floare; chiar tata să fi fost acela, era ca și cum s-ar fi comis cine știe ce crimă în curtea noastră. Când o vedeam între flori pe mama, o iubeam; avea parcă alt suflet, mâna ei era caldă pe fruntea mea, avea ochii umezi și blânzi. Numai în mijlocul florilor mama mă săruta.

A doua slăbiciune a mamei mele era dragostea pentru animale și mai ales pentru câini. Dar patima ei pentru câini era curioasă: nu iubea (cum ar fi fost normal) pe cei de rasă, ci, dimpotrivă, iubea tocmai pe cei mai nesuferiți, dulăii, sau câinii vagabonzi, jigăriți, răpănoși și schilozi. Orice câine intra în curtea noastră, era bine primit și curtea era paradisul. Dacă vreun argat voia să se pună bine cu mama aducea câinii pripășiți de pe câmp. Cu mâinile ei albe și îngrijite, mama curăța și spăla nenorocitele animale. În fundul grădinii construisese niște cămăruțe anume pentru câini. În jurul acestor cămăruțe, erau făcute ogrăjoare mici din sârmă, unde toată ziua se zbenguiau animalele salvate de la moarte. Închipuți-vă ce mai hărmălaie era dimineața când mama se ducea la ei. Pe fiecare în parte îl mângâia, dându-i de mâncare. Aproape trei ore pe zi se ocupa numai de câini. Când

ieșea de la ei, era plină de noroi pe rochie, foarte mulțumită și cu ochii blânzi ca ai unei mame adevărate.

Grație acestor animale mă apropiam și eu de mama din când în când. Îmi plăceau și mie câinii, mai mult aceia mici. De cei mari îmi era frică. Fugeam plângând, când se apropiau de mine. Spaima mea o supăra pe mama și nu-mi dădea voie să merg la câini niciodată. Dacă vroiam să mă joc cu cățelușii, trebuia să mă duc în lipsa ei la gardul curții lor și să-i ating doar cu un deget prin sârmă.

Despre tata pot să spun că se simțea fericit când era mama acasă, cu toate supărările ce i le pricinuiau metehnele ei. O iubea mult pe mama! Remarcam acest lucru din fiecare gest al lui față de dânsa. Dorințele ei deveneau datorii sfinte. Ar fi alergat în miezul nopții călare peste câmpuri ca să-i aducă de la oraș un lucru de nimic, dar care era dorința ei.

Mama mea suferea de o boală grea, pe care n-o cunoșteam. Avea uneori crize teribile care o făceau să cadă la pat pe neașteptate. Ce mai rămânea atunci din liniștea conacului nostru e greu de spus. Lumea forfotea agitată, nu trebuia să fie zgomot. Orice activitate era suspendată, nu se mai făcea nicio treabă, nimic, trebuia să fie liniște, liniște... Veneau trei medici aduși de tata cu

automobilul. Ei făceau consult peste consult pentru că tata nu se uita la bani atunci când sănătatea mamei era în joc.

Mie, drept să spun, nu-mi părea rău când venea mama acasă, dar nici tocmai bine, fiindcă știam că aveau să se întâmple atâtea evenimente neprevăzute care aveau să mă întristeze mai mult. Costin, într-adevăr se bucura când venea mama. El lua calul și alerga pe șosea înaintea trăsurii care aducea pe mama de la oraș. Oamenii din sat împărtășeau bucuria acestui eveniment, dar știau bine că zilele fericite aveau să se numere pe degete în casa noastră.

Dar ce-i păsa mamei! Ea bătea din picior și, începând cu tata, toți trebuiau s-o asculte fără să crâcnească. Tata își ruga slugile să treacă cu vederea răutatea stăpânei lor. Dacă n-ar fi fost bunătatea tatei, multe barbarii s-ar fi comis în conacul nostru. Nu vreau să spun despre mama că era crudă, dar avea stări sufletești ciudate și nu putea suferi pe nimeni în apropierea ei. Chiar pe mine uneori nu avea ochi să mă vadă! Îmi pretindea totdeauna lucruri imposibile. Dacă nu le realizam, mă disprețuia și mă persecuta. Persecuția ei se mărginea desigur numai la mici răutăți capricioase. Își aducea aminte că, de pildă, la Paris

văzuse o fetiță cântând. Mă puneam și pe mine să cânt. Dar n-aveam voce, nu puteam cânta. Ea nu voia să știe, trebuia să îngân ceva, dar cum nu corespundeam fetei de la Paris, ea se enerva și mă pedepsea tăindu-mi dreptul la prăjiturile de la masă. Dacă tata intervenea, era rău, dacă tăcea, era tot rău. Îl socotea indiferent față de educația copiilor săi.

Cu fratele meu se purta altfel. Tot ce făcea el era bine. Într-o zi el, jucându-se cu arma lui copilărească, împușcă un câine, tocmai unul din câinii mamei care ședea liniștit în curtea lor îngrădită cu sârmă. Mama auzind detunătura puștii și schelălăitul câinelui, a ieșit îngrijorată afară. Cazul era extraordinar. Câinii cuprinși de panică alergau speriați prin cuștile lor. Cel rănit ședea întins la pământ și gemea dureros. Alicele îl loviseră în burtă, dar nu așa de rău ca să-l ucidă. Costin dispăruse pe câmp și se ascunsese în grâu.

Întâmplarea era fără mare importanță dar un copil nu trebuia să umble cu o armă periculoasă. Pușca o adusese mama de la Paris anume pentru Costin. În timp ce mama deplângea suferințele bietului animal împușcat, tata era revoltat de gestul mamei de a face cadou unui copil o armă. Observația aceasta nu i-a convenit mamei. De aceea

Costin n-a căpătat nicio pedeapsă. Dimpotrivă, mama l-a apărat când tata a vrut să-l pedepsească.

Mama îl iubea pe Costin foarte mult, dar tot așa mă iubea pe mine, tata. Cât de frumoase erau momentele petrecute alături de el! Eu cred că nu sunt mulți copii pe lume iubiți de părinții lor așa cum mă iubea pe mine tata. Îmi aducea în dar tot ce găsea mai frumos pe-acolo unde se ducea după treburi. Camera mea era un adevărat bazar de jucării, o țară de păpuși și urși colorați. În mijlocul lor rămâneam zile întregi îngrijindu-mi ca un avar comorile. Banul, pentru tata, nu avea mare valoare când putea cu el să mă ferească pe mine. Creeasem o împărăție de păpuși peste care domneam eu. Și eram fericită. Închisă cu păpușile în camera mea, uitam de restul lumii. Ce-mi păsa mie de vrajba celorlalți oameni când aveam cu mine o altă omenire ascultătoare și înțeleghătoare? Nu aș mai fi dorit nimic dacă ceilalți m-ar fi lăsat în pace.

De la vârsta de șapte ani începusem să mă prepar pentru viață. Era nevoie. Vremea școlii mă găsisese destul de conștientă pentru cele ce aveam de făcut. Costin era în anul al treilea de învățătură. Din cauza lui tata schimbase opt profesori particulari. Avea o reputație de copil rău. Când a fost vorba să se angajeze și pentru mine o

profesoară, cu multe dificultăți, după multe refuzuri s-a găsit una care a primit să vină în casa noastră. Eu învățam liniștită, nu-mi supăram profesoara, lecțiile le aveam totdeauna făcute și îndeplineam conștiincios tot ce mi se comanda. Costin, desigur că era foarte neastâmpărat. Când uneori trebuia să învăț alături de el, sufeream cumplit. Dacă profesorul îi reproșa lipsa de atenție sau îi făcea alte observații, devenea un copil nebunatic, bun de legat. Întâi azvârlea cărțile și caietele lui, pe urmă pe ale mele, după aceea se urca cu picioarele pe scaune și sărea de pe o masă pe alta, până ce-l auzea tata sau mama. Numai la sosirea lor, Costin se potolea. Cu toate acestea fratele meu avea o calitate: prindea lecția ușor. Cel din urmă profesor al său îi remarcase această însușire. De aceea îi aplică o metodă nouă, potrivită cu temperamentul lui. În felul acesta, în zece minute învăța totul ca după ore întregi de repetiție.

Tare nebunatic era Costin! Toată lumea se luase de gânduri cu el. Nu-i mai folosea nicio pedeapsă. Până și mama care-l proteja, își pierduse speranța într-o corijare a fratelui meu. Negreșit, era sortit să rămână fără niciun căpătâi. Încercam de multe ori să-l fac să înțeleagă durerea pe care o pricinuia părinților care doreau să-l

vadă sânguitor la învățătură. Ei sufereau văzând alți copii veniți în vizită la noi, copii cuminți și ascultători față de părinții lor. Costin asculta reproșurile și mi se părea că mă înțelege, dar imediat ce terminam vorba sărea în spinarea mea, mă lua de păr și mă târa prin casă.

Nu era de făcut nimic cu el. Chiar dacă prindea ușor lecțiile, era tot de prisos. În fiecare toamnă rămânea la moșie până cădea zăpada, altfel aveam supărări cu el la oraș. Iarna o petreceam în orașelul liniștit de provincie. Acolo mergeam la școală. Tata fiind moșier și neguțator de grâne, era toată ziua ocupat ca și la țară. Eu rămânkam singură numai cu o guvernantă bătrână, care mă ducea duminica de dimineață la biserică.

N-am avut o copilărie frumoasă, senină, cum mi s-ar fi cuvenit. Trăiam în singurătate și tristețe chiar atunci când eram între ai mei. De multe ori îl socoteam îndreptățit pe Costin să facă nebunii. Cum ar fi putut să scape de plictiseala odăilor reci și mohorâte în care zilele noastre se scurgeau monotone? Mama ne părasea cu lunile, iar bietul tata surmenat cu ocupațiile sale care-l absorbeau complet, nu mai avea timp să se ocupe de noi.

Dacă ar fi fost numai atât! Tot ce am spus până aici au fost lucruri văzute cu ochii mei de copil și înțelese cu

aceeași minte. Dar a venit o vreme când mintea mea maturizată timpuriu a putut pătrunde niște taine înfiorător de triste, secrete ce se petreceau dincolo de ușa camerei de culcare a părinților mei. Acolo ușa cădea ca o lespede de mormânt, închizând sub ea grozăvii despre care nimeni nu aflase încă nimic. Nici eu, până la vârsta de opt ani. Camera mea era la capătul unui coridor al casei. La celălalt capăt era camera lui Costin. În mijloc era camera mamei, unde noi nu pătrundeam decât foarte rar. La culcare seara plecam din sufragerie după ce luam masa cu toții. Părinții rămâneau mai departe acolo. Între camera mea și camera părinților mai erau alte două salonașe pentru musafiri. Acestea rămâneau totdeauna închise și mi-era frică să trec prin ele, din cauza întunericului în care erau cufundate. Din dormitorul mamei nu se putea auzi nimic din pricina depărtării.

Într-o noapte m-am trezit din somn, fără să-mi dau seama de ce. În camera mea licărea tot timpul o lumină de candelă. Nu am văzut nimic în jurul meu ca să-mi stârnească curiozitatea. Eram gata să adorm din nou, când deslușii parcă niște glasuri înăbușite... Am recunoscut întâi vocea tatei și pe urmă suspinele mamei. Tata o muștra pe mama în camera de alături unde mama se

refugiase probabil de frica lui. Lângă patul meu era o ușă care dădea în camera aceea. Era la trei sau patru zile după sosirea mamei din străinătate.

Deși le recunoscusem vocile, totuși am înghețat de frică. Ce căutau ei acolo, într-o cameră care nu se deschidea decât foarte rar? Am făcut în noaptea aceea o descoperire grozavă: bătaia. Bătaia administrată mamei mele! Nu credeam că un om așa de blând ca tata poate să bată un servitor, dar încă pe mama! De aceea am înghețat de frică auzind șoptele rugătoare ale mamei mele: „Lasă-mă! Nu este adevărat nimic din ce-ți închipui!”... Iar pe tata scuipând un cuvânt înfiorător: „Târfă!... Unde ai fost tot timpul?”

După fiecare vorbă a tatei, urmau lovituri surde.

Tata o bătea pe mama din gelozie. Știu, nu credea că eu aud cuvintele lor. Dar putea să-și închipuie foarte ușor. Poate știa. Atunci, la vârsta aceea, nu înțelegeam nimic, dar acum știu că sunt bărbați care-și bat nevestele față de copiii lor. Tristă situație!

Aș vrea să strig întregii omeniri durerea copilului care asistă la asemenea scene ce nu se pot numi omenești. Bătaia! Pentru ce această practică odioasă, pentru ce scrâșniri din dinți și pumni sau lovituri de călcâie date,

mai ales, unei femei?

Bătaia în fața copiilor! Părinții mei credeau că dorm. Credeau ei. Eu de atunci tresăream în fiecare noapte la aceeași oră; tremuram înfiorată și mă treceau nădușeli de spaimă. N-am spus nimănui nimic. Dar când mama nu apărea ziua, ca de obicei, în sufragerie, atunci știam că tata o bătuse în noaptea trecută. Servitoarea spunea: „Cucoana este bolnavă!” Adică, înțelegeam că mama era plină de vânătași pe față și aștepta două-trei zile în pat ca să i se șteargă urmele.

De aceea, în locul veseliei mele de copil neștiutor mi-a pătruns sufletul o stare dureroasă care nu m-a părăsit toată viața.

Despre aceste întâmplări Costin nu știa nimic la început. Într-o noapte a fost nevoit să afle și el. Era cu câteva zile înainte de a pleca mama în străinătate, ca de obicei toamna. Abia ne întorsesem de la țară. Știam că va pleca, pentru că vedeam servitoarele preparându-i rufăria. Nouă copiilor ni se spunea tocmai la urmă. În fața noastră nu se discuta nimic. Doar în ultima seară mama ne săruta deosebit înainte de a pleca la culcare. Când avea lacrimi în ochi știam că de atunci nu o vom mai vedea toată iarna.

După o astfel de seară de adio, noaptea ce a urmat am fost trezită din nou de un țipăt puternic. Numai un singur țipăt a fost. Am sărit din pat și am deschis ușa înspăimântată. Zgomotul nu mai venea din camera alăturată. Am vrut să mă duc spre camera guvernantei mele, dar, zăpăcită cum eram, m-am dus spre camera mamei. Cum alergam cu picioarele goale pe scândurile lucioase ale coridorului, m-am împiedicat de un corp omenesc, lungit de-a curmezișul scândurilor, și am căzut peste el. Era mama, leșinată, în fața ușii camerei sale. Poate dacă ar fi fost prima dată când aflam despre aceste întâmplări aș fi țipat îngrozită. Dar, cum eram obișnuită cu aceste lucruri, nu am zis nimic, mi-am înăbușit lacrimile cum am putut, ca să nu mă audă tata pe care îl bănuiam prin apropiere. Dar el se dusesese în biroul său. Mama zăcea pe podea, parcă ar fi fost moartă. Ziua începuse să mijească la ferestre. Am luat capul mamei în palme, încercând s-o trezesc din leșin. Nu mi-a trebuit mult. Era lovită la ochi și gema.

Când s-a luminat mai mult în coridor, l-am descoperit și pe Costin ghemuit lângă ușă sub o draperie groasă de catifea. Auzise și el țipătul mamei și ieșise speriat ca și mine din camera lui. Adormise acolo, neputând să-și

învingă somnul. Deșteptându-l, a rămas încurcat văzându-mă.

— Tu ai țipat așa de tare? m-a întrebat el, gata să se supere.

— Nu eu, mama a țipat, i-am răspuns.

— Mama? De ce?

— A bătut-o tata.

El s-a ridicat repede și când a văzut-o pe mama jos, a început să plângă. Atunci am început și eu să plâng. Mama ne-a luat în brațe și ne-a strâns la piept, uitându-și durerea. A trecut cu noi în dormitor, căutând să ne liniștească cu blândețe. Abia putea să vorbească de durere. Când a venit servitoarea la prânz, ne-a găsit pe toți trei adormiți în pat.

Tata n-a aflat nimic. La masă am mâncat singuri, numai eu cu Costin. Tata a apărut spre seară, când noi eram ocupați cu lecțiile. Nu știu cum putea tata să fie așa de bun cu noi, când o chinuia pe mama îngrozitor! Știu că suferea; asta se vedea pe figura lui veșnic tristă. Nu l-am văzut de multe ori zâmbind. Toată ziua era ocupat, poate într-adins căuta aceste preocupări, ca să-și uite suferințele lăuntrice.

CAPITOLUL II

AFACERILE TATII MERGEAU BINE, dar dacă le-ar fi slăbit din ochi o clipă, s-ar fi dus de râpă.

Era o vreme de criză grozavă, oamenii nu mai aveau ce mânca sau ce munci. Ziarele aduceau vești triste din Rusia, unde era revoluție, după ce armatele fuseseră înfrânte într-un război cu japonezii. Țăranii de acolo se rascară și cereau pământul de la boieri. Auzeam pe tata spunând că la Constanța a venit un vapor rusesc cu refugiați care cereau adăpost la noi. Desigur că nu înțelegeam nimic la vârsta mea de opt ani. Dar simțeam cum mă durea în suflet auzind atâtea vești triste. Vedeam la oraș, ca și la țară, prin fereastra camerei mele, numai fețe mohorâte, oameni slabi, topiți, țărani oropsiți, copii sărmani și bolnavi, femei prăpădite.

De mila copiilor nu știam ce să fac. Le zvârleam pe fereastră păpușile mele, crezând că asta le va face bucurie. Copiii, mârșniți, le luau, se uitau la ele, apoi le lăsau în drum cu aceeași mină tristă. Niciun zâmbet nu se ivea pe fețele lor. N-aveau ce face cu ele, vroiau bani, sau pâine. Dar bani nu aveam nici eu. Nu ajunseseam să înțeleg

valoarea banilor. Cât pentru pâine, da, îmi era ușor să iau din sufragerie bucățile rămase de la masa noastră și să le dau copiilor de afară. Dar nu zâmbeau nici atunci!... Luau pâinea și plecau tăcuți.

De multe ori am întrebat pe tata de ce sunt oamenii atât de triști și tata zâmbea fără să răspundă. Și zâmbetul lui era trist. Într-o zi când eram la țară, l-am întrebat pe Costin. El mi-a răspuns răstit și grăbit:

— „Oamenii ăștia de care ai tu milă, vor să ia pământul tatii!...”

De când m-am născut știam că toată averea tatii era numai pământul. Pământul era o idee fixă a noastră. Din el trăiam și pentru el trăiam. Ca să ni-l râvnească cineva, ni se părea o crimă. Noi aveam pentru pământ evlavie pe care o aveam pentru Dumnezeu. Tata nu era un arendaș venetic pripășit acolo de pe alte drumuri, era proprietar acolo din zece neamuri. Pentru pământ îi pulsa ultima picătură de sânge în vine. Cine-i dorea pământul, vroia să-i ia viața.

Eu credeam că toată lumea are pământ cum avea tata. Când mi-a spus Costin că toți țăranii care vin în curtea noastră, nu au pământ, dar muncesc în dijmă la tata, m-am întristat. Oare de ce nu vor fi având pământ? mă

întrebam singură. Credeam că tot pământul din jurul nostru este al țăranilor. Mai târziu am aflat că era al nostru și m-am cutremurat. Mă gândeam cu răutate la tata, care întotdeauna era curat îmbrăcat, pe când țăranii plini de noroi, cu cămășile rupte, împingeau la coarnele plugului, flămânzi. Tata nu făcuse acest lucru, era gras, bine hrănit totdeauna. Dar era stăpânul! Ei și? Stăpân cu forța, pe nedrept. Pământul trebuie să fie al acelor care-l muncesc!...

Ce crudă disperare m-a cuprins din ziua în care am aflat adevărul! Ședeam în pat și mi se părea că plapuma de pe mine era de pământ și că apăsa cu putere asupra mea ca să mă înăbușe. Săream tulburată din somn și bolboroseam vorbe neînțelese.

Nici la oraș, nici la țară nu am cunoscut lumea din jurul meu. Pe oamenii mari îi vedeam de departe, pe copii mai de aproape, care, după cum am spus, fugeau de mine. La nouă ani meditam singură asupra problemelor vieții, făcându-mi închipuiri fantastice care îmi prilejuiau visuri urâte. Năzuiam împărțirea pământului la țărani și mai doream să văd pe tata umblând cu picioarele goale prin nămol, ca și țăranii din curtea lui.

Singurii oameni cu care am avut ocazia să stau de

vorbă mai mult au fost Mituș și Toporan. Mituș a fost copilul unui rotar vecin cu noi la oraș, iar Toporan păzitorul de porci din satul nostru.

Acest Toporan era o figură ciudată de om. Înalt, slab și foarte palid. Ca toți țăranii avea ochii vii, părul neîngrijit și lipit de frunte. Îl vedeam totdeauna trecând pe lângă fereastra mea cu un băț lung în mână, alungându-și porcii care căutau să treacă prin curtea conacului. Vorba lui era seacă și îndârjită. Mă împrietenisem cu el mai mult din ochi. Se oprea sub fereastra mea și cânta din fluier. Primea bucuros tot ce-i dădeam, fără să-mi mulțumească, cum făceau ceilalți. Numai când mânca, i se mai odihnea fluierul. La vorbă era foarte zgârcit, dar răspundea frumos la toate întrebările mele. Îmi plăcea că nu era slugarnic și-și spunea gândul întreg, când era de spus câte ceva. Nu se asemena deloc cu ceilalți țărani. Toporan părea prea prost pentru că nu-și reținea înjurăturile față de mine. Dar când vorbea despre un om, îl descria uimitor. Știa întotdeauna să-și motiveze în mod sincer părerile, nu cum făceau ceilalți oameni care răspundeau la o întrebare, doar cu un da sau nu. Carte nu știa Toporan, dar ciudat era că știa unele lucruri mai bine decât mine, care pe vremea aceea citeam mult. Îl rugam să-mi povestească întâmplări din

sat. Atunci dădea drumul la vrute și nevrute. De fiecare locuitor știa câte ceva. Când pomenea numele cuiva, mi-arăta un porc din grămadă.

— Uite, vezi matala porcul ăla? Ăla bălanul cu pete pe el, al lui este.

Fiecare porc era pentru Toporan, cutare sau cutare om din sat.

Dacă se-ntâmpla ca unul din țăranii de care vorbea, să nu aibă porc în grămadă, spunea:

— Ăla n-are porc. Dacă avea, ți-l arătam.

De la Toporan aflam multe știri, dar anapoda spuse. De pildă l-am întrebat odată ce știa despre Rusia. El a stat și s-a gândit puțin:

— Nu știu nimic.

Dar tot el a revenit și a zis:

— Rusia?... Da, știu...

— Ce știi? Spune-mi...

N-a știut nimic. Doar a ridicat din umeri încurcat. După două zile, fără să-l întreb ceva a pomenit așa din senin:

— În Rusia e pârlol mare!...

Dar numai atât a știut. Probabil că auzise între timp despre cele ce se petreceau în Rusia. Era, pare-mi-se, în anul o mie nouă sute cinci, sau șase.

Îmi plăcea sinceritatea lui Toporan, mai cu seamă când vorbea despre oamenii din sat. Îi înjura pe toți.

Avea șase copii și toți erau mititei. Copiii lui îi aduceau de mâncare și-i păzeau porcii când el se întindea la umbră sub pom. Nevastă-sa era foarte slabă și galbenă, ca și el, ca și copiii lor și era așa de posomorâtă încât îmi făcea teamă. Mi se părea totdeauna că plânge. Odată i-am dat niște bani și a zâmbit. De atunci îi dădeam mereu toți banii, pe care îi aveam la mine. Dar se vede treaba că tristețea ei era ecoul și al altor amărăciuni, fiindcă mai târziu lua banii fără să mai zâmbească. Am încercat de câteva ori să o iscodesc ca să-i aflu cauza tristeții, dar ca și Toporan nu mi-a răspuns mare lucru. Tăcerea lor era greoaie și ciudată ca și vorba și mersul lor. N-am observat la Toporan nicio umbră de sentiment ales pentru femeia sau copiii lui. Ținea la ei cum ținea la animale. Toporan își bătea și el nevasta, chiar acolo la câmp. Îi trântea un pumn peste ceafă ca din senin. Ea se-nghesuia la pământ și dacă furia lui nu se potolea îi mai dădea o lovitură în spinare cu toată talpa opincii lui. Nevastă-sa se ridica repede, își lua copilul cel mai mic și fugea cu el pe câmp. Toporan, de necaz, mai zvârlea cu ciomagul după ea fără s-o nimerească. Pe urmă tot restul zilei femeia ședea la o

depărtare de vreo cincizeci de pași sub alt pom alăptându-și copilul. Desigur că o bătea și acasă, fiindcă uneori o vedeam cu vânătași în jurul ochilor.

Așa trăia menajul Toporan, era și la ei moda bătaiei.

L-am văzut într-o zi foarte amărât pe Toporan, avea ochii roșii, se cunoșteau urmele de lacrimi pe obraji. Când l-am întrebat ce are, mi-a răspuns că i-a murit un copil. Tocmai era pe vremea aceea în județ o molimă care decima copiii țăranilor. Era foarte amărât și îndurerat. Dar tot așa era și atunci când o altă molimă ucidea vitele și-i răpusese singurul cal pe care îl avea.

Toate aceste ciudățenii ale lui Toporan nu le puteam înțelege. Cu cât îl cunoșteam mai mult, cu atât parcă se schimba ceva în mine. Prin el cunoșteam forma adevărată a lumii. Îmi părea rău când Toporan nu trecea pe sub fereastra mea; așteptam noutăți de la el. Dar când îi vedeam fața neagră de tristețe regretam că l-am dorit. Niciodată nu mi-a dat bună ziua. Dacă-l strigam se oprea, dacă nu, trecea mai departe, cântând din fluier sau îmboldind porcii. Câmpul întins din fața ferestrei mele era o arenă în care se reprezenta spectacolul omenirii, scena vieții lui Toporan și a familiei lui.

Într-o zi am pierdut și prietenia lui. L-am oprit din

drum și i-am dat o bucată de cozonac care-mi rămăsese din ziua trecută. Eram sigură că-i va face plăcere. S-a uitat la cozonac, învârtindu-l în mână, parcă neștiind din care parte să-l muște. După ce l-a mâncat, a scos limba și și-a lins firimiturile de pe mustățile ce-i atârnav deasupra gurii.

— Ți-a plăcut, Toporane?

— Da, a răspuns el privind în jos – dar ăsta tot din grâu o fi făcut, de-i așa de dulce?

Atunci nu știu ce mi-a venit, în loc să-i răspund ce trebuia, l-am întrebat:

— Tu ai pământ, Toporane?

El a tresărit cu o înfruntare masivă a sprâncenelor. S-a uitat la mine fulgerător și a pornit fără să-mi răspundă ceva.

— Te-am întrebat dacă ai pământ, Toporane?

— N-am!...

— Pentru ce nu ai?...

— L-a luat boierul pe tot.

Ultimele cuvinte le-a rostit foarte amărât. Priveam în urma lui cum se ducea ca un om bătut și înfrânt. Atunci mi-a trecut prin gând să-i spun tatei ca să-i dea lui Toporan o bucată de pământ. Curajul acesta mi-a lipsit,

însă. Toporan n-a mai trecut pe sub fereastra mea mult timp. Când îl vedeam era totdeauna departe, de unde nu-l puteam chema. Pe urmă l-am dat uitării.

CAPITOLUL III

AL DOILEA PRIETEN AL MEU era la oraș și se numea Mituș, copilul unui rotar vecin cu curtea noastră.

Venea adesea la noi în casă, adus de fratele meu, cu care era de o vârstă și tot așa de nebunatic ca și Costin. Cum învățau la aceeași școală amândoi, era și firesc ca să fie nedespărțiți. Pe lângă nebuniile pe care le făcea cu fratele meu, Mituș avea însă momente liniștite atunci când era alături cu mine. Vorbea calm, era corect în mișcări, căutând să pară manierat. Avea părul blond, ochii albaștri și un nas cârn, foarte simpatic. Pe urmă mai avea altă gingășie: vorbea din vârful limbii și când vroia să spună ceva mai repede se încurca stârnind hohote de râs. Îi jucau ochii în cap, iar fălcile lui grăسune erau totdeauna îmbujorate. Când venea de la școală, toată strada știa că a venit Mituș nebunul. Se bătea cu toți copiii lovindu-i cu ghiozdanul pe care-l răsucea de curea. Costin era partizanul lui. Nu știu cum se făcea că aveau amândoi aceiași rivali. Când intrau în sufragerie la noi, aveau destul timp să discute în gura mare succesele obținute în bătăliile din stradă. Fiecare striga entuziasmat:

„Ai văzut cum l-am lovit?” „Ai văzut cum i-am rupt chipiul?” Dar fiecare avea grija să-și ascundă zgârieturile și „pierderile” căpătate la bătălie.

Mituș avea și o fire de vântură-lume. Orașelul nostru era prea mic pentru visurile lui de aventurier precoce. Mituș cerceta cu pasiune geografia. Cunoștea toate țările cu negri și sălbatici, toate mările, toate pădurile exotice, cu fiare uriașe. Numai lei, tigri, elefanți și alte animale sălbatice mișunau în visurile lui Mituș. Orașelul nostru nu-i oferea însă decât micile lupte „de-a haiducii” ori „steaua” de Crăciun, sau „Moș Ajunul”. Toate acestea erau pentru dânsul fleacuri. Lui îi trebuia un eveniment mult mai mare și mai aventuros. Acest eveniment sosi pe negândite.

În orașelul nostru veni odată, într-o toamnă, un circ ambulant. Noutatea aceasta se răspândi fulgerător, în oraș. Primii copii care o auziră la școală au fost fratele meu și Mituș. Seara, după terminarea lecțiilor, amândoi erau prezenți în piața orașului, unde se instala arena circului. Pe Costin îl pasionau numai caii, pe Mituș tot ce văzuse acolo. Timp de două săptămâni au fost suspendate toate jocurile și bătăliile obișnuite. Se vorbea numai de circ și în fiecare seară amândoi erau prezenți în piața în

care se afla instalat. Toate cuvintele tehnice ale artiștilor le erau cunoscute și redată pe de rost. Pentru Costin erau mai grele escapadele, pentru Mituș mai ușoare. Costin nu putea să lipsească de acasă, celălalt nu se prea grăbea să ceară voie părinților săi. Până la miezul nopții se învârtea ca un nebun în jurul arenei circului. Învățase toate cântecele și trapurile cailor. Într-o zi i-am dat eu bani ca să intre, după cum spunea, la „galerie”. A fost o nenorocire pentru Mituș, gestul meu. De atunci a ținut-o numai într-un oftat. Mirajul circului îl amețise și-l stăpânea.

Ce-i puteam eu face lui Mituș? Nu puteam să-l ajut decât cu un oftat. Două săptămâni a zăcut într-o stare disperată și slăbise ca un om bolnav. După acest timp, într-o duminică seară, circul a dat ultima reprezentație, reprezentația de adio. Mituș a venit în dimineața aceea foarte trist și slăbit. Roșeața din obraji i se dusesese, ochii i se făcuseră aproape cenușii.

— Ce ai tu, Mituș? De ce ești trist?...

El nu mi-a răspuns la întrebările ce-i puneam. A lăsat privirea în jos, încă amărât și a oftat adânc.

— Te rog să-mi împrumuți încă cincisprezece bani, zise el cu vocea peltică.

— Ce faci cu ei, Mituș?

— Vreau să mă duc la reprezentația de adio.

I-am dat cincisprezece bani. De atunci, unde a fost și ce-a mai făcut nu se știe. A doua zi a venit tatăl său și ne-a întrebat, foarte îngrijorat:

— Mituș nu este la dumneavoastră?...

Era tocmai în timpul prânzului și stăteam la masă. Tata l-a invitat pe vecin să ia loc.

— Nu-i la noi, i-a răspuns el apoi.

— A dispărut de-aseară, azi dimineață nu l-am găsit în patul lui.

Mituș rămânea la noi să doarmă uneori, dar numai atunci când făcea cu Costin repetiții pentru „Moș Ajun”. În momentul când tatăl său spuse că nu l-a găsit dimineața în pat, am avut o presimțire stranie. Am bănuít imediat că Mituș fugise cu circul ambulant care trecuse prin orașul nostru.

— Tu nu știi nimic, Costine? a întrebat tata pe fratele meu.

— Nu.

Dar după cum spusese acest „nu” am bănuít că știa adevărul. Atunci tata s-a ridicat și l-a luat de urechi.

— Să spui unde este Mituș!...

Nu a mai fost nevoie de a doua întrebare.

— A plecat cu circul, spunea că vrea să se facă „barist”.

Cu toate că nu dormise acasă, Mituș fusese de dimineață la școală, dar dispăruse în timpul recreației. Tatăl lui a plecat repede la poliție, ca să reclame cazul. Cu toată stăruința lui, timp de trei săptămâni, nu s-a auzit nimic de Mituș. Nu se știa în ce direcție plecase circul. După trei săptămâni s-a aflat că poposise într-un bâlci foarte îndepărtat.

Au trecut zile după zile, apoi câteva săptămâni, până ce într-o dimineață, tot la recreație, când Costin se juca cu colegii lui în curtea școlii, au zărit printre uluci, în stradă, un copil care-i privea, foarte ciudat îmbrăcat. Avea un costum de marinar pe el și în cap o beretă cu moțul roșu.

Deodată unul dintre copii a strigat emoționat:

— Mituș!...

Mituș a intrat în curtea școlii salutând militărește. Copiii s-au strâns în jurul lui și nu l-au mai slăbit cu întrebări de tot felul. El și-a suflecat mânecile bluzei de marinar și și-a arătat mușchii.

— Sunt „barist”, a spus mândru.

A povestit pe urmă copiilor toată aventura sa. Plecase cu circul și i-a mers bine, dar i se făcuse dor de acasă. A

fugit într-o noapte, după reprezentație, cu un tren de marfă. În timpul povestirii și-a adus aminte de ceva și a început să plângă.

— Unde-mi sunt cărțile? a întrebat el. Are să mă omoare tata când va vedea că vin fără ele.

De la gară venise drept la școală ca să-și ia cărțile pe care le lăsase în bancă în ziua plecării. Cărțile le adusese încă de atunci Costin.

A așteptat până ce s-a dat drumul copiilor la prânz și toată clasa lui l-a condus până în poarta noastră. Eram la fereastră când el a intrat cu toată ceata de copii în curte. Tatăl lui Mituș era acolo, potrivind o roată la un car. S-a uitat la copilul lui și nu l-a mai recunoscut. Ceilalți copii i-au luat vorba mai înainte, strigând: — „Iartă-l meștere, că n-are să mai facă”.

Mituș a îndreptat privirea spre fereastra mea și s-a făcut că nu mă vede. Era radios. Eu nu mai puteam de bucurie că singurul meu prieten se reîntorsese.

Tatăl său a ridicat ochelarii pe frunte și după ce s-a frecat la ochi cu amândouă mâinile, și-a recunoscut copilul.

— Mituș! a strigat emoționat, cuprinzându-l cu brațele, plângând.

— Unde ai fost, diavole?...

Copiii ceilalți băteau din palme bucuroși. Nu pot să uit moțul roșu de la bereta lui Mituș; era umflat cât pumnul meu. De pedeapsă nu a mai fost vorba atunci. De bucurie, tatăl său a trimis ucenicul de a cumpărat bomboane, pe care le-a împărțit la toți camarazii lui Mituș.

În ziua aceea a fost sărbătoare la vecinii noștri. Abia după trei zile a venit rândul pedepsei cuvenite. Mituș a mâncat o bătaie, cu frânghia udă. La noi acasă nu a mai avut trecere de atunci. Tata i-a interzis lui Costin de a mai fi prieten cu el. Astfel că nici de prietenia lui Mituș nu am avut parte.

CAPITOLUL IV

SE PETRECU ÎN TIMPUL ACELA un eveniment uluitor și sângeros: revoltele țărănești de la 1907.

Aveam atunci zece ani și-mi dădeam seama destul de bine de cele ce se petreceau în jurul meu. În primăvara aceea mama era acasă și cu ocazia aceasta ne-am dus la țară mai devreme ca de obicei. Trăgeam cu urechea la tot ce discutau părinții mei. În primăvara aceea tata a fost cu totul alt om față de mama. Niciun țipăt de durere nu ne-a mai trezit din somn. Evenimentele îl făcuseră să uite orice supărare de alt soi. Mama însă tremura de frica țăranilor.

— M-am purtat bine cu ei, spunea tata când vroia s-o încurajeze.

— Nu cred că-mi vor face vreun rău. Numai dacă am pleca de-aici, ar distruge.

Doar Costin nu voia să audă de revolte, alerga mai departe nebunește pe câmp și nu se-ntorcea din pădure decât spre seară. Eu ședeam la fereastră și priveam atentă pe fiecare țăran care trecea prin curte. Aveam două ferestre la camera mea, una spre curte și alta spre câmp. Toți oamenii mi se păreau mai întunecați și mai învrăjbiți,

gata de ceartă cu oricine. Toporan dispăruse, nimeni nu-i mai știa de urmă. Doar pe nevastă-sa o vedeam în fiecare zi, trecând pe câmp, ducând un copil în brațe și altul de mână. Pare-mi-se că mai era și însărcinată. Mergea cu capul în pământ, îngreunată de atâta povară. I-am bătut în geam de vreo câteva ori, dar nu m-a auzit. Vroiam să-i dau câte ceva, ca de obicei, și s-o întreb ce s-a făcut Toporan.

Simțeam furtuna apropiindu-se și de satul nostru. Costin nu mai avea voie să iasă pe câmp dintr-o zi când vreo câțiva țăranii îl loviseră pe ascuns cu pietre, iar mama ședea numai în pat fiind bolnavă. Dar tata era liniștit și încrezător. Privea toată ziua pe deasupra satului, parcă aștepta să sosească cineva. Țăranii dăduseră semnalul de revoltă, nu ieșiseră la câmp ca în toți ceilalți ani. Tata a chemat vreo câțiva și i-a întrebat pentru ce nu vor să înceapă munca, au răspuns, posomorâți:

— Să ne mai gândim, boierule...

— Spuneți-mi ce vreți?... i-a întrebat din nou tata..

— Nu vă spunem nimic, să ne mai gândim.

Se zvonise că din celelalte sate boierii erau alungați, iar țăranii luau pământul pentru ei. Așteptau poate să se întâmple și cu noi la fel. Când au plecat din curtea noastră,

tata le-a mai spus:

— Gândiți-vă, dar nu întârziați, trece vremea degeaba. Unul dintre țărani s-a întors și i-a răspuns mai îndrăzneț;

— Tot aia are să fie și de-om începe și de n-om începe...

Zilnic, de dimineața pâna-n seară, sătenii ședeau în mijlocul drumului, în ploaia care cădea mărunță și rece. Ce așteptau, nici ei nu știau. Se mutau din loc în loc, mohorâți, uzi de apă, înotând prin noroi, sau se chirceau pe sub streșinile caselor. Tata îi vedea, dar nu le mai spunea nimic. Aștepta și el să-i vadă ce vor face. A vrut de câteva ori să meargă la ei să încerce o înțelegere, dar nu s-a dus. Primarul satului venea mereu la tata, noaptea, pe ascuns, să-i comunice tot ce se mai vorbea prin sat. Primarul îndemna pe tata să telefoneze la prefectura județului, ca să mărească numărul jandarmilor din sat.

„Pentru ce?” întrebă tata, „oamenii sunt tot așa de liniștiți ca întotdeauna”.

Avea dreptate tata. Oamenii nu munceau, dar nu făceau nicio stricăciune, nu se revoltau, ședeau liniștiți. Din alte sate veneau vești triste. Poate că țăranii noștri așteptau momentul. Un gest greșit al tatei și ar fi izbucnit explozia! Nu vroia să ne trimită pe noi la oraș, tocmai ca să nu se

creadă în sat că tata s-ar teme, sau se pregătea pentru ceva. Nici la oraș nu am fi fost în mare siguranță. Și acolo erau oameni nemulțumiți... La țară, cel puțin, eram sub ochii tatei. Casa noastră era ca o fortăreață pe care țăranii o atacau din toate părțile, doar cu ochii. Un vecin care ținea în arendă moșia unui general, venea și el în fiecare zi la noi. Era un om pe care țăranii îl urau, pentru apucăturile lui de avar. Crâcneau puțin când îl vedeau venind. Se adunau pe câmp și vociferau aproape de fereastra mea până când pleca vecinul. Atunci tăceau, niciunul nu-și scotea căciula.

Era ceva care pe mine mă chinuia, iar pe tata îl îngândura tot mai mult.

Dar ce se putea face? Vedeam toate de la fereastra mea. Câmpul era întins, întins până la nesfârșit. Oamenii umblau pe el agitați, îl pătrundeau cu privirea, vociferau, gesticulau și uneori câte un țăran făcea măsurătoare cu pasul, parcă ar fi vrut să știe cât este de mare pământul și cât i s-ar fi convenit lui în caz de împărțeață.

La început nu știam ce vroiau să facă, erau prea departe și nu le auzeam vorbele. Dar de la o zi la alta țăranii veneau tot mai aproape de fereastra mea. Atunci am început să prind crâmpie din discuțiile lor. Vroiau să ia

pământul tatei! M-am îngrozit. Cele mai urâte vorbe le spuneau despre mama și tata. Nici fratele meu nu era cruțat. Doar despre mine nu am auzit nimic. Înmărmurită, ședeam ascunsă după perdeaua mare de pluș de la fereastră și priveam printr-o crăpătură. Vedeam tot și auzeam tot ce se vorbea. Aveam o părere vagă despre pământ și despre rostul lui. Nu știam pentru ce oamenii îl doreau așa de mult și de ce tata îi stăpânea cu aceeași patimă. Dacă ar fi fost după mintea mea, ieșeam afară și strigam oamenilor să-și ia fiecare cât pământ vroia. Visam chiar o împărțeală făcută de mine. Țăranilor bătrâni le-aș fi dat pământul din spatele conacului, la cei tineri pe cel mai îndepărtat. Numai lui Toporan îi rezervasem pământul din fața ferestrei mele.

Acesta era visul meu, numai al meu. Țăranii însă se înverșunau tot mai mult din cauza tăcerii tatei, și tot mai mulți se adunau sub fereastră mea, scoțând țipete, și certându-se între ei. Nu mai era nevoie să-mi lungesc urechile ca să aud ce vorbeau. Dimineața, când încă nu se lumina bine de ziuă apăreau, luptându-se cu noroiul de primăvară, tremurând chirciți în cojoacele lor peticite, scuipând zgomotos sau tușind din cauza tutunului. Atunci mă sculam din pat numai în cămașă și alergam la

fereastră. Vedeam mutrele lor întunecate, înfundate până la urechi în căciuli. Mi se părea că văd niște fantome sau vrăjitoare urâte din cărțile mele de basme. Mereu îmi puneam întrebarea: „Ce este de făcut?” Vroiam să soluționez eu această problemă pe care nu o înțelegeam, dar care într-alte locuri provocase vărsări de sânge și pârjol. Vroiam să mă duc la tata să-l rog să dea pământ țăranilor.

Într-o dimineată, mai devreme ca oricând, am auzit o voce ascutită de femeie sub fereastra mea, o voce cunoscută. Era prea întuneric și nu-i puteam desluși figura. N-am recunoscut în vocea ei pe vreuna din curte, singurele femei pe care le cunoșteam. Femeia striga învrăjbită de tânjeala încare căzuseră țăranii.

— Ce stați, mă? răcnea ea.

— Nu vă e vouă rușine, oameni în toată firea? Așteptați să vă dea boierul pământul de bună voie? Asta așteptați?...

Gura femeii mergea așa fără oprire. Țăranii nu scoteau o vorbă, ascultau tăcuți dojenile ei. Dar unul spuse după un timp:

— Are dreptate muierea!

Recunoscui vocea lui Toporan, porcarul satului. Printr-o

fulgerare a minții mele înțelesei că femeia care vorbise până atunci era nevasta lui. Dar cum se făcea că femeia aceea tăcută și chinuită să vorbească cu atâta îndârjire? Apăruse Toporan.

În dimineața aceea vorbele lor erau mai aspre și mai hotărâtoare. Dar din câte vorbeau nimic nu era de înțeles. Unii spuneau că ar fi bine să se ducă la judecătorie și să ceară judecătorului să meargă cu ei la tata pentru împărțeala pământului. Alții vroiau să meargă la prefectura de județ. Dar cei mai mulți nu vroiau niciuna nici alta.

— Ce prefectură! Ce judecătorie! striga Toporan mai învrăjbit.

— Parcă nu s-au dus alții și i-au oprit acolo. O să ne deznoade și pe noi cu bătaia când ne-or prinde! N-am fost eu cu alții și am văzut? Care cum venea, se puneau cu ciomagul pe el. Pământ? Na-vă pământ! Le-au dat la toți câte-o gură de pământ în dosu' bisericii. Pământul să ni-l dea boierul!

— Dacă nu ni-l dă, măi Toporane?... întrebă altul.

— L-om lua și noi, că doar avem mâini...

Se făcu din nou tăcere. Frica de bătaie îi mai potolise puțin. E drept că în satul nostru jandarmii băteau

îngrozitor pe țăranii pentru lucru de nimic. Aproape în fiecare zi veneau țăranii la tata să se plângă. Erau unii plini de sânge și vânătăi. Tata era un om bun, dar cu toată bunătatea lui nu spunea jandarmilor să înceteze cu bătaia. Mai bine dădea el țăranilor un mic ajutor, ca să-i împace. Nu am înțeles niciodată pentru ce tata nu se ducea la jandarmerie să protesteze.

Nevasta lui Toporan strigă după o pauză:

— Bărbați în toată firea sunteți voi? Vai de capul vostru!

Se făcu din nou mișcare printre țăranii adunați acolo și gălăgia reîncepu. Se luminase de ziuă și-i vedeam pe toți. Nevasta lui Toporan umbla de colo până colo, neastâmpărată. Purta o fustă largă, neagră și un cojoc fără mâneci. Capul și-l avea acoperit cu un tulpan negru. Vorbea aprinsă:

— Măi proștilor! Ce mai așteptați? Ce mai stați pe gânduri? Trece timpul de arat și-o să vă apuce toamna cu grâul necopt pe câmp. Nu vedeți că au dat muguri la pom? Haideți odată să vorbiți cu boierul să vă dea pământul, că doar n-r să-l are singur...

Aceste vorbe i-au convins definitiv. Grijă lor mare era că trece vremea aratului. Al oricui ar fi fost pământul, dar

nearat nu putea să rămână.

— Haideți mă, zise un bătrân – am ajuns să ne poarte
muierile de grijă. Haideți la boier să vorbim cu el.

Porniră toți. Erau mulți cum nici nu-mi închipuiam.
Atunci a fost ultima oară când i-am mai văzut sub
fereastra mea. Cei din față erau mai semeți, cei din urmă
erau triști, aduși de spinare și cu mâinile înfundate în
mânele cojoacelor. Mergeau greu, trăgând cu putere
picioarele înfipite în pământul noroios din câmp.

Parcă i-ar fi atras pământul spre el.

CAPITOLUL V

PENTRU CE POVESTESC toate acestea? O spovedanie se va numi această înșiruire plictisitoare de evenimente. Vreau să mă spovedesc unui preot, sau unui avocat. Pentru femeia de azi, avocatul este mai necesar decât un preot. Miile de divorțuri ce se perindă în fața tribunalelor poartă în ele germenul discordiei matrimoniale. Pentru ce pomenesc de asemenea lucruri, când încă nu este nevoie? E vorba de viața mea, de adolescența mea. Pe urmă voi povesti de căsătoria mea. După căsătorie a venit un divorț, o moarte... Bestialitatea umană!... Ar fi mai bine spus: Umanitatea bestială!... De o mie de ori ar fi mai bine. Să fie fericiți toți acei care condamnă sufletul femeii. Pentru fericirea lor iau și eu viața mea.

În seara aceea eram în salon. De dimineață nu-mi dăduseră voie să ascult discuția dintre tata și țărani. După plecarea răzvrătiților de sub fereastra mea am auzit închizându-se cu zgomot mai multe uși, pe urmă în sufragerie m-am întâlnit cu guvernanta care era foarte speriată.

— Înapoi în cameră! strigă ea. Domnul nu vă dă voie să ieșiți tocmai acum.

Tata, în același timp striga către mama:

— Matilda, ia copiii în camera ta.

Alte uși trântite cu grabă, pe urmă tăcere. Mama nu apăruse de fel. Ședea în camera ei aproape leșinată. Guvernanta m-a luat de mână și m-a tras în odaia fratelui meu pe care l-am găsit foarte agitat că nu putea să-și încarce pușca la iuțea. Era aceeași pușcă mică pe care i-o adusese mama de la Paris.

— Ce faci cu pușca? l-am întrebat eu, știind că nu mai avea voie să umble cu ea.

— Vreau să împușc țărani!...

Guvernanta a încercat să-l oprească de-a ieși din cameră. Dar a lovit-o cu picioarele, furios. La urmă tot a ieșit. Ne așteptam la lucruri grozave și tremuram amândouă îngrozite, când am auzit dincolo de ușa care nu se închisese bine, două palme zdravene aplicate pe obrajii lui Costin. Mama a apărut cu el de urechi. Am fost nevoită să râd cu hohote de situația caraghioasă în care se afla voinicosul meu frățior.

Mama, foarte palidă, s-a așezat lângă noi. Nu știam pentru ce atâta spaimă. Eu nu știam însă că în ziua trecută

au fost rase până la pământ toate hambarele pline cu cereale la o moșie vecină și că ni se putea întâmpla și nouă la fel. Proprietarul moșiei scăpase cu viață și se refugiase, noaptea trecută, chiar în casă la noi. De asemenea nu aflatam că un alt proprietar nici nu avusese timp să fugă și-l uciseseră țăranii după ce-l chinuiseră două zile.

De afară, din curte, ajungea până la noi un murmur nedeslușit de glasuri. Țăranii vorbeau cu tata. După două ore nu se mai auzea nimic, rămăsese casa într-o liniște impresionantă. Nu mai auzeam nici vocea tatei, nici murmurul țăranilor.

Mama a deschis ușa și s-a uitat pe coridor. Pe urmă a făcut doi pași mai departe, semn că nu era niciun pericol. Ușa s-a închis în urma ei. După zece minute s-a reîntors liniștită. Țăranii plecaseră. Nu știu ce aranjase tata cu ei, dar nu mai erau în curte. Ne-am împrăștiat fiecare prin camerele noastre. Câmpul era cenușiu și gol.

Tata nu a luat masa cu noi. După masă m-am dus din nou la fereastra mea. Mă obișnuisem cu evenimentele acelea și nu-mi plăcea defel tăcerea câmpiei. Fereastra era singura mea legătură cu lumea de afară.

Restul din casă nu mă interesa. Țăranii îmi plăceau,

erau uniforme. Purtau aceleași haine, aveau obraji supti și chinuiți, mustățile mari și neregulate, sprâncenele stufoase, erau totdeauna nebărbieriți. Când râdeau căscau gura cât puteau și li se însenina toată fața.

Obosită, am adormit la fereastră până-n seară când a venit guvernanta și m-a sculat. Mi-a spus că avem musafiri și că trebuie să îmbrac o rochie curată ca să pot apare în fața lor.

În salon, după masa de seară am văzut musafirii care luaseră masa cu tata în birou. Erau trei domni. Un arendaș grec, vecinul nostru din apropiere, gras și negricios, cu mustața subțire și ochii mici. Îl mai văzusem într-o iarnă la oraș, înfășurat într-o șubă mare, la poarta noastră. Părea un om rău. Al doilea musafir era un domn span cu părul spălăcit și ochii cenușii. Nu avea nicio vârstă. Înalt, slab și vorbea atât de repede încât cred că nimeni nu înțelegea toate vorbele lui. Nu-mi aduc aminte numele lor, dar știu că mi-au fost nesuferiți amândoi. Amândoi se-ntreceau în jelanii și erau revoltați de faptele țăranilor, de frica cărora fugiseră la noi. Rugau în gura mare pe tata ca să ceară ajutor cât mai grabnic de la prefectura județului. Atunci am aflat pentru prima dată că tata era deputat.

Tata era alesul lor și trebuia să-i apere, dar cred că nici el nu-i putea suferi pe acei doi domni. Spânului i se distrusese averea, dar grecului nu; el mai putea să zâmbească uneori, având speranță că soția lui fiind fata primarului, țăranii nu vor îndrăzni să le facă ceva. Era arendaș. Totuși, nu isprăvea de insultat țăranii, întrecându-se cu celălalt să găsească modalități pentru pedepsirea răzvrătiților.

Am spus că erau trei domni în vizită la tata. Am lăsat la urmă pe domnul Comănescu. A fost un om care a avut asupra vieții mele, de atunci încolo, o influență covârșitoare. Pot spune că toate cunoștințele mele, tot binele și tot răul întâmpinat le datoresc acelui om. A apărut la cea mai fragedă vârstă a mea, când lumea o cunoșteam privind pe o fereastră, vara o câmpie vastă fără sfârșit, iarna prietenia mea cu Mituș, copilul aventurier de la oraș. Nicolae Comănescu era o namilă de om, uriaș, cu un cap mare, cu o barbă tot mare, aproape albă, despărțită în două. Totul era mare la el, nasul, ochii, gura, urechile, palmele, inelele din degete. Mai târziu am văzut că și bunătatea îi era tot așa de mare. Ce căuta el alături de grecul acela și de spânul plângăreț, sau chiar de tata? Când a dat mâna cu mine m-a cuprins spaima de

mărimea lui. Dar imediat am surprins sub sprâncenele-i stufoase o privire frumoasă care m-a schimbat imediat. Atunci am simțit că-mi era drag.

Eram pe vremea aceea o copilă plăpândă, nedezvoltată, nici măcar pentru vârstă pe care o aveam. Poate pentru aceste lipsuri m-a îndrăgit acel uriaș. Știu de-atunci că Nicolae Comănescu nu trăia decât pentru apărarea celor slabi. Venise într-adins, știa că la tatăl meu se pune la cale pedepsirea țăranilor.

Cei din jurul lui vorbeau cu sfială, el tăcea, sau spunea: „Să ne mai gândim”.

Moșia lui Comănescu era foarte mare, ca și neamul Comăneștilor. Boier de viță veche, el trecea drept cel mai bogat om din județ. Nu avea arendași, dădea pământul țăranilor fără intermediarii care să le speculeze munca. De aceea pe moșia lui nu era niciun semn de revoltă. Comănescu venise invitat de tata ca să-și dea o părere despre cele ce aveau de făcut. Când ceilalți au cerut arestarea țăranilor, el a strigat, ieșit din fire:

— Nu mai dijmuiți atât de mult oamenii! Lăsați țăranilor puțința de a câștiga ceva din munca lor.

Ceilalți s-au supărat. Dar el s-a ridicat și le-a mai spus:

— Eu nu-mi iau nicio răspundere dacă nu veți potoli pe

țărani, nici cu armata. Gândiți-vă: dacă oamenii aceștia s-au răsculat, după ce au suferit atât de mult, nu pot fi domoliți ușor. Va veni armata, va ucide o parte dintre ei, dar după ce va pleca armata rămâneți cu ceilalți. Noi nu am împins la plug niciodată, nu cunoaștem munca câmpului. Eu cred că mai mult drept să stăpânească pământul au țăranii, decât noi care ne numim proprietari.

Exact ceea ce gândeam și eu! Din seara aceea știam ce luptă mă așteaptă în viitor. Târziu am adormit cu figura uriașă a lui Comănescu în vis. Personalitatea lui mă subjugase. A fost omul care mi-a definit sufletul meu răzlețit și nepriceput. El m-a convins că gândurile mele erau bune. Îl știam în apropiere de mine și a doua zi aveam să-l revăd.

A doua zi de dimineață, desigur. Dar când m-am deșteptat am văzut ceva îngrozitor. În fundul câmpiei, unde credeam că nu există decât pământ și cer, am zărit o flacără uriașă de foc și o imensitate de fum negru. Ardeau hambarele grecului care era musafirul nostru. Am alergat să văd ce se petrecea la noi în casă. Am auzit urlete înfricoșătoare în salon. Grecul ședea pe un scaun plângând și smulgându-și părul. Ceilalți, în picioare în jurul lui, căutau să-l încurajeze. Doar Nicolae Comănescu

privea liniștit pe fereastră. Ținea luleaua în gură și mâinile înfundate în buzunare. Când am văzut bine spectacolul acela, am început să plâng și eu. Comănescu m-a luat lângă el, îngrijorat.

— Liniștește-te, domnule, spuse Comănescu supărat – ai speriat copiii!...

Atunci grecul a început să plângă mai încet. Gemea îndurerat și murmura cuvinte grecești. Plictisit, Comănescu m-a luat de mână și ne-am dus în biroul tatei și acolo, tremurând, am îndrăznit să-i spun că-mi era frică.

— Să n-ai nicio teamă, sunt eu și tatăl tău aici.

Aveam mai multă încredere în el decât în tata. Câțiva oameni trimiși să iscodească țăranii din sat s-au întors cu o veste care, pentru mine mai mult, a fost senzațională: toată isprava din satul vecin era a țăranilor conduși de Toporan. Cum se făcea că omul acela, Toporan, pe care nimeni nu-l puneă să facă o treabă mai bună decât aceea de a păzi porcii, să fi fost de data asta cap de instigație? Era considerat om de nimic și luat în râs de toată lumea. Mai târziu am înțeles rostul adevărat al lucrurilor, am aflat fără prea multă bătaie de cap, de ce Toporan îndemna țăranii să dea foc averilor boierești. Toporan era

printre țărani săraci lipiți pământului, nu avea ce pierde, dacă trăia sau murea. Copiii lui erau cei mai goi din sat, femeia lui cea mai necăjită, iar el ajunsese porcar ca să poată scoate câțiva saci de mălai pe an pentru hrana copiilor. Nu avea nicio palmă de pământ, nici măcar un bordei, dormea cu nevasta și copiii la un țăran mai înstărit, care-i dăduse loc de dormit într-un hambar gol, alături de păsări și de vite, la un loc cu porcii pe care-i păzea ziua.

Ce-avea de pierdut Toporan? El era pălmaș, toată averea lui erau cele două brațe cu care muncea. Dar pălmași în sat erau mulți. Aproape jumătate satul se compunea din oameni care nu aveau altă avere decât un bordei dărăpănat. În bătătura lor nu era nici pasăre, nici vită, nici unealtă de muncă. Când plecau la câmp, nu rămâneau în sat decât sărăcia și pustiul. Deci nu le-a fost prea greu să se hotărască a da foc averilor boierești, boieri care făceau averi speculând brațele lor nenorocite. După ei potopul. Ei și? Toporan a păzit porcii anii de zile lângă casa noastră, a suferit în văzul nostru, nu s-a plâns nimănui, dar toată lumea știa că-i moare în fiecare vară câte un copil din cauza mizeriei, nimeni nu l-a ajutat, a lăsat să fiarbă în el setea de răzbunare. Țărani erau siguri

că vor fi uciși dacă vine armata. Moartea pentru ei era o salvare. Așa era și părerea lui Comănescu. Când a auzit că Toporan a dat foc la averea grecului, a spus:

— Îl cunosc pe Toporan, a fost și la mine vreo doi ani. Era un om de ispravă!...

— Și eu tot așa l-am cunoscut! a strigat tata.

M-a uimit liniștea cu care vorbea Comănescu.

— Dar la dumneata nu se-ntâmplă nimic, acum? l-am întrebat eu, curioasă.

— Nu, la mine țăranii au început munca de mult și sunt liniștiți.

Un argat refuză să meargă în căutarea lui Toporan. Pe rând refuzară toți oamenii din curte să primească însărcinarea aceasta. Dar ce era de făcut? Mai târziu rebelii ar fi ațâțat toate satele. Dincolo de câmpia noastră, spre satul grecului care plângea lângă noi, norii de fum se ridicau tot mai mari și mai negri.

— Ce facem? întrebă tata pe grec.

— Să vină armata, spuse el înfuriat – să împuște câțiva țărani!...

Nicolae Comănescu se întunecă auzind dorința grecului.

— Ce are armata de făcut aici? întrebă el.

— Să-i împuște!

— Dar pe urmă cu cine mai lucrezi câmpul?...

Întrebarea rămase fără răspuns. Comănescu roti privirea cu o hotărâre în gând.

— Să mi se aducă imediat calul! porunci el unui servitor.

— Mă duc eu în satul vecin!...

Rămaserăm îngroziți de hotărârea lui. Dar nu mult timp, căci mama apăru speriată pe ușă, strigând:

— Vin țărani!...

Tata ieși repede pe terasă. După el porni și Comănescu, ceilalți doi domni rămaseră lângă noi. Mă dusei la fereastră. Peste câmp o mulțime de țărani veneau alergând, înotând prin noroi, sărind peste băltoace, alunecând pe pământul ud. Niciodată nu văzusem o masă atât de mare de oameni. Fiecare avea câte ceva în mâini: uluci, pari, coase, seceri, lopeți, hârlețe. Era un vuiet care sporea tot mai mult, apropiindu-se. Țărani erau amețiți de băutură. Devastaseră toate cârciumile din drumul lor.

Grecul făcu gestul cu mâna spre buzunarul de la spate unde avea revolverul, dar nu-l scoase. Comănescu se-ntoarse spre noi și ne spuse:

— Stați liniștiți!...

Mama ședea cu Costin pe pat, îngrozită. Eu nu m-am

mișcat de la fereastră. Țăranii se apropiaseră mult, îi vedeam bine. Toporan era în fruntea lor. Dar greu l-am recunoscut. Nu mai era Toporan acela care trecea spre pădure cu porcii pe sub fereastra mea. Era mai înalt, semeț, fără haină pe el, doar cu cămașa murdară de pământ. Cu pieptul desfăcut și mânecile sumese, parcă ar fi venit de la o muncă grea. Privirea lui Toporan era sălbatică. Ceilalți țărani erau la fel. Dar în față erau o mulțime de femei, care făceau gălăgia cea mai mare. Păreau un roi de albine năvălitoare. Oamenii aceia nu mai vedeau nimic înaintea ochilor. Au trecut peste grădina din fața conacului, devastând-o fără milă. Când au ajuns lângă scările casei, s-au oprit, urlând și mai tare. Tata și Comănescu ședea mai departe pe terasă.

— Toporane! Ce-nseamnă asta? a strigat Comănescu.

Atunci am observat și eu, ca și ceilalți, ceva interesant: Toporan nu era beat, se prefăcea. Văzând pe Comănescu, pe care nu se aștepta să-l întâlnească la noi, a încercat să pară amețit de băutură. A vrut să spună ceva, dar nevastă-sa i-a luat-o înainte. Ea era beată.

— Ce vrei, boierule? Am venit să ne dați pământul. Nouă să ne dați pământ și vă lăsăm în pace... auziți?...

Ceilalți au urlat după ea:

— Pământ! Pământ!...

— Așa, veniți să vă dea pământ?

Toporan prinzând curaj, a venit mai în față:

— Dar cum? Nu ne-am rugat destul de boier!...

Nu era nici urmă de beție la el. În schimb femeile urlau ca nebunele.

— Tăceți odată! a strigat Comănescu puternic.

Toți au tăcut, înghesuindu-se în jurul lui Toporan. Speranța lor era el. Atunci am văzut pe Toporan, altfel decât era un țăran. A ridicat capul înfruntând toate privirile și a strigat cu aceeași voce:

— Ce vrei, boierule? Ce zbieri așa la noi?... Nu înțelegi că am venit pentru pământ?...

Tata s-a apropiat de marginea terasei și privind crunt spre Toporan, l-a întrebat:

— Măi Toporane, spune drept, numai pentru pământ ați venit aici?...

Toporan a privit în jos îndurerat:

— Să ne bată Dumnezeu, boierule, dacă mai vrem altceva. Dă-ne pământ, atât!...

Ceilalți țărani au început să răcnească.

— Dă-ne, boierule, pământul!...

Tata a privit spre Comănescu, întrebător. Celălalt a

ridicat din umeri nedumerit. Tata s-a întors din nou spre țărani și le-a spus:

— Pământul nu pot să vi-l dau, din el trăiesc și eu ca și voi. Dar să facem altceva: vă dau sămânță, unelte și vitele pe care le am. Vreți așa?...

Țăranii tăcură.

— Răspundeți la ce vă întrebă dumnealui, zise Comănescu.

Se mișcă un țăran mai bătrân. Privi spre Nicolae Comănescu cu o față așa de îndurerată, încât la început am crezut că plânge.

— O fi bine ce spune boierul Ionică, dar despre partea împărțelii nu pomenește nimic dumnealui, zise bătrânul învârtind căciula de zor în mâini.

— Cum despre partea împărțelii? întrebă tata.

— Păi, da, rodul. Cu noi cum rămâne la urmă?...

— Tăiem pe din două.

— Adică tot ca mai înainte? Numai că nu punem noi sămânța și vitele.

— Așa este, zise tata, dar după cinci ani fiecare din dumneavoastră rămâne stăpân pe jumătate din pământ.

— Rămâne bun stăpân?

— Bun stăpân, fără nicio plată.

Bătrânul se-ntoarse către ceilalți, mai înveselit.

— Auziți voi ce spune boierul?

Alt țăran ieși din gloată.

— Boierul zice bine, să-i dăruiască Dumnezeu sănătate, dar, vorba este, se ține boierul de ce spuse?...

— Eu mă țin de vorbă, răspunse tata zâmbind – facem contract. Domnul Comănescu este de față, tot așa a făcut și dânsul. Dar voi sunteți oameni de treabă?...

— Cum să nu fim boierule! strigară câțiva țărani mai tineri.

— Dar foc de ce ați dat la boierul vecin?

— N-am dat noi, boierule.

— Cine a dat?

— Oamenii din sat de-acolo.

— Voi n-ați fost cu ei?

— N-am fost.

— Nici Toporan? Ne-a spus un om că Toporan a fost.

Țăranii se încurcară.

— Poate că el o fi fost, de, știm noi! Noi ne-am întâlnit cu el când veneam încoace.

Tocmai atunci s-a băgat de seamă că Toporan dispăruse din mulțimea de țărani cu care venise. Parcă-l înghițise pământul. Nimeni nu l-a văzut când plecase din fața

scării. Nici eu, deși am fost mai mult cu ochii la el.

— Duceți-vă acasă și mâine dimineată veniți aici ca să facem contractul. Domnul Comănescu nu pleacă, rămâne aici.

— Să trăiești, boierule!...

Țăranii au plecat. Spre seară am auzit goarneau militare. Sosise armata. Când m-au sculat a doua zi de dimineată nu mai era niciun soldat în satul nostru. Dintre musafiri rămăsese doar Comănescu.

Pe la prânz se terminase cu formalitățile contractului, toți țărani erau adunați în curtea noastră și pe câmp, mulțumiți că nu se-ntâmplase nenorocirea. Într-o clipă toate gurile au amuțit, se auzea prima bubuitură de tun în satul vecin. Armata bombarda casele răzvrătiților.

— Nebunie! a strigat Comănescu.

Toți oamenii îngălbeniseră de frică. Nu a trecut mult și am văzut țărani vecini pe câmp, fugăriți de soldați călări. După bombardare armata șarja satul. Vaietele țăranilor ajungeau până la noi.

Se aplica metoda arendașului vecin.

Comănescu încălecă repede pe un cal.

— Ce vrei să faci? l-a întrebat tata.

— Mă duc să opresc măcelul.

— N-ai să poți. Te vor aresta.

— Mai bine să mă omoare, decât să văd această nelegiuire.

Calul lui a pornit glonț pe câmpie. Abia plecase Comănescu, când ne-am pomenit cu niște țipete de femeie. Dinspre spatele conacului venea nevasta lui Toporan văitându-se cât o ținea gura.

— Aoleo! Omul meu și-a făcut singur seama!...

— Cum femeie? au întrebat-o oamenii.

— În pădure, s-a spânzurat.

Bietul Toporan! Știa ce-l așteaptă.

CAPITOLUL VI

RĂSCOALA ȚĂRANILOR a fost primul meu contact cu viața. Pentru mine, până atunci nu fusese nici bine, nici rău. Nu puteam să deosebesc aceste două noțiuni. Viața mi se părea într-un singur fel, așa cum era. Nu puteam pricepe de ce oamenii aleargă și muncesc, nici dacă aleargă sau muncesc. Vedeam niște oameni, mai bine sau mai rău îmbrăcați, dar ce făceau ei, ce lupte duceau, nu pricepeam. Fereastra camerei mele era un ocean de înregistrare a evenimentelor zilnice, fără să pricep conflictele vieții. Toporan, pentru mine era o piesă de studii, viața pe care o ducea credeam că era firesc să fie așa. Sărăcia, ca și bogăția, mi se părea ceva fără care omenirea nu putea trăi. Credeam în Dumnezeu și știam că el orânduia lucrurile bine. Așa-mi spuneau toți care mă înconjurau. Zbuciumul revoltelor mi-a deschis mintea și am început să discern toate evenimentele. Nu le mai lăsam în sarcina lui Dumnezeu. Gândeam și cercetam tot ce vedeam cu ochii. Mă gândeam la cel din urmă țăran, la fiecare femeie, la gesturile și la vorbele lor. Câte nopți n-am pierdut gândind la acei nenorociți însetați după un

petec de pământ! Pământul acela care chinuia pe tata și pe țăranii când seceta se abătea peste meleagurile noastre. Nimic nu zăpăcea mințile oamenilor, ca pământul. Uneori mă revoltam contra țăranilor care nu mai știau altceva decât pământ, pământ, pământ!... Schițam gesturi de revoltă, întinsă pe pat, noaptea, și strigam enervată către cineva imaginar, reproșând nedreptatea făcută țăranilor. Uneori venea guvernanta speriată în camera mea. Mințeam că am visat urât. Nu vroiam să știe nimeni ce gândeam. Mă revoltam împotriva lui Dumnezeu care conducea omenirea. Dar nici țăranii, nici tata, nici Dumnezeu, niciunul nu auzea reproșurile mele. Vroiam să strig cuiva nedreptățile pe care le înțelegeam.

Nu-mi ieșea din minte figura crispată din ultima zi a lui Toporan. Părul acela vâlvoi care totdeauna îl știam lipit pe frunte, ochii lui deschiși peste măsură, cu privirea rătăcită. Îl vedeam tremurând cu lopata în mână, gata pentru orice atac. Apărea și dispărea în negura ferestrei mele. Aci îl vedeam calm, rezemat de un pom, bătrân fără viață, aruncând în silă ciomagul după porci. Aci apărea înflăcărat, cu pieptul gol, strigând disperat: «Pământ!... Să mă ardă focul, boierule, dacă vrem altceva decât pământ»!...

Câmpii imense de pământ se rostogoleau pe dinaintea ochilor mei, se ridicau ca valurile, cădeau în van, iar se ridicau. Uneori mi se părea că sunt sus de tot, pe o margine de pământ, de unde amețită strigam speriată: Toporan! Toporan!... Totdeauna Toporan răspundea la chemarea mea. Când apărea el, eram din nou în pat lucidă, liniștită, learcă de nădușală.

Într-o noapte Toporan apăru altfel ca de obicei, îl văzui întâi ca o umbră lungă cenușie, apoi mai clar, un om atârnat de creanga unui copac din pădure. I-am văzut limba ieșită afară și ochii bulbucăți. Nu mai văzusem niciodată un om spânzurat. M-am îngrozit, am început să strig înfricoșată, fără întrerupere, strigam adevărat. Simțeam că mă prăvălesc vertiginos pe o pantă până-n pat. Am căzut leșinată pe podea. La început parcă am auzit zgomot de uși trântite, vocea guvernantei, vocea mamei, vocea tatei. Pe urmă n-am mai auzit nimic. Coșmarul s-a sfârșit cu un leșin vecin cu moartea. Trei săptămâni m-am zbatut între viață și moarte.

Când m-am trezit după atâta timp, am văzut lângă patul meu un om pe care nu l-am recunoscut de la început. Era Nicolae Comănescu. Simțeam mâna lui prietenoasă pe frunte și nu m-am speriat. Am pus mâna mea slabă în

mâna lui uriașă și fiindcă nu mai aveam altă putere, am zâmbit. Au venit doi doctori dintr-o cameră alăturată și au confirmat salvarea mea. Nu înțelegeam nimic, nici de ce deasupra patului meu, ca niciodată, ardea candela lângă o icoană.

Am auzit pe doctor spunând tatei:

— Hrană multă, după regim, are nevoie să se-ntărească.

Nu era nevoie de îndemn – în zilele următoare mâncam mult și strigam că mi-era foame.

Tata era pentru vechiul principiu de educația copiilor: copiii nu trebuie să cunoască viața până la majorat. Niciun secret până atunci, niciun sentiment afară de acela al dragostei pentru familie sau pentru păpuși. Comănescu era de altă părere, de la el am înțeles sensul vieții. El nu avea copii, nu se însurase deși avea aproape șaizeci și cinci de ani. Iubea copiii. L-am cunoscut foarte bine mai târziu când ne-am dus și am stat toată vara la moșia lui. Trecea printre vecini drept un om ciudat. Mie nu mi s-a părut ciudat, numai eu îl înțelegeam. Poate unde-l iubeam foarte mult. Tata era singurul lui prieten bun, dar și el spunea despre Comănescu că era ciudat. Ciudățenia lui era simplă: cheltuia averea altfel decât voiau rudele sale.

Nicolae Comănescu avea o cultură mare. Toată viața colindase și cunoscuse tot ce era mai frumos în lume. Era prieten cu cei mai mari oameni. Nu era o noutate pe care el să n-o cunoască, nu era idee politică sau de artă pe care să nu o fi cercetat. Când se-ntorcea primăvara din călătorie, aducea cu el lăzi pline cu cărți interesante. Purta corespondențe în câteva limbi străine. Casa lui era plină cu portretele oamenilor învățați, însoțite de omagii la adresa lui. Și totuși prin împrejurimi rudele lui care râvneau la averea sa, lansaseră zvonul că era «nebun». Nicolae Comănescu avea o «nebunie» binefăcătoare pentru sătenii lui. Când m-am dus în satul lui, atunci am înțeles de ce acel om a avut curajul să-și lase averea pe seama țăranilor când focul ardea în vecini. Ce mic mi se părea tata pe lângă el! Eram copilă și am rămas uimită de marea deosebire dintre satul nostru și al lui Comănescu. La noi țăranii mergeau goi și flămânzi, pentru că tata îi puneă să muncească pe un lucru de nimic. Ulițele satului erau iarna, toamna și primăvara băltoace de noroi și mlaștine pline cu țânțari. În satul lui Comănescu nu exista așa ceva. Țăranii erau harnici, pentru că nu robeau la boieri – curați, pentru că aveau cu ce; sănătoși, pentru că satul lor era îngrijit.

Comănescu făcea drumurile cu banii lui, făcea spitale și școli. Dacă se comitea vreo nelegiuire în satul acela, vinovatul primea pedeapsa de la întreg satul: trebuia să plece într-altă parte. Oamenii bătrâni erau scutiți de muncă și întreținuți de Comănescu. Ajuta pe toți săracii din județ.

Vorbesc mult despre acest om, pentru că după cum am spus mai sus, lui îi datorez binele ca și răul din viața mea. Dacă n-ar fi fost el, altfel ar fi fost sufletul meu. L-am cunoscut la vârsta la care orice copil se gândește la viitor. Toată gândirea mea despre viață mi-a format-o Nicolae Comănescu. El mi-a sugerat ideile bizare de care sunt acuzată azi. Camera mea de copil era plină cu cadourile lui Comănescu. Îmi aducea din țările pe care le colinda, lucrurile cele mai ciudate. Timp de cinci ani care au urmat, ochii lui nu m-au slăbit o singură clipă. Dragostea lui pentru mine era încă o dovadă de «nebunie».

Datorez acelui om multă recunoștință.

Își concentrase toată atenția timp de cinci ani asupra mea. Nu știu pentru ce. Poate simțea că mintea mea de copil îl înțelege mai bine decât oamenii mari. Nu i-am spus niciodată că-l înțeleg, nici el nu m-a întrebat, dar între noi amândoi a fost înțelegere tăcută timp de cinci

ani, cât a mai trăit, după ce l-am cunoscut. Când toată lumea îl bârfea, când rudele lansau felurite versiuni despre nebunia lui, Nicolae Comănescu găsea în copilăria mea un sprijin puternic. Era sigur de acest lucru.

Îmi dădeam silința să-l mulțumesc.

Aveam paisprezece ani când învățasem bine să vorbesc două limbi străine. Făceam planuri mari pentru viitor. Eram sigură că voi pleca peste doi ani în străinătate la studii. O școală de la Paris visam. Câte speranțe! Zi și noapte îmi dădeam silința ca să fiu la înălțimea fericirii ce mă aștepta. Comănescu vroia să facă din sufletul meu ceva ideal. Eram sufletul lui, copilul lui, tot ce avea el mai scump. M-a divinizat și m-a înălțat, cu o singură convingere: eram demnă de atenția lui. Am fost conștientă de această demnitate.

De altfel era într-o vreme când pământul tatei nu mai producea atât de mult, încât chiar mama consimțise la micșorarea cheltuielilor personale.

Era un obicei al pământului ca proprietarii de moșii să-și petreacă viața în două țări: România și Franța. Toți vecinii plecau la Paris pentru «emancipare». În salonul nostru de la oraș la zile onomastice, era vorba numai de

Paris. Copiii boierilor plecau la Paris după terminarea cursurilor primare. Eu întârziaseam plecarea pentru că eram slabă fizicește. Parisul nu mă ispitea, deoarece toți se reîntorceau din el, așa cum plecaseră. Fetele vecinilor noștri care învățau acolo, în vacanță păreau mai proaste decât cele rămase acasă. Era o modă, atât. Eu pentru modă nu mă dădeam în vânt. Am fost un copil precoce, raționez și împărțeam timpul cu singura speranță că odată voi fi de folos societății... Voiam să-l satisfac pe Comănescu care avea încredere în mine. Acest bătrân uriaș, cu fruntea lată și cu ochelari mari, când privea spre mine mă înviora și-mi dădea puteri noi. Credea în mine cum credeam și eu în el.

Dar l-am pierdut prea de timpuriu!...

Rudele nesățioase care doreau să pună mâna pe averea lui, pentru cheltuielile la Paris, îl săpau. Greșeala lui Comănescu a fost că nu a dat importanță uneltirilor lor. Când auzea câte-o nemernicie lansată de ei, râdea cu hohote. An cu an s-au ținut de capul lui ca să-l facă în ochii lumii nebun. O luptă înverșunată era pornită contra acelui om cu suflet rar. Și au reușit. Înțelegeam bine cum îl încercuiau ca să-l dărâme. Ajunsese că peste tot locul unde mergea Comănescu, lumea fugea din drumul lui, ca

de frica unui nebun adevărat. Nici săracii nu-i mai ieșeau în cale. Despre copii nici vorbă nu mai era.

Au mers și mai departe cu mișelia. Povestesc ca să se vadă de cât rafinament diabolic dispun oamenii când vor să se distrugă. Comănescu nu era nebun, dărnicia lui nu era fără judecată. Ajuta oamenii ca să îndeplinească un precept biblic: «Iubirea aproapelui tău».

Voi povesti un caz care va părea ciudat, dar care nu va fi o dovadă a nebuniei lui Comănescu. Dacă reiese nebunia lui, atunci sunt alături de el și primesc și eu același calificativ.

Comănescu iubea animalele, caii frumoși, câinii inteligenți și mai cu deosebire viețuitoarele dresate. Era un gust de om bogat care nu uita nici pe semenii lui, dar vroia să aibă și un capriciu bizar. Avea la conacul său o reptilă dresată, un șarpe mare adus din străinătate, la care ținea foarte mult. Nu făcea nimănui niciun rău. Dovada este că trei ani l-a îngrijit un om care nu s-a plâns de nimic. De ce ținea Comănescu la el? Poate unde era frumos și mare. L-am văzut și eu de multe ori și am rămas impresionată. Costa mult întreținerea șarpelui și de multe ori Comănescu se plângea că nu găsește o menajerie căreia să-l dăruiască, dacă l-ar îngriji bine.

De vreo câteva ori în ultimul timp, reptila era mereu bolnavă. A fost adus un veterinar specialist, de la Viena, pentru a-l consulta. O nebunie! Bani cheltuiți pentru boala unui șarpe! Comănescu făcea cheltuielile din două motive: ținea la șarpe și i se părea ciudată boala lui. Doctorul a găsit că șarpele era otrăvit. Cine să-l fi otrăvit?

Îl otrăviseră rudele care lansaseră zvonul că Comănescu avea în casa lui un balaur uriaș căruia i se datoresc toate bolile răspândite prin județ.

Auzind toate acestea, Comănescu nu a mai râs. Dar a fost prea târziu. Izolat și ocolit de toți, a început să sufere. Îi lipsea energia de a lupta cu dușmanii. *Așa sunt toți oamenii buni: nu au puterea să lovească nici chiar atunci când sunt loviți.* Un om bun face cum a spus Isus: «Întoarce și obrazul celălalt». Chiar atunci când oamenii buni se hotărăsc să reacționeze, sunt stângaci, fără pricepere. Comănescu a vroit să reacționeze și a săvârșit o greșală.

Șarpele a murit. Îl ucisese îngrijitorul plătit de rude, motivând că șarpele sărise la el ca să-l muște; șarpele, care nu mai avea colți veninoși! Înfuriat, Comănescu a scos revolverul și l-a împușcat pe îngrijitor într-un picior. A urmat un joc periculos pentru Comănescu. Au urmat procese, consulturi medicale, expertize. Pentru a scăpa de

urmări judiciare pentru «crimă săvârșită, dar neizbutită» cum scria legea, a trebuit să asculte niște sfaturi «prietenești» și a primit un certificat medical de iresponsabilitate. «Prietenii» l-au mai sfătuit să intre într-un sanatoriu...

Procesul s-a terminat în favoarea lui. Dar de atunci «nebunia» lui Comănescu era legalizată. Rudele aveau dovezi *legale*.

Reușiseră să-l înfrângă cu desăvârșire. Alterna între luciditate și nebunie. Continua să vină mai departe la noi, dar nu mai era omul dinainte; avea ochii tulburi, era slab, adus de spinare și se văita mereu de dureri de cap. Rudele, în setea lor după avere, loviseră într-un om fără apărare. Lupta nu se mai ducea acum în ascuns, trecuse pe stradă, în văzul lumii, prin cafenele, toată lumea știa și conlucra la această luptă. Nu mai era un secret că rudele lui Comănescu vroiau să pună mâna pe averea lui. Cine se opunea, era plătit – avocat, judecător, doctor, toți cedau până la cel din urmă sub presiunea banului atotcumpărător.

Rămăsesem eu singură alături de el. Păstra aceeași dragoste pentru atențiunea mea. Când ședeam de vorbă amândoi, nu-mi dădea să-nțeleg nimic din necazurile ce-l

chinuiau. Venea regulat în camera mea, discutam cu aceeași aprindere despre lucrurile văzute sau aduse de el pentru mine. Totuși îi înțelegeam gravitatea mâhnirii ce-l stăpânea. Se oprea în mijlocul vorbei obosit, punea mâna pe piept în dreptul inimii și respira greu. Fără să-l întreb îmi spunea, închizând puțin ochii:

— Nu știu ce am, sunt obosit.

Într-o seară când eram la masă cu toții, l-am auzit spunând foarte trist:

— Iarna asta nu mai plec nicăieri, nu mai pot!...

Am tresărit speriată. Era tocmai toamna în care eu trebuia să plec la Paris. Pentru mine, vorbele lui au fost o lovitură grozavă. Se năruiau toate speranțele mele. M-am ridicat de la masă și m-am dus mâhnită în camera mea. Așa a fost norocul meu, totdeauna sterp. M-am așezat pe pat și am început să plâng. Dacă nu pleca Comănescu la Paris, eu nu aveam cu cine să mă duc. Toate prietenele mele se duceau la Paris plictisite de dorința părinților care vroiau să le-nvețe cu sila. Eu vroiam să învăț, să-mi desăvârșesc studiile în Cetatea culturii, și nu puteam. Aveam șaisprezece ani și încă nu plecasem. Plângeam îndurerată.

— Te-nșeli, mi-a spus Comănescu mai târziu – nu mai

plânge, ai să pleci la Paris în iarna asta. Am aranjat cu direcția unui pension unde vei fi internată. Crezi tu, copilule, că te-am uitat tocmai pe tine?...

Fericire, fericire!

De-atunci am trăit numai pentru fericirea de a pleca la învățătură. Ședeam numai la oraș; la țară se ducea tata singur câteva zile pe lună.

Toată lumea știa de fericirea mea și toată lumea trebuia să zâmbească de bucurie auzind de călătoria pe care aveam să o fac. Desigur că vorbesc de lumea din jurul meu.

Numai Mituș era trist. El nu vroia să plec. După ce terminase școala primară, tatăl său îl luase ucenic pe lângă el la rotărie. Îl vedeam toată ziua umblând cu o caschetă pe cap și cu un șorț de piele pe dinainte. Era grasuț, roșcovan și foarte simpatic. Cum avea puțin timp liber, venea la noi în curte și-l striga pe Costin. Mituș se cumințise, pentru că tatăl său avusese grijă să-i aplice pedepse la timpul cuvenit. Citea cărți multe și de câte ori mă vedea, îmi cerea altele. În fața mea era foarte stângaci și căuta să fie cât mai manierat. Alegea cuvinte prinse de prin cărți și niciodată nu știa ce să facă cu mâinile. Ziua nu mai slăbea din ochi fereastra unde știa că am să apar

eu. De câte ori mă vedea ziua, de atâtea ori mă saluta, uitând că mă salutase cu o oră sau două mai înainte. Sau, poate era un exces de politețe. Uneori îmi făcea și cadouri. Tatăl său îi dădea bani duminica pentru nevoile lui, iar el cumpăra cu ei prăjituri pentru mine. Dar prăjituri aveam destule, mult mai bune decât acelea cumpărate de el. Eu însă primeam prăjiturile fiindcă erau de la Mituș. Totdeauna duminica aveam dureri de stomac din cauza prăjiturilor lui.

Când a auzit Mituș că plec la Paris, a rămas trist și o săptămână încheiată nu s-a mai uitat la fereastra unde sedeam eu. Nici cărți nu mi-a mai cerut. Indignată, într-o duminică l-am strigat. Vroiam să vorbesc cu el, nu puteam să-i suport supărarea. Între mine și el era o legătură sufletească, pornită din copilărie, care nu se putea numi nici dragoste, nici prietenie. Era un sentiment aparte. Știam că Mituș mă iubea, dar mai știam că el era gata să se sacrifice pentru mine.

— Mituș, eu tot am să plec la Paris, deși ești supărat, am zis eu.

— Știu, mi-a răspuns el, mai bosumflat, știu că ai să pleci... Ce-i dacă nu vreau eu?...

— Dar tu să nu fii supărat pe mine, Mituș. Eu am să-ți

scriu mereu.

— Nu am să fiu supărat, dar am să fiu totdeauna trist.

Stătea în picioare în sufrageria noastră. Eu ședeam pe scaun și începui să râd de tonul plângăreț cu care vorbea. Cine știe, poate că râdeam ca să nu mă înăbușe tristețea!

— Mituș, nu am să te uit niciodată.

— Cine știe!...

Ochii lui vioi erau plini de lacrimi și nasul cărn parcă se roșise. M-am ridicat de pe scaun la iuțea și l-am cuprins cu brațele pe după gât. Fără să-mi dau seama l-am sărutat. Pe urmă am fugit în camera de alături, rușinată.

Doi prieteni am avut în copilăria mea: pe Mituș și pe Nicolae Comănescu. Dacă pe cel dintâi îl simțeam cum se dezvolta, cum prindea viață și speranțe în ochii mei, pe cel de al doilea îl simțeam cum se pierdea. Am avut noroc cu presimțirile care m-au pregătit pentru orice nenorocire. Parcă eu nu știam că fericirea mea era plăpândă! Pentru că eram îndurerată.

CAPITOLUL VII

CU CÂTEVA ZILE înainte de plecarea mea la Paris a murit Nicolae Comănescu. A murit! A fost un om mare, nu-l pot descrie cât de mare l-am simțit în sufletul meu. Pentru aceasta am insistat asupra personalității sale. Vă rog opriți-vă cu gândirea câteva clipe asupra acestui om și mă veți înțelege pe mine, care am fost și mai sunt încă o umbră a lui pe pământ.

Nicolae Comănescu a murit într-o seară de toamnă, nu țin minte dacă era veselă sau tristă. Era cu noi la masă, a ridicat paharul cu vin și a spus vesel:

— Să bem pentru fericirea Mioarei...

Adică pentru fericirea mea. În loc să bea vinul, a pus paharul pe masă și și-a dus mâna la frunte.

— Mi-e rău! a spus el – chemați un doctor.

Pe urmă s-a prăbușit cu capul pe masă, întinzând o mână care a încremenit pe mâna mea.

Dacă ar fi fost numai atât! Mama era în dormitor, bolnavă. Nu i s-a comunicat nenorocirea decât când doctorul ne-a confirmat moartea lui Comănescu. Dar când a aflat despre cele întâmplare, și-a pierdut dintr-odată

mințile. A rămas complet lipsită de rațiune, nu a mai recunoscut pe nimeni din jurul său. Bietul tata, complet îndurerat ca și mine, nu știa pentru cine să alege, pentru mort sau pentru bolnava din casă.

Costin, care de la început se dovedise un element rău, se transformase imediat. Avea nouăsprezece ani, cu trei ani mai mare decât mine, dar cu prilejul nenorocirii a știut să fie bărbat. Tata slăbise mult. Înmormântarea lui Comănescu a fost un chin pentru el.

Eu am privit cortegiul funebru din dosul perdelelor de la fereastră și eram sigură că odată cu acel mort se îngropau și visurile mele. Da, da! Visurile mele de adolescentă naivă. Visam Parisul, dar erau fete în jurul meu care nu aveau ce să mănânce și ce să îmbrace. Eu însă, să se știe, nu visam Parisul pentru amuzament îl visam pentru învățătura lui, vroiam să mă fac doctoriță ca să pot îngriji gratuit pe toți oamenii săraci. Aș vrea să spun fetelor sărace, că în viața mea, pe care o descriu aici, descriu viața noastră, a femeilor din orice categorie socială. Eu plâng durerea mea de femeie care sunt în afară de cadrul legilor de stat. Atunci când priveam cortegiul trecând, plângeam femeia din mine.

În urma dricului nu era decât Costin, având alături de

el pe Mituș. Sărmanul Mituș! Ce frumoasă era ziua aceea când el se reîntorsese din vagabondaj cu circul, înconjurat de școlarii care strigau în cor: Iartă-l, meștere, că n-are să mai facă!...

Mi-am adus aminte atunci de bereta lui cu moțul roșu, de bluza lui marinărească și cum tatăl lui covârșit de fericirea revederii a strigat: «Mituș!... Unde ai fost, măi diavole?!»...

În dosul perdelelor grele de pluș, am zâmbit, deși eram nefericită. Zâmbetul meu era o dovadă că sufletul îmi rămăsese neatins.

Așa a fost. Sufletul era opera răposatului Comănescu. De la el învățasem să fiu tare și orice durere s-ar fi abătut asupra mea, s-o înfrunt cu strășnicie. Tata era un învins, mama distrusă, eu și cu Costin trebuia să rămânem întregi. Ne-am consultat amândoi și am așternut în fața noastră, fără înconjur, adevărul gol. I-am spus lui Costin: «De acum, să ne dăm seama, suntem scoși în fața vieții, înainte de vreme. Ar fi firesc să cădem neputincioși.»

L-am luat de mână și i-am arătat pe mama zăcând în pat, lipsită de cunoștință, pe tata, bătrân gârbovit, care sedea pe o bancă din grădină, distrus de gânduri negre:

— Privește-i, i-am spus lui Costin – acești doi oameni

nu vor mai fi de-acum, deși trăiesc. Toată munca, deci, rămâne în sarcina noastră, dar mai mult într-a ta, pentru că ești bărbat. Vei fi în stare să duci mai departe munca tatălui nostru?

Costin a rămas câteva minute îngândurat. Pe urmă și-a pus mâinile pe umerii mei și m-a privit în ochi. Îi simțeam tremurătura brațelor.

— Da, Maria, mi-a spus el – îmi dau seama de tot ce ne așteaptă. Mi-am dat seama din prima zi a nenorocirii. Tu ești o fată cuminte. Ai făcut bine că ai vorbit de la început deschis. Da, voi fi om, așa cum a fost și tata. Ai încredere în mine!

Costin mai avea un an până ce termina liceul, eu mai aveam trei ani. Am renunțat amândoi la școală și ne-am dedicat vieții grele care ne-aștepta.

Am trăit mai departe înfrățiți cu adevărat.

Tata, după ce a înțeles hotărârea noastră, nu a mai ieșit din casă, nici măcar pentru a face un pas dincolo de poartă. A trăit retras în camera sa, în tovărășia gândurilor. Ajunsese un bătrân ursuz, care bea cafele, făcea pasențe, sau citea două-trei ziare zilnic. Singurul contact cu lumea îl avea atunci când se certa cu servitorii pentru lucruri de nimic. Nu vedea și nu dorea pe nimeni, nici măcar pe noi.

Dacă vreodată se întâmpla să dea ochii cu noi, striga furios:

— Lăsați-mă în pace!...

Dincolo, în aripa opusă a casei, ședea mama, lungită pe pat, tăcută, cu ochii aproape albi de turburare, complet amuțită, o ruină omenească, fără pic de energie în ea. Nu ieșea din cameră decât noaptea, când străbătea coridorul în halatul cenușiu, spre a merge în balconul din spatele casei, unde ședea o oră, două, fie iarna, fie vara.

Grija casei o duceam eu, ajutată de două femei. Grija moșiei o ducea Costin, ajutat de prietenul nostru Mituș. Tânărul acesta a înțeles în tăcere nenorocirea noastră. A rămas necondiționat lângă noi. Ne-a fost de mare folos. Treburile pe care le făcea, erau isprăvite repede și bine. La el nu încăpea întârziere, pretutindenii avea trecere și era iubit. Cu mine se vedea foarte rar, dar atunci călca în străchini. Eram sigură că mă iubește. Dar niciodată nu mi-a spus. Nu avea curajul sau nu vroia? Cred că mă respecta mai mult decât mă iubea. Nu vroiam nici eu să iubesc. Iubeam pe Mituș ca pe un frate, ca pe Costin. Mă gândeam în același fel la amândoi. Atât. Fiindcă dincolo de inima mea exista un caz de conștiință, respectul pentru casa părintească. Iubirea lui Mituș rămânea ideală.

Gândeam amândoi sau visam împreună ceva frumos pentru o vreme îndepărtată, iar când eram unul în fața celuilalt, nimic nu se vedea din tot ce ascundeam în suflet. Pentru asta ne vedeam rar. Săptămâni întregi nu auzeam decât nechezatul calului său când pleca la țară alături de Costin. Uneori aveam dorința să fug la fereastră și să-i privesc plecând. Atunci nu știam, priveam pe Mituș sau pe Costin. Totdeauna când calul pornea, ochii lui Mituș mai priveau o dată rugători spre fereastră. Pe urmă își făcea cruce și pleca. Dacă în gândul lui se ruga atunci cu speranța la mine, Dumnezeu nu i-a ajutat.

Dar oricum ei erau băieți, viața lor era liberă și veselă. A mea era tristă. Toată bucuria mea era în cele două ore petrecute după amiază în camera în care țineam amintirile de la Comănescu. Cărțile lui îmi rămăseseră mie prin testament. Acolo îl găseam pe el întreg. Lungită pe un divan, citeam cu voce tare, ca atunci când el se afla lângă mine și parcă mai simțeam mâna lui pe părul meu, parcă mai auzeam vocea lui de aramă spunându-mi: «Citește, învață carte multă! Multă!...»

Uneori adormeam obosită cu cartea în mână. Atunci apărea Comănescu, formidabil de mare, impunător și neînfrânt.

Când mă trezeam din somn eram refăcută, toată șovăiala din mine dispărea. Atunci reluam viața, cu însuflețire.

Nu era de invidiat viața mea lângă doi oameni morți, despre care nu știam dacă se urau sau nu. Poate tata gândea ceva despre mama. Nu știu. Și nici nu vreau să știu. Îi vedeam în fiecare zi în parte, dar niciunul nu mă întreba dacă celălalt trăiește. M-aș fi îngrozit dacă aș fi aflat ceva. Vremea mi-i formase în mintea mea la fel. Mi se părea uneori că voi înnebuni între ei, pe neașteptate. Uneori aveam impresia că toată casa se va rostogoli într-o prăpastie în al cărei fund, ultima zdruncinătură îmi va zdrobi creierii.

La dispariția părinților mei nu mă gândeam. Îmi formasem părerea că toată viața mea vor fi polii potrivnici ai casei și că legătura de la unul la altul se răsucea prin inima mea. M-am gândit și la moartea mea. Dar foarte puțin. Totdeauna am avut părere bună despre viață. Nu o trăiam eu bine, dar viața era destul de frumoasă. Altfel cum ar fi umanitatea! Oamenii trăiesc prost – bogați sau săraci. Umanitatea astfel suferă. Dar trei sferturi din suferințele umanității le deține femeia. Nu

este nevoie să înșirui pilde, femeia este robită de două ori, ca femeie și ca legionară a umanității.

Umanitatea!... Cât sunt de mâhnită acum când scriu, nu mă pot opri să nu zâmbesc. După cum văd eu, pentru contemporani, umanitarismul va mai rămâne mult timp încă o năzuință ce se va realiza prin sabie. Ea va fi mai mult timp visul naivilor. Umanitatea noastră de azi este tiparul tunurilor de calibru mare, laboratorul gazelor asfixiante, clădire construită din iluziile moștenite de la Adam și Eva.

Visători naivi!... Noi nu știam cât ne-nșelăm cu umanitatea noastră!

Trei ani de la moartea lui Comănescu am meditat zilnic în camera mea, alături de cărțile lui. Trăiam o viață interioară, adunând cugetarea și simțirea cărturarilor. Era o îmbinare a visului cu realitatea. În ultimul timp ajunseseam să uit, să nu mai simt prezența celor ce mă înconjurau.

Cel puțin dacă viața s-ar fi desfășurat așa. Nu mi-a fost dat să rămân condamnată la un singur soi de supliciu. Atmosfera de cavou din casa noastră a fost sfâșiată de un slab țipăt într-o noapte. Abia mă culcasem când am auzit pașii mamei străbătând ca de obicei coridorul. Pe urmă

am auzit ușa de la balcon deschizându-se și închizându-se la loc. După vreo jumătate de oră am auzit țipătul. M-am sculat și am ieșit pe coridor fără să fac zgomot. Am privit spre balcon. Tata ședea în picioare, rezemat de balustradă, iar mama pe un scaun în fața lui. Ce vroiau acești oameni care nu se mai văzuseră de câțiva ani?

— Taci, striga tata, furios.

Mama plângea, cu fața acoperită cu palmele.

— Nenorocito! Haimana! Ai alergat ca o nebună prin lume. M-ai mințit toată viața!

Abia am avut timp să fug spre celălalt capăt al coridorului, pentru că tata a ieșit furios din balcon, lăsând-o pe mama acolo.

Ce răfuială fusese între ei și de ce țipase mama, nu știu. M-am culcat și am avut un somn foarte agitat. De dimineață m-au deșteptat ciocăniturile violente ale servitoarei.

— Domnișoară, s-a întâmplat o nenorocire!... Cucoana a căzut azi noapte din balcon și a murit...

CAPITOLUL VIII

CÂND A ÎNCEPUT RĂZBOIUL în 1916 eu aveam douăzeci de ani, Costin douăzeci și trei, la fel ca Mituș. Amândoi făceau armata. Moșia o dădusem în arendă țăranilor cu trei ani mai înainte. Cu declararea războiului, speranța în reîntoarcerea lui Costin se spulberase. Atunci m-am hotărât să fac un pas mare. Până când aveam să lăncezesc între pereții casei părintești, uitată de oameni și de soartă?... Fetele de vârsta mea cunoșteau și pe dracul. Eu nu văzusem nici măcar un înger.

Într-o zi i-am spus tatei:

— A început războiul, vreau să ne mutăm la București. Cred că mă înțeleșese destul de bine, fiindcă nu spuse un cuvânt de împotrivire. Am încărcat lucrurile mai trebuincioase, iar casa am lăsat-o în grija unei rude ce urma să locuiască în ea.

La București, ca să am o ocupație m-am angajat ca infirmieră la un spital militar. Acolo am legat prietenii multe și am rămas până la reîntoarcerea armatelor noastre. Pe cât mi-a fost cu putință am căutat să-mi înăbuș sufletul ca să nu mai simt nicio suferință de-a

oamenilor pe care-i îngrijeam în spital. Eram sătulă de durerile întâmpinate până atunci.

Pe lângă suflet, mi-am păstrat și conștiința curată.

După încetarea ostilităților, Costin s-a reîntors din război, tot așa de sănătos cum plecase. Nu ne lăsase nicio urmă furia măcelului care trecuse pe deasupra noastră. O singură schimbare se făcuse: Costin, care plecase cu Mituș, se reîntorsese cu o femeie. O rusoaică infirmieră ca și mine, care-l îngrijise cu devotament în spital. Era o blondă simpatică, de care am fost mulțumiți de la început. Nu am avut de spus nimic contra. Lipsea Mituș.

— Unde este Mituș? l-am întrebat pe Costin.

— A dispărut.

Nu credeam. Dispariția lui Mituș era singurul eveniment dureros, ca o consecință a războiului.

— Spune-mi drept, a murit...

— Nu, a dispărut într-o noapte din spital. Eram în două saloane îndepărtate, dar ne vedeam în fiecare zi. Într-o dimineață când m-am dus să-l întâlnesc, nu l-am mai găsit; dispăruse. Am căutat foarte mult ca să dau de el dar nu l-am aflat nicăieri. Tu știi cum era Mituș totdeauna, misterios.

Fratele meu credea că dacă a zâmbit după cuvântul

«misterios» a cicatrizat durerea pricinuită de dispariția lui Mituș. Nu, eu știam pentru ce dispăruse Mituș: pentru ca să facă loc căsătoriei mele. El nu mai era aventurierul din copilărie.

Într-o seară Costin mi-a spus:

— Vreau să ne reîntoarcem acasă, nevastă-mea este gravidă n-o pot ține aici. Simt că nu suntem la locul nostru în București. Când plecăm?

Fără să mă gândesc prea mult, i-am răspuns:

— Duceți-vă voi, eu rămân aici. Mi-e groază să mai reintru de bună voie în mormântul în care am zăcut douăzeci de ani. Eu rămân aici, mă simt mai bine. Sunt sora ta și trebuie să ai încredere în mine și să mă înțelegi.

Costin m-a înțeles. A plecat cu nevastă-sa și a luat și pe tata cu ei. Am rămas singură în București. Aș putea spune ca am rămas singură în viață. Aveam douăzeci și doi de ani, fără nicio pată pe conștiință și fără niciun gând negru. Voiam să trăiesc și să muncesc. De atunci am cunoscut oameni buni și oameni răi. De prietenia bărbaților m-am ferit, pentru că bărbații, fie buni, fie răi, au același gând când cunosc o femeie fără apărare: s-o cucerească pentru nevoile lor. Așa au încercat să facă și cu mine. Bărbații se nasc cu instinctul de a predomina

femeia? Nu știu. Femeia, ca și bărbatul, sunt făcuți să se caute reciproc. De unde vine, deci, pretenția absurdă a bărbatului: Ești femeie, trebuie să mi te supui?!...

Suntem oameni egali înaintea oricărei divinități. Suntem oameni! Pentru ce facem legi împotriva lui Dumnezeu, căruia ne închinăm?

Nu puteam suferi bărbații pentru că mai erau și materialști. Bărbații când fac cunoștință cu o femeie se gândesc la o afacere. Nici nu o cunoaște bine sufletește când începe târgul: Ce ai? Cât ai? Cum îți stau părinții cu averea? Gândul lor este zestrea femeii, câștigul pe care îl pot avea din afacerea căsătoriei. Dacă îi întorci vorba, răspund gravi și îngâmfați: Suntem bărbați!

Mă gândeam la Ana, nevasta lui Costin. Ea nu-l întrebese nimic pe fratele meu. L-a iubit și l-a urmat mii de kilometri, fără nicio pretenție.

În realitate bărbații sunt mai lași și mai falși decât femeile. Femeia se dă orbește, natural. Iar când greșește, are curajul să spună: am greșit. Observați cât curaj au femeile de stradă pe care le dezavuăm, pe bună dreptate. Pentru cine colindă ele străzile întunecate ale orașelor? Desigur, pentru bărbați. Observați cu cât curaj afirmă aceste nenorocite femei, greșeala?... Bărbații trec prin

fața lor, le înjură, le scuipă, le bat, conform moralei publice. Femeile acestea trăiesc, dacă nu mă înșel, din banii luați de pe dragostea vândută bărbaților. Aceiași bărbați care, după satisfacerea poftelor, sunt din nou moraliști.

Nu mi-a plăcut caracterul bărbaților și m-am ferit de ei.

Pentru că, cu toată neîncrederea mea, eu căutam un suflet care să mă înțeleagă. Aveam nevoie de el în singurătatea mea. Totdeauna am fost singură, în casă, pe stradă, în mijlocul cunoscuților sau necunoscuților, căci pretutindeni nu mi-am găsit perechea sufletului. Și doar eram o fire comunicativă! Eram vioaie, prietenoasă și căutată de toți. Toată lumea mă credea fericită. Numai seara când mă reîntorceam acasă, mi se părea că nimic n-a fost din cele petrecute. Acolo-mi dădeam curs lacrimilor în toată voia. Plângeam în tăcere, sufeream în tăcere, căutând să uit toate. În singurătatea nopților, regretam copilăria, care oricât de ștearsă a fost, totuși mi-a oferit prietenii mulțumitoare, pe Nicolae Comănescu, pe Mituș și pe nefericitul Toporan. De la dispariția lor n-am mai realizat nici măcar o umbră de prietenie. Vedeam lumea roind în jurul meu agitată, prindeam câteva ore pe zi curaj și mă avântam în munca zilei disperată, sperând să

obosesc.

CAPITOLUL IX

DACĂ AM INSISTAT în unele locuri din povestirea mea, am vrut să redau mai pe larg atmosfera în care am trăit și m-am format. Viața nu mi-a fost prea bogată în întâmplări, dar cei câțiva oameni pe care i-am cunoscut în cursul ei, m-au depărtat de la viața banală care mi se cuvenea. Mama mea cu firea ei rece și călătoare; tata, calculat și bun cu mine, dar rău cu mama; Costin, răutăcios și neastâmpărat; Mituș, aventurier; Toporan, țăranul năpăstuit de soartă; și la urmă de tot, colosul, bătrânul meu prieten, Comănescu. Acești oameni au răscolit adânc sufletul meu, încât nu mai puteam să fiu o femeie cum mă cerea societatea. Când se spune «femeie», acum după război, se-nțelege mai repede, frivolitate. Eu n-am fost frivolă. Eram contra tuturor oamenilor. Părerile mele spuse cinstit, dar supărător, oamenilor din jurul meu, erau primite, cu toate acestea, ca o doctorie binefăcătoare. Simțeau nevoia să fie flagelați. Iar dacă lumea mă privea așa cum eram, simțeam puțină fericire sufletească.

Ce aveam de făcut dacă viața asta mi-ar fi devenit

chinuitoare? Eu nu aveam un spirit inventiv cu care să creez metode pentru consumat timpul și odată cu el și viața mea. Întrebarea de mai sus îmi sfredelea inima, îmi ciocănea porțile minții, ca un călător întârziat pe drumuri. Să mă fi măritat? Da, ar fi fost o soluție satisfăcătoare, poate chiar era gândul și speranța mea de totdeauna. Un soț iubitor și respectuos, o casă cu copii, o casă în care să primesc musafiri!... Acestea erau visurile mele. Să muncesc alături de un bărbat, să-mi cresc copiii conștiincioasă, liberi, culți, superiori tuturor copiilor pe care îi cunoscusem. Da! Altă salvare a sufletului meu nu vedeam, decât căsătoria. Cunoșteam trei limbi străine, cunoșteam toate operele celor mai mari învățați ai omenirii, metodele lor de a crește copii buni și înțelepți. Mă opriam cu gândul la un scriitor mare, la Tolstoi. A fost omul în care am crezut. Pentru mine era tot ce vroiam eu. Poate să fi fost greșită, dar spre el mă îndreptase Comănescu. Când vedeam portretul lui Tolstoi, bătrân, cu barba mare, cu mâna înfiptă la brâu, cu picioarele goale, pe câmp, vedeam în el toată sinceritatea posibilă. Dacă am simpatizat în viața mea cu răzvrătiții, am făcut-o numai pentru că oamenii aceștia accelerau, prin jertfele lor, realizarea sincerității tolstoiene. Numai o

sinceritate desăvârșită poate să regenereze omenirea distrusă atât moralicește cât și fizicește. Ar fi timpul să ne trezim. Am trăit un moment de trezire socială după război când am văzut că li se recunoștea țăranilor dreptul la stăpânirea pământului. Pământul este al pământului! Așa striga odată Comănescu. Bietul Toporan, țăranul gloduros, când trecea prin câmpia vâscoasă din fața ferestrei mele, era și el o bucată de pământ, vie, care-și striga deznădejdea: Pământ!... Să ne dea pământ, domnișoară!...

În lumina acestor gânduri așteptam omul care avea să-mi fie tovarășul de viață.

A venit.

Eram într-o seară la o serbare de binefacere în preajma unui Crăciun. A venit în seara aceea când stăteam de vorbă cu mai mulți invitați. Era un bărbat de-o vârstă nehotărâtă. Socotind după tâmplele pe care mijeau câteva fire de păr alb, părea un om de aproape patruzeci de ani. Dar întreaga lui față cu privirea extrem de copilăroasă, în același timp încruntată forțat, îl arăta sub treizeci de ani. Îmbrăcămintea nu tocmai modernă, ba chiar puțin degajată, îl pune în contrast cu ceilalți bărbați din jurul meu, la rândul lor foarte eleganți.

Privind câteva clipe spre acel om care venea spre mine încet, am rămas surprinsă. Deși nu avea în prezența sa nimic din Comănescu, totuși m-a făcut să-mi reamintesc de el. Aveau amândoi un fel de a fi asemănător. Mă refer la aerul ce se desprinde din personalitatea a doi oameni, deși nu au nimic asemănător fizicește. Însă imediat ce vezi pe unul, îți amintești de celălalt. Bărbatul care se apropia de mine, îmi întinse mâna ca unui vechi amic. A fost primul bărbat care nu s-a aplecat asupra mâinii mele ca să mi-o sărute. Gestul acesta mi-a întărit încrederea în el de la început. Vorbea tare, dar calm, fără emoție, lucru care iar m-a surprins.

— Mă numesc Alexandru Predescu îmi vorbi el – sunt avocat, locuiesc în acest cartier pentru copiii căruia dumneavoastră strângeți bani. Vreau să donez și eu o sumă.

— Vă mulțumesc, domnule!... i-am răspuns eu, prima dată stingherită în fața unui om.

Mâna mea, nu știu din ce cauză a întârziat puțin în mâna lui.

Pentru că grupul de bărbați în care mă aflam ne privea cu atenție, mi-am revenit imediat și am căutat să-mi maschez tulburarea cu o notă veselă mai accentuată.

— Priviți, domnilor! am zis către ceilalți – domnul Predescu binevoiește să ne vină în ajutor.

Aproape cu toții cunoșteau din auzite pe avocatul Predescu, cu care erau mulțumiți să facă cunoștință. Au schimbat câteva păreri împreună și mai târziu, adresându-mi-se mie, Predescu a spus:

— Am două mii de lei rezervați pentru dumneavoastră, mâine un funcționar al meu are să vă aducă banii.

Cum în momentul acela orchestra reîncepuse, el s-a uitat la mine, zâmbind.

— Îmi acordați un vals?

De obicei dansam foarte puțin, ca să nu zic defel. Bărbații obișnuiți din jurul meu, renunțaseră de a mă mai invita la dans. Eram gata să-l refuz și pe Predescu, dar simții că-mi pierd din nou prezența de spirit în fața lui și nu-l putui întâmpina cu un refuz. După două dansuri îl rugai să ne oprim.

— Doresc chiar prietenia dvumneavoastră, domnișoară! spuse Predescu ca din senin.

M-am uitat la el mirată.

— Pentru ce vă mirați? Vă surprinde această propunere?

— Mă surprinde sinceritatea dumneavoastră.

Într-adevăr, omul acela aducea o notă de sinceritate, pe care n-o mai întâlnisem de mult în viața mea.

— Vă rog să credeți în această sinceritate, insistă el.

— Dar mă gândesc la ce vă va folosi prietenia mea, răspunsei eu.

— Pentru că și eu, ca și dumneavoastră, duc lipsă de o prietenie sinceră.

— De unde știți că «și eu» duc lipsă de o prietenie sinceră?

El tăcu. Omul acela, despre care nu mă gândeam că va deveni curând soțul meu, părea calm și ședea rezemat de canatul unei uși. În jurul nostru, invitații forfoteau însulfețiți. Eu eram alături de el, fără a ne privi în față. Doar umărul i-l simțeam lângă al meu.

— Dacă ați ști că vă cunosc foarte bine!...

— Cum!?...

— O doamnă mi-a vorbit de dumneavoastră.

În clipa aceea îmi trecu prin gând ceva care mă făcu să roșesc. Mă-ntorsei spre el și-l privii puțin agitată.

— Nu cumva cunoștința noastră a fost pusă la cale de cineva?

Predescu zâmbi, calm.

— Liniștiți-vă, zise el – doamna de care vorbesc lipsește

dintre cei vii de două luni.

Fără să mai ezit, ghicii.

— Doamna Eremia?

Adevărat, doamna Eremia murise de vreo două luni. Era o femeie pe care eu o evitasem, tocmai pentru că nu-mi arătase o prietenie adevărată.

— Și, ce v-a spus despre mine?

— Numai cuvinte frumoase.

— Curios!

— Pentru ce?

— Pentru că femeia aceea nu mi-a arătat niciodată că-mi era prietenă. Aș putea să spun că, din contra, a nutrit sentimente urâte față de mine. Am motivele mele să bănuiesc așa ceva.

Predescu puse o mână sub bărbie și luă o poziție gânditoare, privind în jos. Atunci avui ocazia să-l studiez puțin. Avea o figură de om muncit de gânduri, ochii mari, pleoapele nervoase, fruntea lată, puțin cutată, nasul potrivit, o figură cu bărbia scurtă. Simțeam o atracție către el. Eu, femeia care nu-și oprise ochii pe un bărbat niciodată până în seara aceea.

— Acum, după cele auzite, sunt și eu puțin contrariat, zise Predescu într-un târziu. Vă mărturisesc sincer că

totdeauna când mă întâlnea, îmi vorbea numai de dumneavoastră, ca de cineva pe care-l iubea foarte mult. Am fost avocatul ei vreo cinci ani, nu mi-a spus o vorbă despre alte femei care roiau în casa ei. Într-o zi mi-a pomenit numele dumneavoastră.

— V-a îndemnat să-mi faceți cunoștință?

— Nu.

— Nici măcar nu v-a invitat să veniți, vreodată când aveam să fiu eu la dânsa?...

— Niciodată. Ce-i drept, din curiozitate am rugat-o odată să-mi ofere ocazia să vă cunosc. Mi-a răspuns vag: «Bine, am să mă mai gândesc...» De atunci n-am mai insistat. Dar mi-a vorbit mai departe de dumneavoastră.

Predescu puse ușor o mână pe brațul meu și spuse, schimbând vorba:

— Doriți să luați o limonadă la bufet?

— Cu plăcere.

Străbăturăm salonul ieșind pe ușa opusă aceleia lângă care șezusem până atunci. Desigur că cunoștințele mele erau mirate văzându-mă stând de vorbă cu un bărbat mai mult de zece minute. La bufet ne așezarăm față-n față, ținând paharele în mâini. Nu eram nici veseli, nici triști, eram îngrijorați parcă de cele ce aveam să vorbim. Ne

cercetam la intervale scurte cu privirea, căutând să ne ghicim gândurile.

— Ați putea să-mi spuneți, zise Predescu – pentru ce nu v-ați căsătorit până acum?

Îmi pusese acesta întrebare cu un ton atât de prietenesc, încât în loc să mă supăr, râsei în hohote. Simțeam că vroiam sa par cât mai cochetă și prelungii într-adins râsul ca să nu creadă că m-a jignit.

— Vorbesc serios, adăugă el.

— Cred. Altfel întrebarea dumneavoastră n-ar fi avut rost.

Izbucnii într-un hohot de râs, care dispuse și mai mult pe Predescu.

— Dar nu sunt atât de bătrână pe cât se pare...

— Nici n-am vrut să spun asta. Vorbesc numai că altă fată la vârsta dumneavoastă s-ar fi măritat.

În clipa aceea am suspinat, drept orice răspuns. Predescu tăcu, la fel și eu, câteva minute. Îi ghiceam gândul, și cred că și el, pe al meu. Ne îndreptarăm dintr-odată amândoi spre o fereastră din apropiere. Ajunși acolo, puserăm paharele pe o măsuță.

— Unde locuiesc părinții dumneavoastră? mă întrebă el, grav.

— Am numai tată; locuiește în provincie. Dar pentru ce mă întrebați?... răspunsei eu, căutând să-i înfrunt gravitatea spontană.

Fără să șovăie o clipă, Predescu îmi răspunse, ceva mai luminat la față:

— Pentru că vreau să vă cer tatălui dumneavoastră...

Nu am avut cum să-mi maschez tulburarea, decât cu un hohot de râs. Cred că în minutul acela eram caraghioasă.

— Vi se pare neserioasă propunerea mea?

Ca să fiu în notă, răspunsei prompt:

— Defel. Dar nu înțeleg urgența!

— Nu este defel urgență, am meditat asupra acestei hotărâri aproape trei luni.

— Dar eu până azi nu v-am mai văzut niciodată!...

Iar cum stângăcia mea dispăruse, îi vorbii pe un ton mai accentuat:

— Oricum, dar cred că va fi nevoie de o înțelegere a noastră în primul rând.

— Nu pricep!... spuse el, surprins.

Atunci vorbii mai deschis:

— Este vorba de un lucru la care constat că nu v-ați gândit: părerea mea! Dumneavoastră v-ați gândit trei luni, dar eu?...

— Adevărat, aveți dreptate.

Tocmai atunci un grup de invitați năvăli voios în jurul nostru.

— Conspirați în tăcere! strigă o domnișoară.

Predescu a fost acaparat de un grup, eu de altul.

Din tot acest schimb de cuvinte am rămas impresionată de sinceritatea cu care-mi vorbise. Era o sinceritate pe care o căutam. Desigur că, cu originalitatea sa, Predescu trecea ca și mine, drept un om ciudat. Desigur că se aștepta, din partea mea, la un răspuns tot așa de sincer. Nici nu aş fi fost altfel, dar totuși șovăisem. Tonul sincerității lui Predescu stârnise în sufletul meu o teamă – teama de a nu pierde libertatea pe care mi-o păstram. Pretendentul meu fusese prea sincer, dezvăluisese prea mult atitudinea sa de bărbat.

Oare nu aveam și eu dreptul să cuget? Nu știa el oare, că vremurile acelea în care fetele se măritau după dorința părinților, trecuseră de mult?...

În felul acesta, șovăiam. Predescu era un om superior și dacă-mi ceruse mâna se convinsese că-i corespund, dar pentru că eram o femeie, socotise că nu era prea mare nevoie să afle și părerea mea. Deci prejudecata masculină mocnea și-ntr-un suflet sincer cum era al lui. Niciodată nu

și-a dat silința s-o înlăture.

La despărțire, în seara aceea, mi-a întins mâna, zâmbind prietenește:

— Ești supărată de atitudinea mea?

— Nu aș putea să-ți răspund, căci sunt încă nelămurită. Dumneata nu ai fost destul de clar, sau poate eu nu te-am înțeles...

Apropiindu-se de mine, Predescu mi-a șoptit:

— Sunt la dispoziția dumitale pentru tot ce am discutat. Te rog să mă scuzi dacă am fost atât de îndrăzneț, dar am vroit să fiu mai liber pentru sinceritatea mea.

— Ai făcut bine! i-am răspuns eu grăbită – crede-mă, din prima clipă am fost sigură de sinceritatea dumitale. Altfel de oameni nu vreau să cunosc.

— Deci, suntem înțeleși?

— Nu încă, i-am răspuns eu zâmbind, dă-mi răgaz până mâine după amiază.

— Cum dorești.

A doua zi la ora patru îi scriam: „Sunt de acord”. Scrisoare la care mi-a răspuns: „Sunt, pentru prima dată în viața mea, fericit”.

Așa am ajuns la căsătorie.

Sfârșitul părții a doua

PARTEA A TREIA

CAPITOLUL I

M-AM MĂRITAT CU UN OM pe care nu-l cunoscusem decât într-o seară la o serbare de binefacere, dar era omul pe care-l căutasem ani de zile. Fatalitatea mi l-a scos în cale tocmai când aveam nevoie de el. Altfel nu știu ce s-ar fi ales din sufletul meu!... La început eram căutată de toată lumea, curtată de bărbați și alintată de femei, cu speranța că voi fi una care avea să se acomodeze curând cu firea și apucăturile lor, pe urmă ocolită de toți când au văzut că sufletul meu refuză să primească drept bune toate manifestările în care mai mult zăceau, decât trăiau ei.

Alexandru Predescu a fost pentru mine salvarea. L-am urmat cu toată încrederea și n-a fost o clipă care să mă dezmință că el nu a fost singurul om demn, dintre toți care s-au perindat prin fața mea în cei câțiva ani până la căsătorie. Dar între mine și el a fost o prăpastie. Deși mare

ca om, cult, destul de luminat spre a fi un membru marcant al societății civilizate, sufletește rămăsese mic, ca și ceilalți. Sufletește față de femei. Pentru el, eu eram tot o umbră a bărbatului, femeia care nu trebuia să gândească nimic, ci numai să orânduiască treburile casnice. Rușine nu mi-a fost niciodată de această îndeletnicire. De copilă am dat dovadă că pot orândui o casă care să pară omenească, dar n-am înțeles niciodată că trebuia să rămân la rând cu mașina de gătit, sau cu câinele care păzește casa. Dincolo de atribuțiile casnice, eu eram un om ca toți oamenii. Bărbatul în atribuțiile sale zilnice își contopește creierul cu inima, el este liber, cugetă și iubește laolaltă fără distincție, iar când vine acasă este sătul și obosit de viață. Dar femeia exilată toată ziua între ocupațiile pe care le are, nu se găsește în aceeași situație ca și bărbatul. Ea oare nu are dreptul să gândească? Nu, spun bărbații, ea este femeie. Atâta tot, femeie. Dar ce înseamnă femeie? Păpușă?... Unealtă casnică?... Pentru ce societatea condusă de bărbați nu a desăvârșit această păpușă, ca să nu fi rămas tot o unealtă casnică? Sau să-i fi stâlcit creierul în cap ca să fi rămas nepăsătoare atunci când întâlnește o foaie de hârtie tipărită.

Femeia pentru bărbați nu este nici măcar același lucru ca păpușa pentru copil. S-a comparat greșit femeia cu păpușa. Păpușii s-a simțit nevoia ca să i se adauge un mecanism cu care să pronunțe „mamă” sau „tată” la anumite ocazii. Femeia nu are voie să spună nici măcar în glumă un cuvânt. Ea este mașina care trebuie să gătească mâncare, să-și îndeplinească obligațiile sexuale și să facă copiii necesari societății.

Acestea erau părerile lui Predescu, iar eu, femeia care alergasem toată viața după un vis, trebuia să mă supun. M-am supus. O dovadă că m-am supus este că mi-am călcat pe suflet și am continuat să trăiesc cu soțul meu. Iar din ziua când am devenit mamă, am uitat și de pasiunea sufletului meu. Eram de atunci legată prin instinct de casa lui Predescu.

Primul meu copil a fost o fetiță. Pentru sufletul copilei mele jertfisem sufletul meu. În ea mă vedeam pe mine. Descătușarea ei o doream. Știam ce o așteaptă, ce situație i se rezerva, viitorul ei era viața pe care o trăiam eu. Am pornit cu viața și cu nădejdea, mai departe. Am întruchipat în fetița mea tot idealul și soțul meu nu a știut pentru ce, la botez, am dat ca nume copilei mele, Speranța. Făcusem cum fac toți idealistii. Am întâlnit un

muncitor idealist care-și botezase copilul cu numele de Libertatea. Fiecare visează în felul lui!

Muncitorii au ajuns până acolo cu lupta lor, ca să poată cugeta la libertate. Noi, femeile, am rămas numai cu speranța.

„Speranța” mea creștea mare, și tot așa cum altă dată Comănescu mă formase pe mine și mă umanizase sufletește, doream și eu atunci să fac din fetița mea o femeie superioară. Așa am făcut și cu cei doi băieți pe care i-am căpătat mai târziu. Am dorit ridicarea copiilor mei spre cele mai înalte culmi sufletești.

Predescu s-a opus. Era contra gândurilor și faptelor mele. Predescu era bărbat autoritar și vroia să i se facă voia și să nu i se iasă din cuvânt. Asta nu am putut să primesc atunci când erau în joc copiii. Dar el nu a vrut să țină socoteală de mine. A deschis lupta pe față și s-a străduit să mă covârșască. Recunosc, era mult mai tare decât mine, era omul care-și cultivase voința și nergia fenomenal. Era omul argumentelor puternice, știa să-și insinueze motivele pentru a învinge. Îl admiram pentru marele lui talent, chiar atunci când mă simțeam învinsă de el. Dar în același timp îl și uram. Nu l-am iubit niciodată, n-am avut când, pentru că din prima zi am

văzut în el bărbatul dominator. L-am luat din calcul, am știut ce mă aștepta, dar am socotit că mai convenabil ar fi fost el în locul oricărui dintre bărbații care mă curtau jignitor. Nu mă consider o excepție, subconștient toate femeile fac la fel, pentru că nu se poate altminteri. Bărbații, prin forța lor transformă femeile în dușmani. Dacă n-ar fi instinctul care impune viața prin legătura dintre femeie și bărbat, cărțile s-ar da pe față.

Am așteptat ani de-a rândul ca Predescu să-mi întindă o mână prietenească, să sudăm prin prietenie viața noastră și să formăm viața copiilor noștri pe care amândoi îi iubeam deopotrivă. Nu a primit. Am căzut la picioarele lui și i-am cerșit prietenia, rugându-l să țină seamă că sunt și eu un om. M-a refuzat. Nu eram om, eram femeie. Întindea mâna prietenește tuturor dușmanilor care doreau să-l suprimă. Mie totdeauna când pleca de acasă, îmi săruta mâna, dar știam că în sărutul lui stătea tocmai gestul cel mai jignitor pentru o femeie. Nu se sărută mâna cuiva pe care nu-l recunoști ca om egal, decât numai când vrei să-l umilești.

CAPITOLUL II

ODATĂ AM ÎNCERCAT să rup căsnicia care nu-mi convenea. Era cam la patru ani după ce ne luasem. Tocmai atunci mai aveam puțin până să nasc al doilea copil. Încercai să plec prin surprindere, de aceea anunțasem mai din vreme pe Costin. El îmi răspunsese că sunt bine venită în casa lor. Vroiam să-mi părăsesc soțul și primul copil, refugiindu-mă departe, fără alt gând decât acela de a rupe orice legătură cu lumea. Credeam că voi reuși să dispar. Știam că săvârșesc o nedreptate ca mamă, dar eu încercasem toate posibilitățile de împăcare, iar în loc să reușesc, am întărit și mai mult asperitățile. Eram învinsă.

Într-o zi când soțul meu lipsea de acasă, am strâns în două geamantane toate lucrurile necesare. N-am spus nimănui nimic, am complotat în tăcere. Seara la masă, Predescu nu a înțeles emoția mea. După ce am trimis fetița la culcare am simulat o indispoziție și m-am retras în camera mea. Intrând acolo nu m-am dezbrăcat ca de obicei, am luat o carte și m-am așezat la masă încercând să mă liniștesc în vederea actului pe care-l săvârșeam.

Cartea îmi tremura în mână. Am lăsat capul deasupra cărții, pe masă, neputând să-mi înfrânez emoția. Am plâns. Mă gândeam la viața care trecuse fără niciun rost, mă gândeam la Comănescu, și mă mai gândeam că toate visurile mele rămăseseră tot vise. Dacă Comănescu m-ar fi lăsat așa cum eram, o fată de boier, ca toate fetele din jurul meu, mărginită la tot ce vedeam, aș fi rămas ca ele, mă măritam și eu cum s-au măritat ele, și poate eram fericită în felul meu. A venit el, cu ideile și cărțile lui, m-a cucerit și mi-a dat o altă îndrumare, alt crez despre viață, nefericindu-mă până acolo încât să nu pot suporta viața alături de un om cumsecade ca Predescu. A fost prima dată când am regretat că l-am cunoscut pe Comănescu. Vinovată eram eu, Predescu a fost bun. Nu-l iubeam. Îl respectam doar, ca pe orice om cumsecade. Plângeam. Covârșită de amărăciune sufletească, am adormit cu capul pe masă.

M-am deșteptat simțind o greutate pe umăr. Era mâna lui Predescu. Mă privea foarte îngrijorat. Era ceasul unsprezece seara și el nu se culca decât după miezul nopții. Ședea până atunci în biroul său unde-și aranja treburile pentru ziua următoare.

— Maria! mi-a zis el, îngrijorat. Ce faci aici? Pentru ce

nu te-ai culcat încă până acum?

— Nu pot dormi, am răspuns eu.

— Dar te-am găsit dormind cu capul pe masă!

M-a apucat de umeri și m-a privit în față.

— Ce ai tu, Maria?

Nu am putut să-i răspund nimic, am lăsat din nou capul pe masă și am început să plâng cu hohote. Predescu m-a cuprins în brațe, mai îngrijorat.

— Liniștește-te, treci în pat. Ce ai?

Nici el nu știa ce să-mi vorbească. Știa bine ce aveam, dar nu-și închipuia ce vroiam să fac. Credea că sunt într-o indispoziție trecătoare, care poate se datora în mare parte sarcinii.

— Gândește-te că-ți poate face rău această greșeală! îmi reproșa el, ajutându-mă să mă întind pe pat.

Când se așeză lângă mine așteptând să mă liniștesc, mă gândeam să-i mărturisesc intenția pe care o aveam în noaptea aceea. Nu a mai fost nevoie; cele două geamantane care erau lângă patul meu, m-au trădat.

— Pentru ce sunt geamantanele acestea aici? m-a întrebat el foarte mirat. Nu i-am răspuns nimic; întorsei, doar, capul, în altă parte. El se ridică și apucă unul dintre geamantane cu o mână. Era greu. Cheile atârnavu legate de

mâner. Tot mai surescitat, Predescu deschise unul și găsi înăuntrul lui lucrurile mele adunate pentru plecare, așa cum le pusesem.

— Ce-ai vrut să faci? întrebă el, îngrozit.

Nu i-am răspuns nici de data aceea, dar am început iarăși să plâng.

— Maria, ai vrut să pleci, spune?...

Acoperindu-mi fața cu mâinile, am răspuns:

— Da.

S-a lisat o tăcere între noi, câteva minute. El privea în jos, eu așteptam cu fața acoperită, dojana. S-a sculat de pe scaunul pe care se așezase și a pornit abătut prin casă. A ocolit de câteva ori patul meu și mai târziu s-a oprit pe neașteptate lângă mine. Tocmai atunci ridicasem capul ca să văd dacă batista mea era pe noptieră.

— Pentru ce? m-a întrebat el încet.

Am ridicat din umeri și i-am răspuns:

— Nu pot și-ți spun.

A continuat să se plimbe, agitat.

— Maria!... Te-nțeleg, vrei să pleci pentru că viața lângă mine ți se pare nesuferită... așa este?...

Nu era adevărat, viața lângă el nu era mai nesuferită decât lângă alt bărbat. Nu viața lângă el, ci viața mea de

femeie mi se părea nesuferită, căsătoria mea era lipsită de plăcere. Eu eram femeie, el era bărbat, nu putea să mă înțeleagă, nu putea să știe ce-i lipsește sufletului meu. Nu aveam ce să răspund soțului meu, am căutat să tac și să-i evit privirea.

— Spune-mi pentru ce vrei să pleci?

Ștergându-mi lacrimile i-am răspuns:

— Alexandre!... Te rog, nu mai insista, nu-ți pot răspunde.

— Pentru ce?

— Pentru că nu se poate spune.

El se apropie mai mult de mine și-mi puse o mână tremurătoare pe umăr.

— Vrei să-ți spun eu pentru ce ai încercat să pleci?

— Nu, i-am răspuns eu scurt.

Și mă uitai îngrozită în ochii lui.

— Ți-e teamă! spuse el agitat.

— Nu mi-e teamă! strigai eu. Nu ai să-mi spui, pentru că, după cât observ, nici nu bănuiești măcar... dar ai să mă jignești, sunt sigură...

— Ba știu!...

— Alexandre, nu poți să știi. Dacă ai fi bănuیت, lucrurile n-ar fi ajuns aici.

Alexandru Predescu era o fire nervoasă. În sufletul său fremătau uneori și fiorii geloziei, pe care se pricepea s-o mascheze fin. Am observat acest sentiment, din obiceiul pe care-l avea de a căuta în lucrurile mele, fără ca eu să știu. Ani de zile am găsit cutiile și dulapurile mele cercetate cu multă atenție. Credea că nu știu, dar de la prima oară am observat că eram spionată. Nu i-am reproșat nimic. Dacă eu eram nevinovată, prea puțin îmi păsa de lipsa lui de încredere. Pe urmă am crezut că-i face plăcere această ocupație.

În noaptea aceea am simțit că voia să-mi strige în față această acuzație și l-am oprit:

— Nu-mi spune nicio vorbă grea! Avem copii care ne leagă, ei nu trebuie să suporte greșelile noastre!...

— Dar spune-mi odată, ce ai?... ce vrei?...

— Nimic. Sunt lucruri care nu se spun. Lasă-mă să plec, atâta vreau!...

— Nu te mai poate reține nimic în casa aceasta, nici măcar copilul?... Copiii noștri, Maria!...

Am voit să strig: nimic! dar privirea lui era atât de îndurerată, că am căzut învinsă pe pat. Aș fi vrut să mi se nchidă ochii pe vecie, sau să fi fost un vis toată întâmplarea. Nu am mai spus o vorbă, nici el nu m-a mai

întrebat ceva. Am rămas amândoi muți, unul lângă altul, până a doua zi de dimineață. Când deschideam ochii și-l vedeam, era un om înfrânt, care ședea cu capul în palme, deznădăjduit, ca și mine.

Tocmai la ziuă am îndrăznit să-l întreb:

— Nu te culci. Alexandre? Ești obosit.

— Da, a răspuns el.

A tras la o parte așternutul și s-a întins pe pat, îmbrăcat cu halatul. Mi-a luat o mână lângă obrazul lui și am simțit-o caldă de lacrimi. L-am lăsat adormit și am ieșit afară pentru treburile casei. Când ne-am revăzut, nu am mai pomenit nicio vorbă despre cele petrecute. Am trecut cu vederea și am uitat amândoi.

„Copiii noștri, Maria!”...

Ah, da! copiii noștri... Aceste două cuvinte îmi sfredeliseră inima, nu mai eram a mea, nici a lui, eram mama copiilor noștri. Un copil era în camera de alături sub supravegherea unei femei străine, altul... în drum spre lume, alături cu durerea mea, cu sufletul meu și cu legea maternității care nu vrea să știe de nimic, care nu cruță și nu îngăduie luxul meu de idealism.

Sunt mamă!... Ce frumos sunau aceste cuvinte! Ce mândră eram când simțeam puțin mai jos de inima mea

încă o bătaie ușoară, încă o inimioară scumpă, zvâcnind! Uneori noaptea, întinsă pe pat, îmi țineam răsuflarea, pentru ca să aud și să simt mișcările năzdrăvanului mititel care se frământa în corpul meu. Pe al doilea copil l-am iubit înainte de a-l naște. Nici nu voiam să cred că nu va fi băiat. Băiat a fost. Când, după o lună de zile l-am văzut lângă mine în pat, dolofan și cu pumnișorii strânși ghem, cu toate durerile ce le aveam, am început să hohotesc de bucurie:

— Măi copilule, de ce n-ai fost cuminte?... De ce ai supărat pe mămica ta mereu?...

Nu avea mai deloc nas și plângea de foame. Când l-am pus la piept s-a năpustit ca un purceluș obraznic. Totdeauna Grigoraș a fost dolofan, mâncăcios și cârn.

CAPITOLUL III

AM CĂUTAT SĂ RĂMÂN mama copiilor mei. După câțiva ani am mai căpătat un băiat. Aveam trei copii. Fetița cea mare începuse să meargă la școală, Grigoraș zburda și el prin casă voios. Numai cel mai mic, când împlinise doi ani părea încă slab. Eram îngrijorați de el. Medicul a insistat să duc copiii la aer, undeva prin apropierea munților. M-am sfătuit cu soțul meu și am hotărât să ascultăm îndemnul medicului.

Pe la începutul unei veri frumoase am pornit cu copiii la o rudă a lui Predescu, într-o stațiune climaterică. Era pentru prima dată când evadam din locuința noastră într-un oraș mai îndepărtat. Până atunci petrecusem verile toate la o vie în apropierea Capitalei. Nici măcar nu mă dusesem să-l văd pe tata. Costin venea la noi foarte rar, uneori aducându-și cu el soția și copiii. De la Costin nu m-am așteptat niciodată să facă lucruri extraordinare, de aceea când îl vedeam în fiecare an tot mai gras și mai nepăsător, nu mă miram prea mult. Vizitele lui nu-mi procurau mare plăcere.

Avea același, mereu același subiect de discuție: afacerile

comerciale și procesele pe care i le aranja Alexandru. Avea multe procese. Redevenise Costin din copilărie: arțăgos, brutal și hrăpăreț. Predescu era uimit de nelegiuirile lui Costin și dacă n-ar fi fost fratele meu, nu l-ar fi dorit nici măcar ca client. Soția lui nu era nici ea mai bună, se asemuise cu el ca două picături de apă.

Plecând la munte, a mers și Alexandru cu noi pentru câteva zile. Pe urmă ne vizita în fiecare duminică.

Eram foarte mulțumită, aerul era prielnic copiilor, orașelul era foarte liniștit și cum eram printre primii vizitatori, o duceam foarte bine. Dimineața plecam cu copiii afară la câmp, până la vremea prânzului. Acolo, lângă ei, nu mai eram mama lor, alergam cu toții pe câmp, culegeam flori sau mergeam la o stână de unde cumpăram lapte proaspăt. Aerul era tare, înviorător, soarele cald și izbea cu razele sale în pereții munților pe care îi vedeam ca niște pete cenușii în zare.

După masă copiii se culcau, eu luam o carte și treceam peste drum de casa noastră, într-un parc mititel, unde citeam la umbră pe o bancă până spre seară, când servitoarea venea cu copiii ca să ascultăm muzica militară.

În fiecare zi viața aceasta se repeta și mi se părea tot

mai frumoasă. Sâmbătă seară mergeam cu toții la gară și așteptam pe Predescu. Când ne revedea după fiecare săptămână de absență, era foarte încântat de progresele sănătății noastre.

Parcă-l aud spunându-mi, râzând:

— Ai întinerit!... Parcă ai fi o fetiță de vârsta Speranței. Parcă ai fi soră cu ea, nu mama ei!...

Duminica familia noastră făcea vizite. Ne duceam la rudele lui Alexandru, sau la alte familii de vizitatori ca și noi.

Luni de dimineață Predescu pleca, lăsându-ne iarăși o săptămână întreagă să petrecem în voia noastră.

Într-o după amiază ședeam ca de obicei în parc pe o bancă, la umbră. Citeam cu foarte mare atenție o carte. Nu-mi plăcea să privesc lumea din jurul meu, foarte rar ridicam privirea de pe carte, poate numai ca să mă uit în balconul casei de peste drum, unde știam că dorm copiii mei. De obicei la ora aceea era lume foarte puțină în parc. Nu știu ce m-a făcut să ridic o clipă privirea spre un bărbat care se așezase pe o bancă puțin mai departe de mine. L-am privit doar o clipă și foarte puțin i-am observat profilul. Mi-a rămas în minte acel profil neclar și nu puteam să-l mai uit. Totuși nu vroiam să mai privesc

încă o dată spre el. Mi se părea ceva cunoscut. Am întâlnit multe figuri, dar toate trecătoare, nu reținusem pe niciuna și nu mă interesase niciuna. Simții că nu voi mai înțelege nimic din carte, dacă nu voi mai privi încă o dată omul de pe banca vecină. O astfel de impresie ciudată nu mai avusesem până atunci. Fără să vreau privirile mi se duseră spre el. Prostie! L-am privit în față, dar n-am recunoscut pe nimeni. Însă bărbatul a tresărit și a rămas cu privirea fixă spre mine. Părea un convalescent sau chiar bolnav pentru că, deși era zi de vară, purta pardesiu. Odată curiozitatea satisfăcută, nu am mai avut pentru ce să mă uit. Nu-l cunoșteam.

Dar străinul a rămas cu privirea pironită la mine. Îi simțeam luminile ochilor asupra frunții mele.

Cine era omul acela?...

După vreo jumătate de oră am observat, pe deasupra cărții mele, cum străinul s-a ridicat și a pornit spre alee, spre partea unde mă aflam eu. Îi auzeam pașii apropiindu-se. În dreptul meu s-a oprit, adresându-mi-se încurcat și cu o voce slabă:

— Dacă nu vă supărați, doamnă, îmi pare că vă cunosc!...

Am ridicat privirea încruntată, gata să-i strig în față

indignarea ce-mi stârnise îndrăzneala lui.

„Desigur”, gândeam, „un obraznic, ca mulți alții, care caută să intre în vorbă cu orice femeie pe care o vede singură”. Întâlneam zilnic bărbați care mă salutau, fără să mă cunoască. Am rămas cu privirea fixă spre omul acela, căutând să-mi înăbuș indignarea.

— Nu mă mai cunoașteți? Sunt eu...

Am pus mâna la gură uimită și am exclamat aproape cu lacrimi în ochi, terminându-i vorba:

— Mituș!!...

Întâi i-am recunoscut vocea, apoi figura.

— Da, eu sunt!...

— „Unde ai fost, măi diavole?!”...

Am repetat într-adins vorbele tatălui său, cu lacrimi în ochi ca și Mituș. El zâmbea printre lacrimi.

— Ce mai faci, Mituș? Unde ai fost până acum?...

Cum nu-l recunoscusem, deși nu se schimbase mai deloc? Era același Mituș din copilărie, cu ochii negri, cu fața bucălată și tot așa de dolofan și nostim. Doar mustața o avea în plus.

— Am fost plecat în străinătate, mi-a răspuns el cu vorba lui în vârful limbii – iarna trecută m-am înapoiat. Nu v-a spus Costin?

— Nu mi-a spus nimic!

— Da, zise Mituș trist – Costin, acum este alt om, nu am mai reluat prietenia veche. Pe urmă, nici eu nu am rămas mult timp acolo, am plecat la București.

— Ce-ți mai fac părinții?...

— Tata a murit.

— A murit tatăl tău, Mituș?!...

— Da.

— Sărmanul! Dar mama?

— Mama este cu mine la București. Eu am fost bolnav, m-am făcut bine și acum sunt aici la aer.

Amicul meu din copilărie, Mituș!... Câte amintiri despre el nu mi-au venit potop în minte, văzându-l. Aproape că-l și uitasem în ultimul timp. Rar, când și când mă gândeam la năzdrăvăniile pe care le făcea în tovărășia lui Costin. Dragostea ascunsă ce o nutrea pentru mine. Fiorii tinereții!... Fiecare fată a avut un tânăr care o iubea în ascuns. Am avut și eu pe Mituș. Toate trecuseră, eu eram acum măritată, aveam trei copii...

— Îți mai aduci aminte, Mituș, de când ai fugit de la școală, cu circul ambulant?...

— Da, mi-aduc aminte.

— Ce-ai făcut cu bereta marinărească?

— O păstrez și-acum.

— Glumești, Mituș?...

— Nu. Mama a pus-o bine. Când am venit mi-a arătat-o. Mai am încă una, pentru că tot în marinar am venit îmbrăcat și de data asta. Am lucrat pe un vapor francez, cinci ani.

Am început să râd cu hohote. Era nostim cum povestea despre beretele lui.

— La București ce faci?

— Lucrez, sunt maistru la o fabrică.

Am observat la Mituș că-și ascundea tristețea cu o bucurie forțată. Era aceeași tristețe pe care o avea și înainte de a pleca în război. Atunci știam că mă iubea, dar după atâția ani trecuți... Ochii care nu se văd, se uită.

Toată noaptea m-am gândit la Mituș. Eram mulțumită că viața lui aventuroasă nu-l schimbase defel. Mituș a fost singurul meu prieten din copilărie, revederea lui îmi trezise amintiri. Atunci când el mă iubea în ascuns, eu îl iubeam ca pe un frate. Apropierea noastră ar fi fost o aventură de roman. Cred că Mituș a gândit la fel cu mine.

Dar în noaptea aceea nu mă gândeam atât de mult la trecut cât la prezent. Am fost doi copii visători, el visa la aventuri, poate punând la rând și dragostea ce o avea

pentru mine; eu visam la o viață superioară, la o căsnicie ideală, la o luptă contra relelor pământești, alături de un om care să-mi fie prieten. Ce realizasem eu, și ce realizase Mituș? El se reîntorsese, după câțiva ani de aventuri, același care plecase, gata să reia seria aventurilor, dacă nu l-ar fi oprit mamă-sa. Nu pierduse nimic din energia sa, doar o boală trecătoare îl oprise puțin din drum. Dar eu? O femeie înfrântă, mamă a trei copii care dormeau obosiți, alături de camera mea. Realizasem trei copii, atât!... Dar la acest rezultat ajungeam fără să fi visat douăzeci de ani. Copii realizează orice femeie, dar curajul lui Mituș nu-l avea orice bărbat. Era energic și hotărât, era superior, nimic nu-l oprea din drum. Privirile pe care le-arunca ferestrei mele în adolescență, le-am socotit gesturi copilărești. În ziua aceea îmi spunea foarte simplu:

— Vreau să plec iarăși în străinătate, sunt altfel de oameni acolo, de pildă francezii, oameni respectuoși, înțelegători... am învățat multe lucruri frumoase de la ei.

— Pentru ce ai venit? l-am întrebat eu.

— Am fost puțin bolnav și după moartea tatei, mama rămăsese singură. Pe urmă vroiam să mai văd lumea de aici, încă o dată. Acum când voi pleca nu mă mai reîntorc, plec pentru totdeauna.

Se vedea că dragostea pentru bătrâna lui mamă îl oprea să plece. Am vroit să-l mai revăd în grădina publică, dar dispăruse. Nu știam ce s-a făcut. În fiecare zi îl căutam cu privirea printre vizitatori. O singură dată l-am zărit din balconul casei, dar până să mă dau jos, dispăruse. Într-o zi l-am surprins pe o alee din parc, gânditor.

— Mituș! i-am reproșat. Pentru ce nu te mai vezi?

A îngânat o scuză pe care n-am înțeles-o. A vorbit puțin cu mine și n-a avut nici cel mai mic zâmbet de bucurie. Ne-am despărțit promițându-mi că va veni duminică în parc ca să-i fac cunoștință cu soțul meu. Nu a venit. Nici nu l-am mai văzut cât timp am stat în localitate.

CAPITOLUL IV

AU TRECUT DE ATUNCI VREO DOI ANI fără să mai aud de Mituș. Dispăruse fără urmă. Revederea lui trezise în mintea mea amintiri duioase. Preocupată de viața familiei mele, de îndatoririle de mamă și soție, uitasem de singurul meu prieten din copilărie, așa cum uitasem de nefericitul Toporan, sau de Comănescu. Mă pasiona creșterea copiilor, viața și mai ales viitorul lor. Eram hotărâtă să rămân așa.

Apăruse pe neașteptate Mituș, el, care supraviețuise celorlalți, copilul care mă amuzase cu năzdrăvăniile lui, odinioară. L-am revăzut astfel, deși se maturizase și vroia să pară mai serios, de aceea poate dispăruse într-un mod atât de misterios. Nu-i convenise, desigur, primirea mea. Am așteptat mereu să mai dea un semn de viață. Costin, de câte ori l-am întrebat de Mituș, nu a avut ce să-mi răspundă. Eram sigură că plecase din nou în alte meleaguri. Pasăre călătoare; Mituș!... Tu nu ești făcut pentru a te statornici. De când erai copil cercetai geografiile și te pasionau călătoriile peste mări și țări.

Mă obișnuisem cu gândul că Mituș dispăruse, și de

aceea nu am mai pomenit nimănui despre el. Acest om fusese pentru mine de o mare importanță sufletească, era singurul care se gândise la fericirea mea și singurul care oftase pentru mine. Avusese atâta simțire încât înțelesese că pentru fericirea mea el trebuia să se sacrifice. Eu eram pentru el un vis ce nu avea să se realizeze. Credea că nu-l înțeleg și sunt sigură că-n adâncul sufletului mă ura crezându-mă nesimțitoare. L-am înțeles totdeauna și l-am stimat pentru nefericirea sa. De când l-am văzut în parcul orașelului de la munte m-am gândit mereu la el, am plâns uneori pentru viața lui pierdută și mă condamnam singură, socotindu-mă vinovată de suferințele acelui om. Îi hrănisem iluziile cu prietenia mea. Bunătatea mea îl încurajase să creadă că eu voi răspunde vreodată la dragostea lui. Mituș a fost pentru mine un suflet ales, dar nu am crezut în el. Mi se părea nestatornic, un om care nu se gândea decât să evadeze, poate chiar și de lângă mine. Pentru asta nu am crezut în el. Dar am fost înșelată-n socotelile mele.

CAPITOLUL V

AVOCATUL ELIAD a cunoscut prea bine atmosfera casei noastre. Cred că a simțit toate neînțelegerile sufletești dintre mine și Predescu. Am observat de multe ori că se insinua în mijlocul nostru pentru ca să afle toate secretele ce ne diferențiau. L-am lăsat și chiar l-am ajutat uneori, ca să afle mai mult decât trebuia să afle un prieten. Aveam nevoie de un om cinstit și altul mai bun decât el nu aveam. Am avut nevoie de cineva care să mă înțeleagă și să mă apere, pentru că în ultimul timp simțeam fugindu-mi terenul de sub picioare. Eram zdrobită. Dacă nu ar fi fost avocatul Eliad care să mă apere, simțeam că va trebui să ies în stradă și să urlu de durere. Știam că am să cad, fără puțința de a-mi mai reface cândva personalitatea pierdută. El a fost ultimul meu sprijin. Prietenia noastră a enervat pe soțul meu, deși el mi l-a recomandat. Asta era la început. Pe urmă mi-a dat să înțeleg că pune la îndoială sinceritatea prieteniei noastre. Era gelos. Am plâns și am renunțat într-o noapte, după o discuție aprinsă, la prietenia acelui om. De atunci am rămas cu desăvârșire singură. Câteva luni de zile avocatul Eliad nu a mai venit

pe la noi; auzeam de la servitoare că trece rar prin biblioteca noastră. Într-o seară Predescu a căutat să mă convingă că nu a fost gelos, dar că se temea să nu bată la ochi prietenia unui bărbat neînsurat. Atunci am strigat revoltată toată lipsa de încredere ce-mi acorda și suferința ce o înduram în casă alături de el. Pătruns de revolta mea, Predescu a cedat, lăsându-mi libertatea ca să invit în casa noastră pe oricine vroiam. Totuși eram hotărâtă să nu mai reiau prietenia cu avocatul Eliad.

Dar iată că într-o zi, domnule Eliad, apare evenimentul fatal, evenimentul care avea să distrugă căsnicia noastră, iremediabil. Atunci te-am chemat la mine și ți-am vorbit de o bătrână necunoscută, care a venit să mă roage ca să derutez pe Predescu în procesul intentat fiului său. Te-am mințit. Bătrâna nu era o necunoscută, era mama prietenului meu din copilărie, mama lui Mituș. El a fost lucrătorul pe care l-ai apărat în proces. Cred că s-a preparat, undeva în spațiu, această întâmplare atât de potrivită pentru nenorocirea noastră. Dar prin această nenorocire am mai putut afla de soarta prietenului meu Mituș. N-am spus nimănui că cunoșteam pe acel om, nici măcar dumneata. Credeam că va trece totul sub tăcere.

Cred că oricine ar fi făcut la fel. Dar Predescu, care era om inteligent, a bănuțit ceva. Greșeala mea a fost că nu i-am spus de la început adevărul, deși același rezultat ar fi fost. În seara când te-am rugat pe dumneata să iei apărarea lucrătorului împetricinat, Predescu nu știa nimic, dar nu știu cum că în ziua următoare a căutat să afle tot secretul, fără ca să știu eu. După trei zile am primit o scrisoare de la Mituș, trimisă prin mama lui:

„Doamnă, vă rog să renunțați la tot ce ați plănuit pentru apărarea mea. Vă mulțumesc pentru acest bine și sunt fericit, că-n aceste momente de grea cumpănă pentru mine, tocmai sufletul dumneavoastră m-a înțeles. Domnul avocat Predescu a fost la mine și mi-a cerut explicații. Am căutat să-l conving că totul n-a fost decât explozia bunătății de care dumneavoastră sunteți animată. A plecat neîncrezător. Încă o dată vă mulțumesc și vă mai rog să renunțați la orice”.

Bătrâna nu știa nimic, nici dumneata care te angajaseși ca să-l aperi. Știam numai eu, Predescu și Mituș.

Ce aveam de făcut atunci? Am cugetat toată ziua, fără folos. Seara, după masă, am întins scrisoarea lui Predescu. Ședea pe scaun, citind ziarul liniștit. Aruncă o privire asupra scrisorii, apoi mi-o înapoie:

— Da, este adevărat.

Pe urmă a continuat să cerceteze ziarele pe care le-avea în mână. O liniște aparentă domnea între noi amândoi, dar desigur, în suflet eram agitați peste măsură. Vedeam bine cum degetele lui Predescu țineau încordate ziarul, ca să-și ascundă emoția. La fel eram și eu.

— Nu te-nțeleg defel. Alexandre, i-am zis eu, pentru ce ai fost la închisoare?

El m-a privit pe deasupra ziarului, încruntat.

— Ar trebui să înțelegi fără explicații: ți-ai permis lucruri care te dezonorează!...

— Nu este adevărat, nu am greșit cu nimic. Am vrut să dau o mână de ajutor unui om pe care-l cunosc din copilărie! Oare tu n-ai fi făcut la fel?...

— Nu se face nimic fără consimțământul bărbatului... Te rog să crezi că ai săvârșit cea mai gravă abatere față de mine. Am bănuir ceva de la început și m-am informat. Bănuiala mea a fost întemeiată.

— Pentru ce nu m-ai întrebat pe mine?

— Pentru că nu ai procedat sincer. Ai înarmat oameni contra mea...

Altădată poate, la o astfel de acuzație, m-aș fi pierdut. De data aceea am rămas calmă. M-am apropiat de e și l-

am privit în față fără nicio teamă.

— Tu ești de vină, Alexandre!... i-am strigat.

El a început să râdă cu hohote, batjocoritor. Râsul lui m-a indignat.

— Ei bine... am adăugat eu – cu toată acuzația pe care mi-o aduci, eu nu mă consider vinovată!... Dimpotrivă, te acuz că nu ai știut să fii față de mine decât bărbatul căruia nu am îndrăznit să-i comunic o rugămintă atât de puțin importantă. Ce ai făcut din mine, dumneata care râzi cu atâta plăcere când inima mea este îndurerată?...

S-a ridicat de pe scaun și prea puțin formalizat de vorbele mele, mi-a spus, vroidnd parcă să închidă discuția:

— Te-am respectat destul.

— Mulțumesc! A fost respectul pe care-l acorzi și șoferului. Poate mai puțin...

— Cum de ai ajuns la această constatare?!...

— Pentru că într-o chestiune cu vreun om de serviciu, nu ți-ai fi permis să jignești în felul acesta. Pe mine m-ai batjocorit, mi-ai călcat în picioare sufletul, pentru ca să mă poți înfrânge, la orice ocazie. Acum, mă întrebi pentru ce te-am neglijat. Prea târziu. Ai făcut din mine un dușman cu care să te lupți, în lipsa altuia veritabil, dar un dușman de care erai sigur că nu va reacționa niciodată, un

dușman pe care oricând puteai să-l sfidezi, să-l învingi, fără nicio teamă de răspundere. Da, pentru că eram soția ta, femeia din care puteai face orice, căci nimeni nu are dreptul să te tragă la răspundere...

Mi-am adus aminte de un scandal petrecut cu câteva zile mai înainte, alături, la un vecin al nostru. Era un cizmar care venise beat acasă și toată ziua aceea își bătuse nevasta. Când lumea a vroit să intre în curte ca să salveze femeia, cizmarul a luat un topor în mână și s-a apropiat de poartă, strigând înfuriat: „Este nevasta mea, o omor, fac ce vreau cu ea!”...

— Nu te deosebești cu nimic de vecinul care și-a maltrat soția zilele trecute. Ți-am citit pe față plăcerea ce-ți făcea ticăloșia cizmarului – erai satisfăcut. Doar mai târziu când și-a bătut ucenicul, ai protestat. Pe ucenic nu avea voie să-l bată, săvârșea o cruzime – pe femeia lui, însă, avea toată libertatea s-o schingiuiască!...

Până aici Predescu a ascultat tăcut, cu un calm care-i masca totdeauna enervarea lui obișnuită. Niciodată nu vorbisem în fața lui atât de mult și tare. Dar ce vorbeam!... Cuvinte grele pe care nici nu le gândisem vreodată. Mă oprii ca să-mi pun mintea în ordine. Apăsa deasupra capului meu o greutate de fier.

Atunci el avu timp să spună cu vocea domoală, plictisit și supărat:

— M-am convins demult, că pentru femei a fost o nenorocire cultura. Din această cauză sunt zăpăcite și-și iau lumea în cap. Cred că ar fi făcut mai bine, acel Comănescu de care-mi vorbeai mereu, dacă în loc de ideile dezastruoase pe care ți le-a transmis, îți băga în cap câte ceva despre îndatoririle femeilor. Ar fi fost mult mai bine, desigur!...

Abia stăpânindu-mi lacrimile, am strigat:

— Te rog să nu insulti o amintire pe care eu o stimez!... Nu ai nimic cu acel om.

— Ba da!... Te-a făcut să uiți că ești femeie și mamă. Te-ai înhăitat cu o haimana fără niciun rost, iar pentru că ți-a fost prieten în copilărie, vrei să înșeli bunăvoința mea!...

Am înțeles pornirea lui Predescu și dacă mai rămâneam în fața lui trebuia să urmeze ceva rău. Enervată, am deschis ușa și am vrut să plec în camera mea. În momentul acela, furios cum era, a strigat:

— Ești o aventurieră!...

M-am răsucit pe loc și am venit în fața lui, uluită.

— Cum ai spus?!... l-am întrebat eu – sunt o

aventurieră?...

— Nici nu înțeleg altfel!...

Am strâns pumnii foarte emoționată și l-am privit în față, dușmănește:

— Ești un mizerabil!...

În clipa aceea nu am mai văzut nimic, am simțit doar o palmă puternică peste obraz și am asurzit. Am căzut pe covor aproape leșinată. Bătrâna Aspasia, auzind zgomotul, a venit și m-a ridicat, ducându-mă în odaia copiilor.

De atunci nu-l mai vedeam pe Predescu, nici măcar la masă. El mânca în sufragerie singur, eu mâncam cu copiii în camera lor. Treceau zile întregi când nu-l vedeam defel. Îi auzeam doar pașii prin coridor sau prin biroul său. Din nicio parte nu s-a încercat împăcarea. Nu știam ce să fac. Să fi plecat? Unde? Unde să mă fi dus când lumea era plină de bărbați ca Predescu, sau de femei ca mine! Aveam trei copii, trei greutatea legate de picioarele mele, care aveau să-mi dea pace, doar în mormânt.

CAPITOLUL VI

Jurnal

IARNA

Cerul este înnourat, aproape negru. Stau la fereastra casei părintești și scriu. Scriu pentru copiii mei, pentru ca mai târziu să cunoască și ei vinovăția mea. Să afle și ei pentru ce am părăsit pe tatăl lor bolnav și singur. În ziua când soțul meu a ieșit din sanatoriu, m-am refugiat din nou aici. Nu vreau să mă reîntorc în casa lui! În întunecimea norilor care planează deasupra orașului acesta, văd sufletul soțului meu. Cine vrea să mă condamne, e liber. Eu am rămas cu inima de piatră și sufăr în tăcerea casei în care mă aflu. M-am retras la fereastra copilăriei mele. Peste tot văd pustiul. Dincolo în ograda vecină nu mai este nici atelierul de rotărie de odinioară, nici Mituș – ruină peste tot. Doar bătrâna mamă a lui Mituș s-a retras și ea aici ca să aștepte eliberarea fiului ei din pușcărie. E îndurerată de gândul că singurul ei copil pe care-l iubește, va fi nevoit să poarte

pentru toată viața stigmatul: pușcăriaș!... Da, ea nu vrea să știe de greva pentru care fiul ei este condamnat, ea știe că toată lumea îl va arăta cu degetul și va râde de el.

De câte ori vine la mine, plânge îndurerată. Această lovitură e groaznică pentru bătrână. Într-o zi mi-a spus foarte lucidă: „Aș vrea să-mi știu mort copilul! Decât în pușcărie, mai bine în pământ! Ce va spune lumea? Cum îl va mai privi în față știind de unde vine?...”

Femeia aceasta este de aceeași părere cu Predescu. Lumea judecă, lumea condamnă, de gura lumii să ne ferim ca de foc!...

În fiecare săptămână primesc câte o scrisoare de la Predescu în care-mi scrie: „Întoarce-te acasă! Mă feresc să dau ochii cu lumea, de teamă să nu audă ceva despre întâmplarea noastră!...” Despre copii nu pomeneste mai nimic, o vorbă-două, la sfârșitul fiecărei scrisori. Pentru el lumea prețuiește mai mult decât sufletul nostru neîmpăcat.

Nu vreau să știu de lume!... Dacă lumea mă condamnă, să fie sănătoasă!... Vreau să fac toate, împotriva lumii. Mai mult: vreau să mă răzbun pe lume. Ce vrea lumea de la mine? Vrea să-mi smulg inima din piept și să i-o dau, o satisfacție pentru aprobările și dezaprobările ei?... Nu fac

așa ceva! Cer oamenilor să mă lase-n pace, să nu-mi dea sfaturi. Nu am nevoie. Am în inima și-n mintea mea o lume mai complexă și mai sinceră, cu care eu mă sfătuiesc la orice nevoie. Acestei lumi m-am adresat și ea m-a sfătuit ce trebuie să fac.

Am nevoie să fiu tare – plec mâine pentru câteva zile la București, la prima înfățișare a procesului nostru de divorț. Avocatul Eliad îmi scrie că trebuie să mă prezint, deoarece Predescu care-mi trimite scrisori de împăcare, pe de altă parte a făcut o cerere ca tribunalul să-i aprobe până la sfârșitul procesului, trimiterea copiilor într-un internat. Știu, Predescu cunoaște durerea ce mi-ar pricinui despărțirea de copiii mei și vrea să mă forțeze ca să primesc împăcarea cu el.

Să mă împac cu un om al cărui pumn a lovit obrazul meu și m-a batjocorit!... Niciodată! De aceea scrisorile lui Predescu rămân fără răspuns. Avocatul Eliad nu cunoaște acel eveniment când prietenul său care nu a pălmuit niciun om, m-a pălmuit pe mine, soția lui. A debutat cu femeia pe care acum o iubește la nebunie, așa cum fac oamenii ordinari care-și bat amantele din prea mare dragoste ce au pentru ele. Înapoi, la șatra primitivă, oricine vrea să-și chinuiască femeia pe care o iubește! Eu

nu vreau să mă întorc la primitivismul soțului meu. Nu l-aș fi părăsit niciodată, dar după o lună de zile, când rămăsesem palmuită în casa lui, în loc să-mi întindă el o mână de împăcare, mă sfidase pledând cu răutate la procesul unui om care nu-i făcuse niciun rău.

În dimineața acelei zile, m-am dus în biroul lui înainte de a pleca. În zilele când avea procese interesante, nu mânca la prânz acasă. Lua ceva frugal pe la ora 11, care-i ținea de foame până la reîntoarcere. L-am găsit fumând; mâncase. Fără nicio altă introducere, ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic, l-am întrebat, umilă:

— Te duci astăzi la procesul acela?

El, dându-se puțin pe spătarul scaunului în care ședea, mi-a răspuns, plin de trufie:

— Ar fi fost mai bine să fi venit mâine, după proces, nu astăzi, înaintea procesului. Așa, te-aș fi iertat...

— Dar n-am venit să mă ierți!...

Predescu s-a ridicat puțin de pe scaun, cu țigareta între degetele de la mâna stângă și cu mâna dreaptă întinsă spre ușă, a strigat:

— Ieși afară!...

Am ieșit. Dar apostrofarea lui nu mă mișcase defel – mi s-a părut caraghios așa cum nu l-am crezut niciodată. Am

intrat în camera mea, foarte liniștită. Numai atmosfera casei îmi devenise insuportabilă. Simțeam nevoia să ies undeva la aer, să fug pe o câmpie întinsă, să cad undeva frântă de oboseală și pe urmă să dorm toată viața mea. Când au venit copiii, nevinovăția lor m-a înviorat puțin.

Fără să vreau le-am spus:

— Azi plecăm, dragii mei.

— Unde, mamă?

— Undeva, departe.

Simțeam nevoia să execut dorința soțului meu, vroiam să „ies”. Tocmai atunci sună telefonul. Avocatul Eliad mă anunță trist că procesul s-a terminat cu condamnarea lui Mituș. Am trântit receptorul enervată, m-am dus în camera copiilor, i-am luat repede și într-o jumătate de oră eram complet echipați de plecare. Servitoarea care a bănuț de la început intenția mea, a încercat să spună câteva cuvinte:

— Doamnă, nu trebuie să plecați!... Rămâneți...

— Nu vreau să știu de nimic!... am strigat eu. Renunț la tot ce-mi aparține!... Eu plec!... plec!... plec!...

Nu vorbeam, mi se pare că urlam și că simțeam în sufletul meu o bucurie necunoscută până atunci. Simțeam descătușarea!...

După ce a venit avocatul Eliad, trimis de soțul meu ca să-mi ofere împăcarea în condițiile cele mai jignitoare pentru mândria unui bărbat ca Predescu, am râs cu hohote. Proastă femeie am fost!... Am crezut în bărbăția unui om fals până la revoltă. Mă dăduse afară din casa lui, ca pe cea mai din urmă femeie, și-mi oferea sclavia preț pentru reîntoarcere, după trei zile. Ah, nu!... Nu mă voi reîntoarce la acest om, chiar dacă mi s-ar lua copiii. Subscriu și resubscriu aceasta cu toată îndărătnicia. M-am dus la sanatoriu când a fost bolnav, ca să-i arăt până unde merge bunătatea mea; l-am îngrijit acolo pentru că era tatăl copiilor mei. M-am dus, dar în casa lui n-am mai intrat, nici măcar pentru a-mi lua singurul portret al mamei mele care se afla acolo și la care țin tot atât de mult ca la copiii mei.

CAPITOLUL VII

AM SALVAT COPIII!... Judecata nu a admis cererea pentru internarea copiilor. Era nevoie de o dovadă a imoralității mele, în virtutea căreia tribunalul putea să dea câștig de cauză soțului meu. El s-a sfiit s-o facă. Avocatul pus de soțul meu să-l apere a mormăit ceva neînțeles, dar forțat de domnul Eliad, nu a mai avut curajul să repete. Copiii au rămas ai mei până la viitoarea înfățișare, tocmai peste trei luni. Sunt fericită.

Întâlnirea cu Predescu la tribunal a fost foarte rece. Am răspuns la salutul său fără răutate, dar și fără emoție. Avocatul Eliad s-a așezat între noi simulând ceva interesant, pentru a nu da puțința lui Predescu să fie prea mult timp alături de mine. Acestea s-au petrecut înainte de începerea ședinței. La sfârșit Predescu s-a apropiat de Eliad, foarte enervat, zicându-i:

— Observ că ai devenit tutorele soției mele.

— Sunt avocatul doamnei Maria Predescu, a răspuns Eliad.

— Îngăduie-mi, te rog, să-i vorbesc două cuvinte deoparte.

— Dacă doamna primește, nu am nimic de zis.

— Nu! am intervenit eu adresându-mă lui Predescu – să lăsăm pentru sfârșitul procesului tot ce avem să ne spunem...

Predescu a rămas încruntat. A privit câteva clipe în jos și pe urmă, ridicând fața îndurerată spre mine, a zis:

— Vreau să-mi văd copiii!...

Copiii erau averea noastră comună: răpindu-i dreptul de a-i vedea îl chinuiam. Or, eu nu m-am gândit niciodată să înmulțesc suferințele soțului meu. Chiar copiii sufereau de lipsa tatălui lor. De aceea i-am răspuns, fără să stau mult pe gânduri:

— Oricând poți veni să-i vezi.

Îngânând, Predescu a răspuns:

— Voi veni de Crăciun.

Salutându-ne, după aceste cuvinte, a plecat repede. Ceva mai departe l-am văzut punându-și batista la ochi.

Am observat la Predescu o schimbare mare. Nu mai avea nimic din omul trufaș, părea o umbră a celui de mai înainte. Față de cum se purta altădată, acum părea dezământat. Nici pieptănătura, nici ochii, nici barba, nu mai erau ale lui Predescu de acum câteva luni. Desigur că evenimentele petrecute între noi îl consumaseră. Știu că și

activitatea lui nu mai este atât de prodigioasă ca mai înainte. S-a schimbat foarte mult. Nu știu dacă cu mine s-a petrecut același lucru. Mă simt foarte slăbită și din zi în zi tot mai învinsă. Am un singur suport de rezistență: copiii. În ei îmi găsesc un refugiu și o întremare. Dar Predescu?... Nicăieri, desigur. Mașinăria vieții noastre comune s-a stricat de tot. Oare o împăcare ne-ar redresa?... Nu!

Reîntorcându-mă acasă am fost întâmpinată cu vestea unui eveniment nou: Mituș a fost eliberat din închisoare. Mama lui a venit și mi-a comunicat a doua zi de dimineață. Știam de la servitoare. Bătrâna era veselă și tristă în același timp. Oricum, fața i se-nseninase mult, ochii nu-i mai erau umezi și tot timpul mi-a vorbit de planurile făcute pentru viitor.

— Mituș rămâne aici cu mine, nu mai pleacă nicăieri. Unde să se mai ducă? E om în toată firea! Când era mai tânăr, treacă-meargă, așa sunt tinerii! Am vorbit cu el să deschidem atelierul lui tată-său; are toate sculele complete și în bună stare. Cum a trăit bătrânul, o să trăiască și Mituș. Să ne ținem de capul lui să se-nsoare. S-o găsi o creștină și pentru el!... Crezi că nu o să-l ia nicio femeie? E cam trecut de vârstă, are aproape treizeci și

cinci de ani!...

Bătrâna era mulțumită, avea poftă de vorbă și de făcut planuri. Ori poate nu avea nici ea încredere în cele ce spera și ducea dorul ascuns de cineva care s-o încurajeze. Eu tăceam, priveam amuțită mâinile mele, rochia mea, pe urmă mâinile uscățive ale bătrânei, rochia ei de stambă proastă, dar tăceam pentru că la sinceritatea ei nu aveam cu ce răspunde. Mituș, copilul ei năzdrăvan! Trăise ca să se îngrijească de soarta lui la treizeci și cinci de ani, să-l însoare cu o femeie care ar vrea să-l ia, așa bătrân. Toată averea lui erau sculele bătrânului și poate cele două berete de marinar. Da! da!... El trebuie de acum încolo să-și formeze o familie, o casă, un atelier, să lucreze mult, până noaptea târziu, pentru pâinea zilnică. Copiii mei vor vedea prin aceeași fereastră, ca și mine, cum copiii lui Mituș se duc la școală. Poate Grigoraș al meu, ca și Costin, se va înhăita cu un alt Mituș, să facă năzdrăvăanii, alt circ ambulant va veni atunci, alte bătaii de cap, alergături și, care din copiii noștri va aduce de data aceasta trofeu, bereta cu moțul roșu!...

Ședeam pătrunsă de gânduri într-o liniște aparentă, uitasem de bătrâna de alături care aștepta o vorbă de încurajare de la mine.

— Ai dreptate, mamă dragă, ai dreptate!... Așa trebuie să facă Mituș. Ai nevoie și dumneata, acum la bătrânețe, de o zi liniștită!...

— Am nevoie, gemu bătrâna ștergându-și lacrimile ce lunecau pe obraji ei uscați – sunt oropsită de Dumnezeu, de când a murit bătrânul, nu mai am parte de odihnă, totdeauna sunt pe drumuri... Să-i mai spui matalui lui Mituș să se lase de hoinăreală. Zău, să-i spui!...

Nu l-am văzut pe Mituș câteva zile de când venise acasă. Auzeam zgomot în curtea lor, știam că se afla acolo, dar nu mă duceam nici măcar să-l văd prin perdele, ca altădată. Aveam o mustrare de cuget: îmi închipuiam că eu sunt vinovată de suferințele lui. Poate că intervenția mea agravase situația în procesul său. Îl îndârjisem pe Predescu. Oare dacă l-aș fi rugat pe bărbatul meu altfel, de pildă punând situația fățiș, spunându-i cine era lucrătorul care și-a pălmuit patronul, nu ar fi fost mai bine?... Poate, da!... Ba nu! Nu!... Nu vreau să cred că Predescu ar fi fost altul, mi-e groază de acest gând!... Sunt o femeie slabă, fără puteri, fără sprijin, n-am alt ajutor decât ochii copiilor mei cuminți și dragi. De când sunt acasă nu a venit o prietenă măcar să mă viziteze. Nici Costin, care este mutat la țară, nici nevasta lui, nici tata

nu m-a chemat ca să mă vadă. Copiii mei nu au un prieten de joacă. Fiecare șade pe scaunul lui în salon, sunt tăcuți, stăpâniți de aceeași tristețe ca și mine, și uneori îi găsesc plângând.

Singurul om care se gândește la mine, este tot Mituș. L-am surprins într-o zi în curtea lor, privind spre fereastra mea. Întocmai ca odinioară. Ședea pe gânduri, rezemat de o scândură. Nu-l mai văzusem din vara în care ne-am întâlnit în localitatea de la poalele munților. Atunci era cam palid, acum pare mai bine, e voinic și plin de sănătate. Ședea în zi de iarnă afară, în curte, cu mânecile cămășii sumese, cu pieptul desfăcut. L-am privit mult, iar el nu cobora privirea de la fereastra mea decât foarte rar. Atunci fără să mă mai gândesc, am deschis fereastra repede. Aerul rece de afară m-a izbit puternic în față și m-a înviorat. Mituș a tresărit și nemiștiind ce să facă, a rămas cu privirea ținută la mine.

— Ce mai faci, Mituș? l-am întrebat eu bucuroasă.

Încurcat de apariția mea neașteptată, m-a salutat foarte stângaci. Desigur că nu mă credea la fereastra aceea. Eram în camera mea din copilărie, pe care acum nu o mai întrebuițez decât ca odaie de vechituri. Dar el privea aceeași fereastră, pe care se obișnuise a o privi.

— Ești supărat pe mine, Mituș?...

— Deloc, doamnă! mi-a răspuns el, mai înviorat. Vă mulțumesc foarte mult pentru atenție!... Tocmai târziu de tot am aflat de la domnul Eliad, că a fost rugat de dumneavoastră să mă apere. Nu știu dacă nu ați avut supărări cu soțul dumneavoastră, pentru mine.

— Nicio supărare, dragă prietene, nimic!... Îmi pare numai rău că intervenția mea nu ți-a folosit.

El a ridicat brațele, în semn de resemnare.

— Toate au trecut, doamnă!...

Am închis fereastra din cauza gerului de afară. Ca să mai pot vorbi cu Mituș m-am coborât, spre seară, ducându-mă în casa lor. Nu fusesem niciodată la ei. Atunci am cunoscut și eu cu adevărat pe Mituș. Era cu mult mai interesant decât mi-l închipuisem. Am văzut la el o casă de oameni cinstiți și muncitori, pentru prima oară, pentru că totdeauna am ocolit oamenii săraci. Nu știu, nu sunt nesuferiți acești oameni, au un aer umil și sincer când îi vezi pe străzi, binevoitori i-am găsit totdeauna, răbdători, dar eu n-am putut suferi sărăcia, cum n-am putut suferi nici bogăția. Mi s-au părut aceste două categorii sociale, ceva imposibil de suportat. Am respectat oamenii bogați care munceau de dimineată

până-n seară în biroul lor, tot așa cum am respectat oamenii săraci, muncind în fabrici sau la câmp. Așa l-am respectat pe Predescu. Acest om muncea cu adevărat.

În casa lui Mituș am cunoscut prima dată atmosfera prietenească și sinceră care a lipsit casei mele. Nimic decorativ, nimic fals, pereții plini cu fotografii-amintiri, portretele părinților săi, făcute mari, cu o stângăcie plăcută, o șuviță din părul lui din copilărie, alături de portretul lui de când era la școală. Am râs foarte mult când l-am revăzut pe Mituș școlarul zburdalnic, posomorât, de parcă ar fi fost supus la niște cazne mari, cu ghiozdanul sub braț. Ciudat, atunci nu-i plăcea cartea, dar acum am văzut în casa lui un raft mare cu cărți foarte interesante. Credeam că Mituș nu prea citește.

Am plecat din casa lor complet refăcută. Mă încurajase entuziasmul lui Mituș. Pentru el, trei luni de închisoare nu au însemnat nicio decepție. Nu a dat niciun pas înapoi de la credința lui. Era un iluminat hotărât și tot atât de convins.

— Vreau să plec, îmi spunea el visător – să plec iarăși, n-am ce face aici, mă împiedic tot de oameni care nu sunt hotărâți la nimic. În alte țări acțiunile sunt conduse de oameni cu altă energie. Cazul meu ar fi stârnit discuții,

presa ar fi sărit întru apărarea mea, intelectualii m-ar fi apărat. Era un caz de dreptate!... Oricine aş fi fost eu, dacă aveam dreptate m-ar fi apărat chiar fratele rivalului meu. Aici soţul dumneavoastră a făcut un caz de conştiinţă dintr-un lucru de nimic, fără să se gândească puţin la omenia mea. A venit la închisoare şi m-a sfidat cu privirea, m-a jignit faţă de ceilalţi cu titlul de «individ». Nu i-am răspuns la nicio întrebare. De aceea aş vrea să plec!...

— Nu ai să pleci, Mituş! am zis eu. Ai pe mama ta, care are nevoie de ajutorul tău.

— Da, mama!...

Bătrâna plângea pe un scaun.

— Vrea să plece băiatul meu!... Să plece, dacă nu-l doare inima de mine. Nu am fost eu singură, până acum?...

Am făcut din Mituş un prieten sufletesc. Aveam nevoie de el, cum avea şi el nevoie de mine. Eram doi singuratici, idealişti, în acelaşi timp şi decepţionaţi de realismul vieţii. Prietenia este un sex superior, ea nu îngăduie nicio abatere morală. Sunt sigură de devotamentul prieteniei lui Mituş, cum sunt sigură de dragostea copiilor mei. Nu vom

fi niciodată altceva decât prieteni, dar niciodată nu ne vom îndepărta prea mult unul de altul. Suntem prea încercați în viață, spre a ne mai gândi să începem altceva decât prietenia sufletească.

Aproape în fiecare seară cobor în casa lor pentru ca să stăm de vorbă. Vremea copilăriei a revenit prin amintiri și povești cu haz. Odinioară ne strângeam toți trei: eu, el și Costin în camera fratelui meu și spuneam povești cu zmei și cu haiduci. Aceeași viață trăim și acum. Doar zmeii și haiducii sunt înlocuiți cu oamenii pe care i-am cunoscut. Mituș a văzut multe, a auzit multe și a trăit multe evenimente pe unde a fost. La o cană cu ceai, închide pe jumătate ochii, visător și vorbește:

— Era pe un vapor francez, era un căpitan, un om foarte bun...

Mamă-sa îl întrerupe naivă:

— Purta și el beretă ca și tine, maică?...

Toată atitudinea visătoare a lui Mituș, se spulberă, izbucnim în hohote de râs și nu mai puteam continua decât râzând. Nicio poveste nu poate fi terminată din cauza asta.

În zilele următoare sunt mulțumită, vin serile voioase care-mi reîmprospătează sufletul lihnit de duh. Când

lipsesc o seară din casa amicilor mei, a doua zi de dimineață bătrâna apare, îngrijorată:

— Pentru ce nu ai venit la «ședință»?...

La ea toate întâlnirile noastre sunt ședințe. Începe să se radicalizeze bătrâna. O punem să pronunțe cuvinte franțuzești și se opune cu încăpățănare.

— Nu vreau să învăț!... Ce-mi trebuie mie franțuzește acum la bătrânețe?!...

Clipele acestea sunt cele mai vesele din viața mea.

CAPITOLUL VIII

RÂNDURILE CE URMEAZĂ SUNT TRISTE. Sunt triste ca ochii lupoaipei care-și găsește puii măcelăriți. *Am crezut în viață și m-am închinat ei. Am crezut în Dumnezeu și m-am închinat Lui. Nu am găsit nici viața sperată, nici pe Dumnezeu. Dar am mai crezut și-n Om, pentru că-l vedeam alături de mine urând și iubind. Pentru că-l vedeam suferind. Pentru că-l vedeam robind vieții și lui Dumnezeu, murind în numele lor. Pe Om l-am găsit, da!... L-am găsit pe culmea suferințelor scrâșnind nedreptățit. Și-am zis: dreptate, omului!... Și omul m-a învins pe mine, în clipa când îl iubeam mai mult!...*

Haide, tu care stai ascuns după pânza veșniciei, înger sau diavol, ce ești... dacă țintești inima mea. Lovește-o odată!... Ce mai stai?... Sunt un suflet chinuit, ca toate sufletele distruse până acum. Pentru ce m-ai lăsat pe mine la urmă?... Oare sunt eu mai vinovată ca toți ceilalți?... Oare este nevoie ca să asist la toate durerile izvorâte din răutatea ta?... Dă-mi lovitura de grație și ucide-mă. Pentru ce nu m-ai ucis pe mine înaintea tuturor?...

Am fost lăsată la urmă pentru ca să scriu aceste rânduri,

cu ochii plini de lacrimi. După toată durerea înșirată aici, era nevoie de o femeie care să sufere nevinovată, să cunoască maximum de umilințe și să fie arătată cu degetul. Pentru ce?... Pentru ce nu-mi pierd mințile, să cunosc măcar așa veșnicia tăcerii fericite?...

Am fost învinsă alături de învingătorii învinși. Spadele lor au fost înveninate cu otrava soartei. Luptătorii au murit. Am rămas eu ca să trăiesc durerea lor, pentru că ei făcându-și datoria au murit înseninați de gândul că eu trăiesc.

Trăiesc lângă copiii mei, salvați!...

La ultima întâlnire pe care am avut-o cu Predescu pe sala tribunalului din Capitală, în prezența domnului avocat Eliad, soțul meu mi-a comunicat că dorește să vadă copiii. Hotărâserăm să vină de Crăciun. Îi înțelegeam durerea și nu m-aș fi gândit niciodată că-l pot opri să-și sărute copiii, pe care eram sigură că-i iubește ca și mine. Pe urmă și copiii aveau nevoie de mângâierile tatălui lor. Când am spus copiilor că va veni «tata», au delirat de bucurie, ei nu înțelegeau că pe mine mă întrista această fericire. Pentru că i-am ferit totdeauna să înțeleagă nemulțumirea mea sufletească. Am crescut copiii departe de toate neajunsurile noastre omenești.

Dacă pentru copii, fericirea se apropia odată cu sărbătorile Crăciunului, eu așteptam să treacă mai curând această sărbătoare spre a reintra în liniștea aparentă, care, oricum era, mă mulțumea. Cu câteva zile mai înainte am suspendat vizitele la familia lui Mituș și l-am chemat pe tata să vină la noi de sărbători. Dacă tata a primit invitația mea, a venit, însă, cu gând să ne împace. La cei cincizeci și nouă de ani pe care îi avea, tata ar fi fost mulțumit ca înainte de a muri, să-și vadă copiii fericiți. Pentru el fericirea mea nu era decât alături de soțul meu. Ce-l privea pe el că Predescu îmi dăduse o palmă pe același obraz pe care-l mângâiasse și-l sărutase fericit altădată? Tata avea un principiu matrimonial: Dacă bărbatul sărută obrazul femeii pe care a lovit-o, femeia trebuie să uite. Obrazul ei trebuie să fie mulțumit cu palme, ca și cu sărutări.

Tot așa făcuse și tata, o bătea pe mama îngrozitor, pe înfundate, o supunea la chinuri sadice... pentru că o iubea foarte mult. Eu nu vroiam să primesc această regulă, eu eram pentru respectul obrazului, fie al meu, fie al soțului meu. Am fost femeia care nu am insultat pe cineva, nici măcar cu gândul. Când am spus tatălui meu că nu mă voi reîntoarce lângă un om care m-a lovit și m-a umilit, el a

strigat, plângând:

— Gândește-te la mama ta!...

Mama!... Gândeam multe despre mama, dar i-am răspuns atât:

— Dacă mama a primit să fie roabă, eu nu primesc!...

— Astea sunt roadele emancipării femeilor! a spus el.

Foarte frumos!... Suntem și noi femeile la nivelul civilizației moderne. Odinioară când stăpânul biciuia sluga, sluga tăcea și se mulțumea cu bătaia. Astăzi, Mituș nu a primit această sclavie, a răspuns cu aceeași plată la palma patronului. Că a fost condamnat pentru îndrăzneală, înseamnă că societatea umană nu este pe deplin civilizată, sau emancipată. Dar s-au găsit oameni care să ia apărarea lui Mituș.

Eu, ca femeie, sexul slab, cum suntem numite, nu am avut puterea să răspund soțului meu cu aceeași monedă, dar am dreptul să uzez de mijloacele de care dispun. Sunt vinovată?...

Voi spune și eu ca și Isus: *«Cine se crede curat să ridice piatra și să dea în mine!...»*

A venit Predescu, în noaptea ajunului de Crăciun. Ședeam la fereastră și priveam întunericul întins deasupra

oraşului. Nu-l aşteptam să vină chiar atunci, nici măcar nu era ora de sosire a trenului. Credeam că va veni în ziua de Crăciun, cum ar fi trebuit. Pe străzi copiii cântau colindul şi câinii lătrau pe la garduri, învrăjbiţi. Era o noapte pătoloasă şi rece, care întuneca şi mai mult oraşul îngropat sub zăpadă. Stelele licăreau plătându prin ceaţă. Vocile copiilor întârziati îmi păreau mai mult zumzetul unui roi de albine năpădit pe colibe. Cântau, sau plătneau!...

În noaptea aceea nu mă gândeam la nimic, aveam mintea oprită şi obosită. Vroiam să uit de tot că mai trăiam.

Prin uşa întredeschisă la camera de alături, zăream, de câte ori întorceam capul, luminile pomului de Crăciun, pregătit pentru copii. De cu seară tata-mi spuse:

— Ne culcăm devreme şi după miezul nopţii, când Mântuitorul Isus va fi născut, sculăm copiii din somn şi-i aducem să vadă pomul şi jucăriile primite cadou. Va fi mai frumos!... Pe urmă îi culcăm cu jucăriile lângă ei. Eu am să mă îmbrac în haine de moş Crăciun. Nu mă vor recunoaşte... De dimineaţă când se vor culca, vor crede că a fost un vis...

Aşa ne păcălea şi pe noi când eram mici.

Fiindcă nu mă simțeam obosită, nu m-am culcat deloc. Mă simțeam tot mai învinsă, și mă temeam la gândul că evenimentul sosirii lui Predescu în casa aceasta, ar aduce după sine, împăcarea. Nu mai voiam să reiau viața părăsită. Căsnicia mi se părea o piatră care nu mai avea loc în sufletul meu.

Priveam spre fereastra lui Mituș și mă miram de ce camera lui era întunecată, când el nu stingea lumina decât după miezul nopții. Mă gândeam, zâmbind: «Desigur, Mituș și-a adus aminte de copilărie, a plecat cu colindul!»... Mituș era oarecum mai fericit decât mine.

Așa gândeam, când dincolo de raza de lumină a felinarului de peste drum am observat umbra unui bărbat retras aproape de gardul unui loc viran. Când venise acel om acolo, nu băgasem de seamă. Dar cine era și ce aștepta?... Mi-a trecut fiorul unui gând prin minte și-un lac de sudoare peste tot corpul... Predescu!... Era el! Îi cunoșteam silueta și umbra dintr-o mie de oameni. Mi-am lipit fața mai mult de geam și am privit cu toată puterea ochilor până am pătruns întunericul în care ședea ascuns: era Predescu!...

Tremuram atât de tare, încât făceam eforturi uriașe ca să nu-mi clănțâne dinții. Credeam că nu mă vor mai ține

picioarele.

Ce vroia omul acela în mijlocul nopții?! Spiona!... Ce spiona, nenorocitul? O oră întreagă, poate două sau trei, l-am privit așa. Nu s-a clintit un pas măcar în lături din locul unde ședea. Stătea încremenit ca o stâncă de piatră. El care era fumător pasionat, nu a fumat nicio țigară cât timp am privit spre el. Dar nici eu nu m-am clintit din loc. Înfipsesem coatele în pervazul ferestrei și privirile în umbra lui.

Deodată am auzit în stradă pași de om, scârțâind pe zăpada geruită. Am văzut o umbră, pe urmă silueta omului întârziat se profila tot mai mult în raza felinarului. Mituș se reîntorcea acasă. L-am văzut bine. Avea pălăria lăsată puțin pe spate și gulerul paltonului ridicat. Când a vroit să pună mâna pe poartă, umbra de peste drum s-a desprins din întuneric și a trecut imediat pe partea cealaltă. Atunci m-am convins cu adevărat că era Predescu. Era la fel ca și Mituș, cu gulerul paltonului ridicat. Doar pălăria lui era mai mult lăsată pe ochi. A rămas țeapăn, cu mâinile în buzunare, în fața lui Mituș. Îi vedeam foarte bine, căci nu erau nici la trei metri depărtare de fereastra unde ședeam eu. Poarta curții lui Mituș era alături de poarta noastră. Căsuța lor era mai în

fund, casa noastră începea chiar de la stradă. Eu priveam de la prima fereastră a casei.

Curios de apariția străinului, Mituș a întors puțin privirea spre el.

— Mă cunoști?... l-a întrebat Predescu, rece.

— Da, a răspuns Mituș, întorcându-și toată fața spre el.

— Ești amantul soției mele!...

Mituș a strâns pumnii și încordându-și brațele în fața lui Predescu, i-a răspuns scrâșnind:

— Nu!...

Predescu ședea tot nemișcat.

— Ticălosule!... Ești amantul soției mele!...

Atunci Mituș, fără să mai răspundă ceva, a întors spatele și a deschis poarta enervat. În clipa aceea Predescu a scos o mână din buzunarul paltonului și a ridicat-o spre Mituș. În mână avea un revolver. Două detunături au sfâșiat tăcerea nopții. În aceeași clipă câinii din împrejurimi au început să urle.

Am stat tot timpul încremenită cu ochii la cei doi oameni; nu puteam să mai mișc măcar pleoapa unui ochi. Dar nu am mai văzut de atunci nici cum a căzut Mituș, nici cum a plecat celălalt. Leșinasem pe scaunul unde mă aflam.

M-am trezit în pat cu tata și cu servitoarea lângă mine.

— Ce s-a întâmplat?!... i-am întrebat eu.

Tata a ridicat din umeri neputincios.

— Ce s-a făcut cu Mituș?!... am urlat eu, înspăimântată.

Atunci tata, covârșit de durere, a îngânat:

— L-au dus la spital.

Bătrânul avea ochii plini de lacrimi. Am întors capul într-o parte și am leșinat din nou.

CAPITOLUL IX

PRIMA ZI A CRĂCIUNULUI. Mituș a fost dus la spital grav rănit. Cele două gloanțe îi pătrunseseră în spate. Mamă-sa, trezită din somn de detunături, a ieșit în curte, speriată. Și-a găsit copilul căzut în zăpadă. În același timp vecinii alarmați au ieșit de prin case și s-au strâns în curtea lui Mituș. Pe urmă a venit poliția. Deși mai putea să vorbească, Mituș nu a spus nimic. Gura lui s-a încleștat într-o muțenie desăvârșită. Cine trăsese?... Toată lumea întreba revoltată: Cine a tras?... Niciun indiciu de nicăieri.

La noi în casă tristețea luase locul veseliei așteptate. Pomul de Crăciun a rămas izolat, lumânările au fost stinse, copiii și-au luat singuri jucăriile de acolo.

Pe la ora unu ziua eram încă în pat, bolnavă. Nu am putut să mă scol nici pentru a merge la masă. Copiii erau în sufragerie cu tata și cu niște copii din vecini, invitați de mine pentru pomul de Crăciun.

Atunci a venit servitoarea și mi-a spus că un domn vrea să mă vadă.

— Un domn? am întrebat-o eu.

— Ce fel de domn?..

— Spune că vine de la București.

Tocmai când vroiam sa strig: «Afară cu el!... Să nu între aici!...», Predescu a apărut pe ușă, groaznic de schimbat. Ținea pălăria într-o mână și două pachete sub braț.

— Ieși afară!... am urlat eu, înnebunită de prezența lui.

M-am ridicat în capul oaselor și am repetat poate de zece ori cuvintele acestea. Copiii au năvălit pe ușă împreună cu tata. Văzându-l pe Predescu, copiii au început să strige bucuroși:

— Tata!... Tata!...

— Nu, copii!... Nu vă atingeți de acest om!... E plin de sânge. Nu puneți mâna pe el.

Copiii, speriați de strigătele mele, s-au retras deoparte, sfioși. Tata înlemnise lângă ușă.

Sărmanii mei copii!... Toată dimineața au spus, dezolați:

— Mamă, nu mai vine tata!...

Predescu nu se predase, încă. Venise la mine. Pentru ce?... Răpise copilul unei mame în ziua de Crăciun, și-n aceeași zi venise să-și vadă copiii lui!...

Neașteptându-se ca eu să știu adevărul, Predescu a lăsat capul în jos, înfrânându-și un gest de durere pe față. Apoi

s-a întors spre ușă. Tata s-a dat la o parte din drumul lui.

După ce a plecat Predescu, copiii s-au năpustit înfricoșați peste patul meu. I-am strâns pe câteșitrei la piept, plângând. Pe deasupra lor, privirea mea s-a întâlnit cu privirea tatei. Bătrânul m-a întrebat ceva, doar cu o fulgerătură a ochilor săi. Eu am știut ce mă întreabă și am răspuns cu vocea stinsă:

— Da.

În aceeași zi după amiază m-am dus la spital. Mituș trăia ultimele lui clipe de viață. I-am strâns mâna și el a deschis ochii. Era conștient. L-am întrebat:

— Cine a tras?...

— Nu știu!... a răspuns el.

— Eu știu!...

— Nu, nu este adevărat!...

În timpul cât am fost eu acolo, a murit. Mamă-sa, alături, plângea:

— Eu sunt vinovată!... Mai bine îl lăsam să plece... Pe el îl mai aveam pe lume, ce mă fac eu acum singură!... Ah, Doamne, Dumnezeu!... Barim nu spuse cine-l omorî!...

Mult stimată doamnă Predescu,

Această scrisoare este a treia pe care v-o trimit în timp de o săptămână. Nu mai vorbesc de cele patru telegrame. Sper de data aceasta să primesc un răspuns.

Azi, după cum știți, a avut loc înmormântarea soțului dumneavoastră și prietenul meu, Alex. Predescu. Sunt numai două ore de când ultimii bulgări de pământ au căzut pe mormântul său. Să ne rugăm pentru odihna celui care s-a dus.

Casa a fost complet sigilată și cheile se află în posesia tribunalului, dimpreună cu testamentul răposatului.

Cât privește pentru cheltuieli, au fost suportate de mine și vă rog să le lăsați în sarcina mea, vroind să am o ultimă amintire de la prietenul meu Predescu.

Regret că sunteți așa de grav bolnavă și vă urez din tot sufletul sănătate. Curaj! Gândiți-vă la copii!...

Cât de mult am fost impresionat când am auzit de moartea nefericitului dumneavoastră prieten din copilărie!... Vai... atât de tristă este soarta unor oameni!... Atât de tristă ca și sufletul nostru, al celor care rămân în urma lor să-i plângă. Încă o dată: curaj! Curaj, doamnă!...

Al dumneavoastră amic devotat,

ION ELIAD

CAPITOLUL X

ȘI ACUM, pentru că suntem adunați cu toții...

— Pentru a zecea oară!... completă domnul Rădulescu.

— ... Exact, pentru a zecea oară, reluă avocatul Eliad – vă rog să-mi spuneți, cu toată sinceritatea, părerea ce aveți despre această întâmplare?...

Doamna Breazu se ridică de pe scaun și trecu lângă fereastră vorbind ca pentru sine:

— Nu înțeleg ce rost mai are părerea noastră!...

— Nu sunt de părerea dumneavoastră!... ripostă domnișoara Marineanu – noi, cei tineri, avem ceva de învățat din toată drama familiei Predescu.

— Nu ai de învățat nimic, fetițo!... Ascultă-mă pe mine, nimic!... Fiecare viață se trage pe calapodul ei. Crezi oare că Maria Predescu n-a presimțit pericolul care venea asupra ei?... Ba da!... Dar fiecare om crede altfel decât vecinul său. Când vede un pericol venind, în loc să se dea la o parte din drumul lui, el începe să-și ascută cuțitele, gata de luptă. Dacă a învins, râde. Dacă a fost învins, plânge. Așa este!...

— După părerea matală, cucoană Brezeancă, omul nu

mai trebuie să facă nimic, să stea ca lemnul, hai?... se înfurie domnul Rădulescu.

Doamna Breazu se-ntoarse spre el cu o mutră acră, măsurându-l de câteva ori, cu privirea.

— Dumneata, domnule, ești boier așezat, n-ai copii, nevasta ți-e mulțumită, ce-ți pasă!... În loc să te duci la teatru să vezi drama pe scenă, vrei s-o vezi naturală... De ce nu o faci dumneata?... Te-ai plâns într-o seară că ți-e greu să vii mereu la țară, ca să asculți ce a citit omul ăsta... darmită să petreci dumneata așa o viață!...

Dacă ceilalți musafiri nu ar fi început să râdă cu hohote, domnul Rădulescu ar fi ieșit înfrânt. Acest om nu se prea pricepea să lupte cu cineva. Era mai mult un ascultător cu mâncărime de limbă. De aceea soția sa, puțin cam supărată, îi zise:

— Leonte!... Pentru ce te cerți tu cu oamenii?...

Dacă cucoanei nu-i plăcea ceva, domnul Leonte Rădulescu nu mai stăruia defel; știa să se oprească la timp. Se mulțumi deci să închidă discuția cu un oftat ascuns.

— Dar eu v-am întrebat ce părere aveți?... repetă avocatul Eliad.

— Ce părere vrei să afli, domnule Eliad?... strigă

înciudată doamna Breazu.

— Nicio părere nu se poate spune!... Părerea spusă este curat un testament!... Lasă oamenii să-și înghită părerile. Nu-i nevoie de nicio părere. Fiecare, creadă ce-o vrea...

SFÂRȘIT